הלכה · משנה תורה · מפרשים · יצחק ירנן · ספר אהבה

יצחק ירנן על משנה תורה, הלכות ברכות

רבי אליקים גאטינייו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יצחק ירנן על משנה תורה, הלכות ברכות

רבי אליקים גאטינייו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יצחק-ירנן-על-משנה-תורה-הלכות-ברכות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה ב 5
הלכה ה 6
הלכה יא 7
הלכה יב 8
הלכה יג 8
הלכה יט 9
פרק ב 13
הלכה א 13
הלכה ב 13
הלכה ג 16
הלכה יא 16
הלכה יב 16
הלכה יג 18
הלכה יד 19
פרק ג 20
הלכה א 20
הלכה ב 24
הלכה ג 25
הלכה ו 27
הלכה ז 28
הלכה ח 30
הלכה ט 32
הלכה י 33
הלכה יא 35
הלכה יב 35
פרק ד 35
הלכה א 35
הלכה ב 36
הלכה ג 36
הלכה ד 37
הלכה ה 40
הלכה ז 41
הלכה ח 41
הלכה יא 43
הלכה יב 44
פרק ה 44
הלכה א 44
הלכה ב 47
הלכה ד 48
הלכה ז 48
הלכה ח 49
הלכה ט 49
הלכה יא 49
הלכה יב 52
הלכה יג 53
הלכה טו 53
פרק ו 53
הלכה ב 53
הלכה ה 54
הלכה ט 55
הלכה יב 55
הלכה יג 55
הלכה יד 56
הלכה טו 56
הלכה טז 56
הלכה יט 58
הלכה כ 59
פרק ז 59
הלכה ב 59
הלכה ג 60
הלכה ד 61

הלכה ה 61
הלכה ט 62
הלכה יג 63
הלכה טו 65
פרק ח 67
הלכה א 67
הלכה ב 67
הלכה ד 68
הלכה ה 69
הלכה ו 69
הלכה ז 71
הלכה ח 71
הלכה יא 75
הלכה יג 76
פרק ט 79
הלכה ג 79
הלכה ד 79
הלכה ו 80
הלכה ט 82
פרק י 82
הלכה ח 82
הלכה ט 83
פרק יא 83
הלכה א 83
הלכה ה 83
הלכה ט 83
הלכה י 84
הלכה טו 85
הלכה טז 86

פרק א

הלכה ב

ומדברי סופרים וכו'. כתב מרן ריש פרק כיצד מברכין אמרו דילפינן לה מק"ו ומה כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש. ויש לדקדק דלפי מסקנא דש"ס שם מוכח דלאו מק"ו נפקא אלא מסברא בין לברכה דשאר מינים לאחריו בין לפניו וכ"כ הרשב"א בחידושיו יעו"ש כדמוכח מפשטא דש"ס וא"כ אמאי הביא מרן ז"ל סלקא דעתיה דש"ס. ובעיקר סוגיין אין דעתי דעת הדיוט סובל איך מסברא נפקא לברך לפניו ולאחריו ועת לקצר.

ומטעמת וכו' עד רביעית. וכתב מרן וז"ל וכתב הרא"ש וכן נראה שהוא דעת רבינו וכו'. והדברים מתמיהים כאשר יראה העיני בשר לו.

ולענ"ד יראה ליישב דרצונו לומר דדעת רבינו כדעת הרא"ש דכל שאינו בולע אפילו יותר מרביעית אינו מברך והוא ממה שיש להקשות דגבי תענית כתב טועם ופולט וכאן סתם דבריו נראה דאפילו בולע אינה צריכה ברכה והיינו דוקא פחות מרביעית ברם בכדי רביעית מברך והיינו טעמא כמ"ש אח"כ דבפחות מרביעית לא מכוין לאכילה ואנן כוונת אכילה בעינן וברביעית אף דלטעימה קא מכוין מ"מ הא קא אכיל וכיון דאכילה מיקרי כמכוין דמי ומברך והשתא שפיר יוצא האי דינא דהרא"ש לדעת רבינו מכ"ש דומה פחות מרביעית אף דבולע כיון דלא מכוין לאכילה אינו מברך כ"ש בטפי מרביעית דלא בלע כלל דלא מכוין לאכילה דאינו מברך וכן ברביעית דדוקא משום דאכילה חשובה היא אף דלא מכוין לאכילה מברך דמקריא כמכוין לאכול ברם כשאינו בולע אפילו יותר מרביעית אינו מברך דהא לטעימה קמכוין ובליעה ליכא כי היכי דנימא דיחשב כמכוין לאכול וא"כ מפורש יוצא לדעת רבינו כדעת הרא"ש דאפילו ביותר מרביעית כשפולטו אינו מברך.

בכ"מ ואפשר לתת סמך וכו' שיהא לו כוונת אכילה וכו' עכ"ל. הקשה הרב בס' בית ועד בנימוקיו על רבינו מההיא דאיתא בברכות דף ל"ו אבל נותן שמן הרבה וכו' ובולע פשיטא מהו דתימא כיון דלרפואה קמכוין לא לברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי, הרי דאף דלא מכוין לאכילה מברך עליה ואיך כתב מרן ולברך בעינן דיכוין לאכילה והוא נתעצם בקושיא זאת יעו"ש. ואחרי נשיקת ידיו ורגליו אין כאן קושיא דעד כאן לא כתב מרן כן דבעי כוונת אכילה אלא בפחות מרביעית ברם ברביעית אפי' במכוין לטעום או לרפואה מברך עליה דכיון דהוי רביעית חשיב כמכוין

וכאן בברייתא איירי ברביעית או ביותר וכדקתני בפירוש אבל נותן שמן הרבה וכו' ברם אי הוי פחות מרביעית לא מברך וזה פשוט.

הלכה ה

ונוסח כל הברכות וכו'. וכתב מרן הכ"מ ראה פת נאה וכו' ועוד י"ל דפלוגתייהו וכו' עד מי גרע וכו' עכ"ל. ודברי מרן תמוהים מסוגיית הש"ס דמוכח בבירור דפי' דהך ברייתא הוי כפירוש קמא דמרן דפלוגתייהו אי מועיל שינוי או לא דה"ק הש"ס התם על פלוגתא דרב הונא ור' יוחנן דחד אמר דעל הכל אם אמר שהכל יצא חוץ מן הפת והיין וחד אמר אפילו פת ויין נימא כתנאי ראה פת ואמר וכו' ברוך המקום שבראה יצא דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר כל המשנה וכו' לא יצא ידי חובתו נימא רב הונא כר' יוסי ור' יוחנן כר' מאיר וכו', הרי בפירוש דקי"ל לש"ס דבשינוי ברכות פליגי דאי לא פליגי בהכי אלא בהזכרת שם ומלכות היאך אתי הני אמוראי כהני תנאי ואדרבא רבי יוחנן אתי ככו"ע ור"ה דלא כמאן. עוד זאת קשה טובא דאם כן דפלוגתייהו בהזכרת שם ומלכות גבי פלוגתייהו דרב ודר' יוחנן אי צריך שם ומלכות או לא אמאי לא קאמר הש"ס לימא כתנאי דר' יוחנן כר' יוסי ורב כר' מאיר.

ולענ"ד נראה לתרץ מילתא דשוייא לתרוייהו והוא זה דאה"נ דפירושא דברייתא הוי הכי דפליגי בהזכרת שם ומלכות וא"כ קשיא טובא דרב הונא דלא כמאן אלא דלא ניחא לה לש"ס למותביה בהכי דיכול לומר ר"ה דפלוגתייהו לאו בהכי אלא אי מועיל שינוי בברכה או לא א"כ אנא דאמרי כר' יוסי אמטו להכי אומר הש"ס לימא כתנאי כלומר אפילו נאמר דבהא פליגי נמצא דפליגי בפלוגתא דהני תנאי ולזה משני אמר לך רב הונא וכו' ור"י אמר לך וכו' ואה"נ דלרבי יוחנן א"צ לכל זה כי יפרש פלוגתא דברייתא בקושטא דמלתא דפליגי בשם ומלכות ואיהו דאמר ככו"ע והיינו טעמא ג"כ גבי פלוגתא דלקמן דרב ור' יוחנן דלא קאמר לימא כתנאי די"ל דלא פליגי בהכי אלא אי מועיל שינוי או לא דמהאי טעמא לא מותיב לעיל לר"ה וכדכתיבנא. ושוב ראיתי לתורת משה בס' גולל אור שכתב בזה הלשון ועיי"ש מ"ש משם מורנו הרב הראב"ע נר"ו.

וכתבו התוס' בסוגיין דף מ' וז"ל נימא רב הונא וכו' וא"ת היכי מצי סובר וכו' ויש מפרשים דמצי למימר דאפי' ר' יוסי וכו' עכ"ל. ולכאורה תירוצם תמוה כמו שהקשה הרב חידושי הלכות ז"ל יעו"ש ותירץ וז"ל וי"ל דתלמודא ודאי לא ניחא ליה בהך סברא וכו' והמתרץ השיב דלרב הונא ג"כ לית לן לפלוגי בהכי אלא אנא דאמרי אפילו כר"מ וכו' ור' יוחנן אמר לך אנא דאמרי וכו' והיינו משום דקאמר ברכה דלא תקינו עכ"ל, האריך בסיום לשון זה לומר דעכשיו דסברינן דלית לן לפלוגי בהכי כדאסיק דעתיה

המקשן בחילוק שכתבו התוס' ז"ל א"כ היאך קאמר ר"ה דאמר אפי' כר"מ וכ"ש כר' יוסי והא כר"י לא מצי אתיא וכקושיית התוס' ז"ל ולזה מתרץ דסמיך למ"ש אח"כ ור' יוחנן אמר לך וכו' דיש לחלק בין ברכה דתקינו בין ברכה דלא תקינו ומזה הטעם ג"כ הוא דאתי ר"ה כר' יוסי על דרך מ"ש התוס'.

המורם מדברי הרב חידושי הלכות לדעת התוס' ז"ל דמ"ש הם ז"ל שאינה ברכה כלל לאו היינו מ"ש הגמ' דלא תקינו לה רבנן אלא הוי מילתא אחריתי וא"כ יש להבין לדעתו מהו כוונתם, ולענ"ד נראה בבירור דכוונתם שכתבו אלא בברוך המקום שאינה ברכה כלל היינו הא דאמר דלא תקינו ליה רבנן ולא קשה בדבריהם אלא דכיון דהמקשן אסיק אדעתיה האי חילוק מאי מקשה נימא ר' יוחנן כר"מ אפשר לומר דאפילו כר' יוסי ס"ל ובהך חילוק דתקינו ליה רבנן וכתירוץ המתרץ ולזה י"ל כמ"ש הרב דהך סברא קלישתא היא ברם לר"ה צריך לדחוק בהכי לא כן לר"י והמתרץ נדחק אף בר"י וככמה דוכתי בש"ס.

וכל ברכה וכו'. עיין מ"ש מרן וקשה טובא דוכי בתיבת אלהים חשיב מלכות מה בכך דעד כאן לא אמרינן דאלהי אברהם חשוב מלכות אלא משום דהמליכו על כל העולם לא כן בתבת אלהים וכן לתירוץ א' עד כאן לא אמרינן דהאל הקדוש חשיב מלכות אלא משום דקאמר בהדיה שאין כמוהו דחשיב גדולתו של הקב"ה וכן בברכת שמונה עשרה האל הגדול הגבור והנורא וכו'. ועוד קשה דא"כ דאלהים חשיב כמלכות אין לך ברכה שאין בה אלהינו וא"כ למה תקינו מלכות באופן שדבריו לכאורה תמוהים ועיין בב"י סי' רי"ד שדבריו שם נכונים.

הלכה יא

וכל העונה אמן. ועיין מ"ש מרן. ולי נראה בפשיטות דהוצרך רבינו ז"ל לזה לומר דאינו גדול העונה אמן מן המברך ולאפוקי מר' יוסי דאמר גדול העונה אמן יותר מהמברך משום הכי הוצרך לומר וכל העונה אמן הרי זה כמברך וק"ל.

היה המברך חייב מדברי סופרים וכו' עד שיענה וכו'. וכתב מרן דעד אסיפא גריר וכו' יעו"ש. וקשה לי (דאי) [דהאי] סיפא יתירה היא והיה די למימר היה המברך וכו' לא יצא ידי חובתו. ולצאת ידי חובתו בשמיעה או בענייה זו אינה צריכה לפנים כי כבר כתבו רבינו בתחילת הדין וק"ל. ולולי דברי מרן לק"מ דהכי פירושו היה המברך וכו' לא יצא ידי חובתו עד שיענה דבענייה מהני או שישמע ממי שהוא חייב דאז אין צריך ענייה, ואולי מטעם זה חזר מרן עצמו וצידד להיפך בפ"ה הט"ז יעו"ש.

הלכה יב

רבים שנתועדו וכו'. הא דנקט רבים שנתועדו לרמוז מ"ש הרא"ש דה"ה נמי אי אמרו נאכל כאן שקבעו מקום ודוק. ולא כתב דין דהסיבה דהוי מכ"ש דתפש המחודש וכמו שמשמע מהגמ'. וכתב הלח"מ ז"ל ועוד י"ל וכו' יעו"ש. ולענ"ד נראה דלא תירץ רבינו כן משום דלפי' זה לא אתי תירוץ הגמ' שתירצו לקושיא שנית שהקשו להאיך לישנא קשיא סיפא ותירצו שאני התם דמיגו דמהניא ליה הסיבה לפת מהני ליין, דבשלמא לפירוש הרא"ש שפירש אתי כפי' איכא דאמרי בתרא דהיינו מידי דחשיב ליה מהניא ליה הסיבה ולכן לרב דוקא פת ולר' יוחנן יין נמי חשיב ומהניא ליה הסיבה א"כ כשהקשה מברייתא דקתני בא להם יין וכו' אחד מברך לכולם וכו' דקשה לרב דלא מהניא ליה הסיבה מתרץ שפיר דהן אמת דיין לא, כיון דמהניא לפת מהני ליין במיגו (דכתב) דמהני לפת דחשיב מהני ליין דלא חשיב לא כן אי יפרש כמ"ש הלח"מ דלהאי איכא דאמרי לרב היין חשוב מהפת ולכן לא מהניא הסיבה ולר"י שניהם שוין ומהניא א"כ כשהקשה מהברייתא לרב דמשם משמע דמהניא מאי מתרץ מיגו דמהניא לפת מהניא ליין וכי משום דמהני לגרוע מהני לחשוב שאני יין דחשוב ולא אזיל בתר הגרוע. ואף דלפי מה שהשיב רבינו לחכמי לוניל תירוץ הגמ' אין לה מובן מ"מ אנן הוא דלא ידעינן לפרש תירוץ הגמ' לפי דרכו ברם הוא ודאי פריש לה ברוחב מבינתו ושכלו הזך ודוק.

הלכה יג

כל השומע אחד מישראל וכו'. ז"ל הרא"ש ועונין וכו' אבל כותי אע"פ ששמע הזכרת השם כיון שלא שמע כל הברכה חיישינן שמא כיוון לע"ז וכו' ירושלמי כושי שברך ה' עונין אחריו אמן וכו' עכ"ל. נמצא דכושי משווהו טוב מכותי ולזר יחשב בעיני, ושוב ראיתי למהר"ש יפה ז"ל ביפה מראה פ"ח סי"ז תמה עליו והצריכו עיון ובקיצור פסקי הרא"ש כתוב וז"ל וכן ערום שברך אין עונין אחריו אמן עד שישמע כל הברכה ובכאן מוכרח שיש ט"ס וצ"ל וכן כותי או וכן גוי וכמ"ש שיירי כנה"ג הגהת הטור אות ב' והכריח להגיה כהגה אחרונה דאל"כ תיבת וכן לא אתי שפיר דלמעלה כתב וכן עונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ ששמע כל הברכה ולא יצדק אחריו וכן אבל לפי הגהה זו השניה יצדק שפיר לישנא דוכן עכ"ל. ולא ידעתי למה בחר בהגה זו הב' יותר מן הא' דאילו הן אמת דאתי שפיר לישנא דוכן ברם צ"ל דט"ס יש בסוף הלשון וצריך למחוק תיבות אלו עד שישמע כל הברכה ואדנמחוק כל זה נמחוק תיבת וכן ובמקום עכו"ם כותי ויתישב הלשון שפיר וק"ל. ולענ"ד נראה לתת טעם כדי לתרץ קושיית מהר"ש יפה ז"ל דכותי כיון שהוא כיהודי מחמת יראה שם שמים מורגל בפיו אלא שבקרבו ישים

ארבו והיה מכוין לע"ז, הורגל בזה וכל ימיו מזכירו לע"ז שלו כן, לא כן בגוי אינו מזכיר לע"ז בשם אלהינו שלא הורגל בזה וק"ל.

ומרן ז"ל העתיק לשון הרא"ש ועפ"ז כתב וז"ל ויש לתמוה על רבינו וכו'. ודבריו אלו תמוהים בעיני דעדיין קשה דהירושלמי ס"ל דבגוי אפילו לא שמע כל הברכה עונין ואיך משוהו הוא ז"ל לכותי. ועוד קשה לי עליו דקודם תירץ דלא ידעינן הא דלצדדין קתני אלא כפשט דברי רבינו דאין עונין ר"ל אפילו שמע כל הברכה א"כ אמאי לא קשיא לי קושיא יותר גדולה דרבינו השמיט דינא דמתני' דאילו מתני' קתני עד שישמע כל הברכה מכלל דאי שמע כל הברכה עונין ואילו רבינו קא פסיק ותני אין עונין דומיא דתינוק המתלמד דבחדא מחתא מחתינהו וא"כ עדיפא מינה הו"ל להקשות וכעת צ"ע.

ולקושיא הראשונה י"ל דכיון דהרא"ש לא העתיק לשון הירושלמי בשלימות אלא גוי שברך עונין אחריו אמן ולהך קאי מרן וכתב דעונין אמן אחריו היינו בשמיעת כל הברכה לדעת רבינו ז"ל וכנראה ג"כ דבאיזה נוסחאות ליתא בירושלמי כי אם הך בבא דגוי שכן ראיתי ביפה מראה כתוב תנא נכרי שברך את ה' עונין אחריו אמן ולא עוד, וכתב מהר"ש יפה נראה דדוקא כששמע כל הברכה וכו' וכדתנן בסוף פרקין גבי כותי ולא עדיף גוי מכותי אבל מדברי הרא"ש בפסקיו משמע דבהזכרת ה' די ועונין אחריו וצ"ע אם איתא דאיתיה להאי סיומא דכותי בירושלמי מאי מקשה מהר"ש יפה להרא"ש וא"כ צדק מרן במ"ש לדעת רבינו להשוות כותי ונכרי לפי הירושלמי אלא דהרא"ש טעמו ונימוקו עמו שהיה לו בירושלמי האי סיומא וכמו שהעתיקו הטור אלא שלא כתב הוא אלא הנרצה אליו. אמנם עדיין קשיא למרן דהו"ל לבאר החילוקים דיש מהרא"ש לרבינו בגוי דבמה שהקשה ויש לתמוה על רבינו וכו' נראה דקאי לדין הרא"ש בשלימות דבגוי אפילו בלי שישמע כל הברכה עונין באופן שלשונו מגומגם לפי יישובנו זה ועדיין קשיא קושיא הב' וצ"ע.

הלכה יט

כל האוכל דבר וכו'. הנה לרבינו אסור לברך בין בתחילה בין בסוף יען היא אכילה אסורה וכן במצה גזולה וכן בגזל דעלמא משום דבאה בעבירה ופסק כן מרן בספרו הקצר סי' קצ"ו. ואין להקשות ממה שפסק מרן גופיה ביו"ד סי' רס"ה דממזר אע"פ שנולד מטיפה פסולה הרי הוא כישראל ומברכין על מילתו דלמה מברכין כיון שבאה בעבירה דשאני מילה דאין המברך מביא עצמו לידי ברכה דמדאורייתא חייב למול משא"כ באוכל דבר איסור וגזילה דבאכילתו מביא עצמו לחיוב ולא יאכל ולא יברך ואפילו באינו מוצא מצה אחרת כי אם זו איתיה בתקנתא דישלם מעותיו כיון שאי אפשר בלאו

הכי. גם יש לחלק בין עושה העבירה בעצמו ומברך לכשאין עושה העבירה המברך עצמו וק"ל.

וכתב הראב"ד טעה בזה וכו'. ועיין מ"ש מרן (על) [למה דחה דברי] רבינו בכך וכו'. ולענ"ד עדיין יש לבע"ד לחלוק לסייע גם לפי גירסא זו להראב"ד, והן קודם נדקדק דמאי שנא דנקט חלה ולא אמר שגנב סאה ואכלה כיצד מברך וכו' אין זה מברך וכו' אלא הכוונה הכי הוי וכמ"ש מרן ברם היינו דוקא בחלה דליכא הנאה בו אבל אי אכלה חייב לברך דהא מיהא נהנה הוא באכילתו וכמו שסיים הראב"ד ודוק.

עוד כתב מרן וגם מדברי רש"י בפ' שלשה שאכלו משמע דס"ל דאין מברכין על דבר איסור עכ"ל. ולענ"ד אין מדברי רש"י גילוי שכתב וז"ל ד"ה והשמש ובכל הני איצטריך לאשמועינן אע"ג דדמו לאיסור אין כאן ברכה בעבירה עכ"ל, ור"ל דלא נימא דאיכא איסור בברכתם ואף דמברך וכמ"ש הרא"ש דמברך אע"פ שהוא מנאץ מ"מ לא חזו לזימון דלא חשיבי קביעות קמ"ל דאין כאן ברכה בעבירה ושפיר מזמני וא"כ י"ל דרש"י כהרא"ש ועיין במ"ש רש"י בגמ' שם גבי דמאי בדף מ"ז ד"ה הא לא חזי ליה מפורש יוצא כמ"ש מרן ואף שיש לדוחה לדחות מ"מ האמת יורה דרכו ודוק.

עוד כתב וז"ל וכתב רבינו דאינו מברך לא בתחילה ולא בסוף משום דההוא טעמא באבל וכו' לא שייך אלא בגזל וכו' עכ"ל. ודבריו תמוהים דמי הגיד לו שדעת רבינו לפסוק כת"ק עד שנאמר שמ"ש רבינו לא בתחילה ולא בסוף היינו באיסור דלאו גזל אבל באיסור גזל מברך בסוף משום דדמים חייב ולא [נימא] שרבינו פוסק כר' יונה ורבי אילא דפליגי עליה דת"ק דסברי אף בגזל דאינו מברך בסוף ומה גם לפי נוסחתנו בירושלמי כמו שהעתיק מרן בתחילת לשונו דלא גריס ההיא מימרא דאין מצוה עברה ונמצא דבין ר' יונה ור' אילא פליגי אדר' אושעיא וסברי דאפילו בסוף אינו מברך כלל וראוי לפסוק כוותייהו דרבים נינהו וכ"כ בב"י סי' קצ"ה וז"ל ומשמע דלר"י ור' אילא בסוף נמי אינו מברך על מצה גזולה הרי בפי' דס"ל לדעת רבינו דפוסק דבגזל גם בסוף אסור לברך ואף לפי גירסת רבינו רבי יונה אומר אין עבירה מצוה ר' יוסי אומר אין מצוה עבירה וכו' אפ"ה לא פליגי באיסור ברכה אחריו ופלוגתייהו כמ"ש מהר"ש יפה פ"ק דחלה דלר' יונה טעמא משום דאין מהעבירה ראוי שתמשך מצוה ונפק"מ דאפילו לא גזל מצה אלא חיטין וכו' אפ"ה הוי מנאץ ולר' יוסי טעמא משום דאין ראוי ש[מ]המצוה תמשך עבירה הילכך [דוקא] בגזל מצה דלא קני לה עד שעת אכילה דבההיא שעתא עושה העבירה אבל אם גזל חיטין קנאם בשינוי וכי עביד מצוה לא עביד עבירה דדמים חייב לו עכת"ד, נמצא לכולהו מצה גזולה אסור לברך אחריו ורבינו פוסק כוותייהו וכה סייעני החכם

השלם ה"ה הרב יעקב אלבעלי הי"ו דרבינו פסק דלא כר' אושעיא דיברך בסוף דדמים חייב שהרי פסק בהל' חמץ ומצה פ"ו ה"ז דאין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה וסיים זה הכלל כל שמברכים עליו ברכת המזון יוצא בה ידי חובתו וכל שאין מברכין עליו ברהמ"ז אינו יוצא בה ידי חובתו עכ"ל, הרי דס"ל דבמצה גזולה אסור לברך עליה גם בסוף הרי דפוסק דגם בסוף אסור לברך עליה וצ"ע ועיין במ"ש הל' חמץ ומצה פ"ו ה"ז.

וע"פ האמור נתנה ראש ליישב למה שהקשה הלח"מ ז"ל כאן במ"ש רבינו הל' חמץ ומצה זה הכלל וכו' וז"ל וא"ת למה כתב רבינו בהל' חמץ ומצה וכו' היה לו לומר כל שמברכין עליו סתם דהא איהו סבר כאן דאינו מברך כלל וכו' עכ"ל, והרב מקראי קדש על מ"ש מרן בספרו הקצר סי' תנ"ד גזל מצה וכו' כתב וז"ל יראה דה"ה גזל שוגג וכו' אינו יוצא ידי חובתו וכו' שהרי כתב הר"מ כל שמברכין עליו בהמ"ז יוצא ידי חובתו ובזה יתורץ קושיית הלח"מ ז"ל זה תוכן דברו. ואחרי נשיקת ידיו ורגליו עדיין קושיית הלח"מ במקומה עומדת שהקשה דהיה לו לומר כל שמברכין וכו' ומשמע כל שחייב לברך יוצא ידי חובתו ולא שאם ברך כבר בלי חיוב דמן הדין יצא ידי חובתו דאין הדעת סובלתו ועדיין [יקשה] למה הזכיר רבינו בהמ"ז.

ולענ"ד נראה דהוצרך רבינו לכתוב כן לגלות דס"ל דלא כר' אושעיא דס"ל דבסוף דמים הוא חייב וחייב לברך אלא דאף בסוף אינו מברך כהחולקים עליו וא"כ אי הוה כותב סתם כל שמברכים עליו יצא ידי חובתו הוה משמע ברכה ראשונה דומיא דגזל דמשום דאינו מברך עליו לר' אושעיא ברכה ראשונה אינו יוצא ידי חובתו אף שמברך באחרונה לכן כתב כל שמברכין עליו בהמ"ז לרמוז דבברכה אחרונה תלוי א"כ גבי מצה גם בסוף פטור.

ומדברי רבינו אלו שכתב בהל' חמץ ומצה זה הכלל וכו' תברא למ"ש הב"ח ז"ל סי' קצ"ו לדעת הירושלמי דלכו"ע ברכה אחרונה מברך ואינו אפי' מנאץ יעו"ש, דהא כתב רבינו דבמצה גזולה אסור לברך עליה והוא הך ירושלמי עצמו שהעתיק גם בסוף מדכתב זה הכלל וכו' וכדכתבינא והוי דלא כמאן לדעתו. ועוד תימה דא"כ דלכו"ע בברכה אחרונה אפי' מנאץ ליכא א"כ בגזל חיטין וכו' והפריש חלה דכבר קנאו בשינוי אמאי הוי מנאץ הא הוי דומיא דברכה אחרונה דדמים הוא חייב. גם מ"ש דהירושלמי איירי בגזל חיטים וכו' הוא תימה דא"כ מאי האי דאמר רבי הושעיא הדא דתימא וכו' אבל בסוף דמים הוא חייב מה בין קודם אכילה לאחר אכילה הא קנאן בשינוי ודמים חייב וכן ראיתי (בב"י) [בכת"י] שהקשה כן היד אהרן נר"ו בנימוקיו על רבינו [במרכבת המשנה] ולק"מ דכבר הקדים לנו הידיעה הב"ח ז"ל דר' יונה לחוד ס"ל דשינוי קונה והיינו טעמא דמברך גם

בתחילה לפי דרכו לא כן לרבי הושעיא דס"ל דשינוי אינו קונה לכן אינו מברך בתחילה אלא בסוף דדמים חייב לו דכבר אכלו.

אך קשה לרבי יוסי מאי שנא דמברך בסוף אין זה מנאץ ובתחילה הוי מנאץ הא לדידיה כבר קנה בשינוי. גם קשה דמלשון הירושלמי דתני מצה גזולה משמע דגזל מצה ממש דלא כמ"ש הב"ח באופן שכל דבריו תמוהים.

ודרך אגב ראיתי לצוות כאן מ"ש מהר"ש יפה פ"ק דסנהדרין סי' ב' על מ"ש בירושלמי הך דגנב סאה כלשון זה גנב סאה וכו' והפריש חלה והאכיל לבניו, וכתב ע"ז וז"ל מדכתב הכא כן נראה דדוקא כה"ג שהוא לא אכלה ואין בברכתו אלא על החלה אינו מברך אבל אם הוא אכלה מברך דהוי ברכת הנהנין עכ"ל. ולא ידעתי מאי שנא דאי אכלה הוא מברך ואי האכיל לבניו לא יברכו אדרבא כלפי לייא ועיי"ש בפ"ק דחלה מ"ש הוא עצמו דברים הפוכים ודוק.

עוד כתב ומעתה מתני' וכו' לאו דוקא זימון דה"ה לענין ברכה וכו' והרב ב"ח תירץ לזה דרבותא קמ"ל לא מיבעיא ברכה דאסור אלא אפילו להצטרף לזימון שאחר מברך נמי לא עכ"ל. ודבריו תמוהים דא"כ הו"ל לרבינו ז"ל לאשמועינן האי חידושא דזימון כשם שנחית תנא לאשמועינן דאי תנא נחית אנן לא כ"ש, ועוד שאין דרכו לשנות לישנא דמתני'. ולא תעזוב נפשי לשאו"ל מה שראיתי עוד להרב ב"ח שם שכתב משם מהר"א מפראג דלבסוף יברך שהיא דאורייתא והביא ראיה מדאמר בפרק במה מדליקין הדמאי מברכין עליו ומזמנים עליו אלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו עכ"ל, ולא ידעתי מאי ראיה יש מהתם שברך ברכה באחרונה ואדרבא רבינו כתב דלא יברך לא בתחילה ולא בסוף וכתב מרן שכן דעת הרשב"א ושהביא ראיה מהא דבמה מדליקין יעו"ש וזה ודאי מחוסר ידיעה.

ובעיקר דברי הרמב"ם יש לדקדק דכאן משמע דס"ל לאסור במצוה הבאה בעבירה דודאי דמהאי טעמא נגע בה כאן שלא לברך ואילו הוא ז"ל פ"ח מהל' סוכה כתב דליכא קפידא על מצוה הבאה בעבירה וביו"ט שני דליכא לכם יוצא ידי חובה בגזול יעו"ש. ויראה דשאני הכא דהוי לענין ברכה ובפרט זה החמיר וקפיד למצוה הבאה בעבירה משום הזכרת שם שמים וכמ"ש התוס' פרק מרובה דף ס"ז ד"ה אמר עולא וכ"כ בגיטין דף נ"ה ד"ה מאי טעמא יעו"ש, לא כן בלולב דאה"נ דיוצא ידי חובה ברם אינו מברך עליו.

אך קשה לפי"ז מ"ש רבינו פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"ז וז"ל אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה אסורה כגון טבל או מעשר ראשון וכו' זה הכלל כל שמברכין וכו' יוצא בו ידי חובתו וכו' עכ"ל, הרי דתלוי בברכה אי יוצא ידי חובתו או לא דאי אסור לברך

אינו יוצא ידי חובתו ואי מברך יוצא ידי חובתו ואי יש הפרש בין ברכה ליציאת ידי חובה היאך תלאן זה בזה. ולזה י"ל דאה"נ דיש הפרש בין ברכה לקיום המצוה ומאי דתלאן כאן זה בזה היינו טעמא דהוי מצוה דאורייתא ובמצוה דאורייתא קפיד אמצוה הבאה בעבירה דהוי דומיא דקרבן דאמרו דלאחר יאוש פסול משום מצוה הבאה בעבירה והוי דומה לברכה דהחמירו משום הזכרת שם שמים לא כן לולב דאף דבמקדש הויא דאורייתא אף בשאר ימים מ"מ שאני מקרבן דהכא יוצא בשאול וכמ"ש הלח"מ פ"ח דסוכה ה"א יעו"ש נמצינו למדים דמצוה דאורייתא קפדינן אם באה בעבירה לא כן בדרבנן וכ"כ התוס' ריש פ"ג דסוכה ד"ה משום ומתוך יעו"ש.

פרק ב

הלכה א

סדר ברכת המזון כך היא וכו' רביעית חכמי המשנה תקנוה. ועיין מ"ש מרן ומשמע מדבריו ז"ל דגם דעת הרא"ש והרשב"א ז"ל דאין (ל)מנין הברכות מן התורה, וכן נראה ממ"ש בלשון שאחריו ד"ה הפועלים וכו' וז"ל ואין צורך לזה דאין מנין הברכות מן התורה כנראה מדברי הרמב"ן וכו', נראה דס"ל דזה מוסכם וכאשר אכתוב בס"ד וזה תימה דהרא"ש והרשב"א סברי דמנין הברכות מן התורה וז"ל הרא"ש ולא בעי למימר שלא ברכו אותה ברכה עד דוד ושלמה דהא לקמן דרשינן כולהו מקרא אלא ודאי דהם תקנו המטבע וכו' עכ"ל, הרי דס"ל דהברכות ברכו קודם התקנה אלא שהמטבע הוא שתקנו וכ"כ הרשב"א ז"ל ואיך השווום מרן ז"ל דאין דמיון להם כלל. ולק"מ דלעולם לא היו מברכים הברכות מקודם אלא מעין הברכות כולן היו מברכין והכל בברכה ראשונה אלא שאח"כ תקנו בלשון צח ובג' ברכות ודוק.

הלכה ב

הפועלים וכו' מברכים ד' ברכות כתיקונן. וקשה לי טובא דאמאי לא כתב ג"כ דיברך לפניה היכא דעושין בסעודתם דהא ברייתא דתני מברכין לפניה ולאחריה מוקמה לה בגמ' בעושין בסעודתן מכח רומייא דברייתות דברייתא זאת תני דמתפלל שמונה עשרה ובריתא אחרת תני מעין שמונה עשרה ומתרצן בכך, נמצא דעושין בשכרן אינו מברך לפניה ולא לאחריה בשלימות אלא כולל בונה ירושלים בברכת הארץ ועושין בסעודתן מברך לפניה ולאחריה בשלימות ואולי י"ל דס"ל לרבינו דבברייתא אחרת דתני אבל עושין בסעודתן וכו' מברכין כתיקונה משמע דמברכין ד' ברכות וזהו כתיקונה ברם ברכה ראשונה לא הזכיר כנראה דאין מברכין לפניה אלא אחריה ופליגא אברייתא

ראשונה ואין זה נוח לי מכמה טעמי חדא דא"כ דפליגי הברייתות אמאי לא רמי תלמודא להו אהדדי כשם שרמי הנך תרי דתני חדא י"ח ותני חדא מעין י"ח, ועוד דמכח הסברא נראה דכ"ש שמברך לפניה אחר שמברך לאחריה דאי לאחריה שיש [בה] שהות הרבה והיא דרבנן הרביעית מברך, לפניה לא כ"ש, ומאי דלא הזכיר התנא ברכה לפניה במכל שכן נפקא וכדכתיבנא והשתא דאתאן להכי גם רבינו העתיק לשון הברייתא וגילה טפח במ"ש מברכין ד' ברכות וכו' והשתא נפקא במכ"ש וכדכתינא וזה ברור. אך למרן בספרו הקצר סי' קצ"א התמיה קיימת דבשלמא בסיפא היכא דעושין בסעודתן לא ביאר אי יברך לפניה כדכתיבנא ברם ברישא דתני דינא דעושין בשכרן אמאי לא כתב דלא יברכו לפניה דזה במחלוקת היא שנויה דלרבינו לא יברכו ולהרא"ש והרי"ף וגם הטור יברכו ולא ראיתי מי שנרגש מזה וצ"ע.

והרא"ש דף ט"ז כתב וז"ל ת"ר וכו' ומתפללין בכל יום י"ח ואוכלין ומברכים לפניה ולאחריה שתי ברכות וכו' בד"א בעושין בשכרן אבל בסעודתן מברכין כתיקונה עכ"ל. ודבריו תמוהים שהם דלא כמסקנא כאשר נראה ברור א"צ לבארו. ולדידי חזי לי דט"ס יש וצ"ל מתפללין בכל יום מעין י"ח ואין מברכין לפניה אלא לאחריה שתי ברכות ומנא אמינא לה ממ"ש הרא"ש עצמו פרק כיצד מברכין וז"ל שם דקא פשיט דברכה ראשונה לאו דאורייתא וכתב תדע דתניא הפועלים וכו' ואינו מברך לפניו וכו' פי' ואי דאורייתא אמאי לא יברך, הרי דגריס כגירסא דידן ומייתי מינה לענין דינא וא"כ מוכרח דמ"ש כאן הוא ט"ס. ברם הטור ז"ל לא כן עשה אלא העתיק דברי הרא"ש כדמותם בין בפסקי הרא"ש בין בטור סי' קצ"א וכתב מרן ז"ל בסי' קצ"א שכך היתה גירסת הרא"ש וכבר תמה עליו מעדני יו"ט ז"ל שם מההיא דכתב הרא"ש דפ' כיצד מברכין יעו"ש, וכן בסי' הנזכר ג"כ כתב ומתפללין כדרכן והיינו כמ"ש הרא"ש וא"כ קשה כמו שהקשה, ובסי' ק"י העתיק לשון רבינו שחילק בין עושין בשכרן לאין עושין אלא בסעודתן ועיין להב"ח מ"ש בדוחק.

והרב פר"ח הל' תפילה סי' ק"י ג"כ לא נראה לו דברי הב"ח ז"ל ותירץ הוא וז"ל לעולם דקאי וכו' יעו"ש באורך, ואחרי נשיקת ידיו ורגליו אין פירוש זה מחוור אצלי וא' קשה במאי דמוקים דפליגי הברייתות אהדדי דא"כ אמאי לא רמי תלמודא להו אהדדי וכדרמי האי דתני חדא מעין שמונה עשרה ותניא אידך שמונה עשרה, גם קשה מה שהקשה הוא ז"ל דמאי דוחקיה דש"ס וכו' לוקמא אפילו בעושין בשכרן וכהך ברייתא וכו' ותירוצו איני מבין דתירץ דאם כן קשה מברהמ"ז וכו' להך ברייתא וכו', ומאי קשיא נימא דפליג דהא עוד היום פליגי בתפילת שמונה עשרה ושוין בבהמ"ז ונימא איפכא דפליגי בבהמ"ז

ושוין בתפילת י"ח ואמאי דחיק נפשיה תלמודא במידי דלית לן הכרח כיון דבין הכי ובין הכי פליגי, וכפי הדברים הללו ממילא נדחה מ"ש אח"כ ותו לפי גירסת הספרים וכו' דלא נפלגו במאי דלית לן הכרח עכ"ל. גם לא ידעתי מה שסיים במידי דלית לן הכרח דאמאי ליכא הכרח הא מוכרח הוא דיפלגו בזה מכח דשוין בתפילת שמונה עשרה דזה בזה תלוי דאי פליגי בתפילת י"ח שוין בבהמ"ז ואי שוין בתפילת י"ח פליגי בבהמ"ז, ואדרבא נוח יותר בשנוקי דשוין בתפילת י"ח ופליגי בבהמ"ז משנאמר דשוין בבהמ"ז ופליגי בתפילת י"ח דהא כשנאמר דפליגי בתפילת י"ח הוא ע"פ אוקימתא דעושין בשכרן לסעודתן וא"כ שוין בבהמ"ז נמצא דמ"מ פליגי הברייתות וא"כ נוח יותר שלא לעשות אוקימתות ולהניח פשט הברייתות ולומר דפליגי בבהמ"ז ובברכת י"ח שוין והאי תנא כי האי תנא. ונראה דכוונתו ז"ל דהן אמת דלעולם פליגי ברם אי אמרינן דפליגי בבהמ"ז נמצא דפליג הברייתא א' עם הב' הברייתות, לענין תפילת י"ח פליג עם הא דתני מעין י"ח ולענין בהמ"ז פליג עם הך ברייתא בתרייתא ולכן בחר הש"ס באוקימתא זו דעושין בשכרן לעושין בסעודתן כי היכי דלא ליפלגו הא דתני י"ח עם הא דתני מעין י"ח ושוין ג"כ הך ברייתא עם ההיא ברייתא לענין בהמ"ז ולא פליגי אלא בתפילת י"ח וזה דייק לשון הרב במה שסיים דליכא למימר דפליגי במאי דלית לן הכרח אף שהלשון מגומגם ודו"ק. והלח"מ ז"ל לקהי אקהייתא על דעת מרן יעו"ש.

ולענ"ד נראה דאה"נ דמנין הברכות הם אסמכתא מ"מ הזכרת מזון וארץ ובנין ירושלים מדאורייתא וחכמים קבעו ברכה אחת לכל אחד ולכן מחוייבים הפועלים לברך ומאי דכללו לבונה ירושלים עם ברכת הארץ לפועלים היינו טעמא דכיון דשייכי הקילו רבנן בהו, וכן בספק בירך חוזר לכולן דכולהו מדאורייתא בשביל הזכרת ארץ ובנין ירושלים ובגמ' דקאי לברכה עצמה דאמר זו ברכת הזן זו ברכת הארץ צ"ל דהוו אסמכתא ברם עיקר הזכרות מזון וארץ ובנין ירושלים מדאורייתא נינהו ובהכי ניחא ההיא דאיתא בגמ' בפ' שלשה שאכלו דף מ"ה ע"ב אבייי עני ליה בקלא כי היכי דלישמעו פועלים והיינו טעמא כמ"ש רש"י דאי מפקע להו מהטוב והמטיב לא איכפת ליה דקסבר לאו דאורייתא אלא ביבנה תקנוה נמצא דס"ל דדוקא הטוב והמטיב הוי דרבנן ברם הראשונות לא וגם רב אשי דעני ליה בלחישה היינו טעמא כי היכי דלא ליזלזלו בהטוב והמטיב שהיא דרבנן כמ"ש בגמ' נמצא דלכו"ע הוו דאורייתא דלפי מ"ש דלאו הברכות ממש הם מדאורייתא אלא הזכרת העניינים דוקא נמצא דהא מיהא צריך לברך הג' ברכות ואה"נ דהיו צריכים כפי הדין לכלול בונה ירושלים עם ברכת הארץ אלא דאביי לא קפיד בהכי אלא דהטוב והמטיב דוקא ורב אשי גם בהכי לא קפיד וכמ"ש בגמ'. ושוב ראיתי

להמג"א סי' קצ"א שכ"כ על דברי רש"י יעו"ש וסיים וכן מבואר בגמ' דף מ"ה ופירש מאי דכתיבנא מההיא דאביי ודוק.

הלכה ג

ברכת הארץ צ"ל הודאה וכו'. דקדק הלח"מ ז"ל דלמה לא סיים וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה וכמו שסיים בברייתא יעו"ש וי"ל כיון דלא נפקא לענין דינא שאינו חוזר לא הזכירו רבינו וכתב סתם צ"ל והיינו לכתחילה ואי לא הזכיר לא יחזור.

וכל שלא אמר וכו'. עיין מה שהקשה הלח"מ ונראה לענ"ד דרבינו נמשך אחר ברייתא זאת דתני נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית ר' יוסי אומר (גם) [צריך שיזכור בה] תורה פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה ובכולהו אמר צריך וכל צריך הוא לכתחילה אבל בדיעבד יצא וכמו דאיתא בכמה מקומות. ואף אם רבינו יסבור כמאן דסברי צריך אפי' בדיעבד מ"מ כאן מודה דשינה מתחילת הלשון דמעיקרא אמר לא יצא ידי חובתו גבי כל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה וגבי ברית ותורה נקט צריך משמע ודאי דס"ל להני תנאי דבדיעבד יצא דלא כמאן דס"ל דאף בדיעבד לא יצא ופסק רבינו כהנך תנאי דרבים נינהו ומה גם דהכי ס"ל לרב בסמוך ומאי דאמר בגמ' שבקת להנך תנאי ואמוראי ועבדת כרב אפשר דלא ידע להאי ברייתא ולא הוו ידעי אלא דאיכא תנא דס"ל דלא יצא ידי חובתו ברם אנן דחזינן לכל הני תנאי דס"ל דאינו חוזר ורב ס"ל הכי נקטינן כוותייהו ומה גם במילי דברכות דקיי"ל ספק ברכות להקל וק"ל ודוחק. ועיין בספרי אגורה באהלך דף י' ע"ד.

הלכה יא

ואלו הן שבע ברכות בא"י וכו' יוצר האדם וכו' שהכל ברא וכו'. וכתב מרן כך הם סדורות בש"ס ורש"י והר"ן האריכו בפירושן וכו'. ולא היא שגמ' כתב תחילה שהכל ואח"כ יוצר האדם וכן נראה מפירוש רש"י שם וצ"ל שט"ס יש בלשון רבינו וצריך לאמרם כמו שסדורות בגמ' וכך כתבם בהל' אישות.

הלכה יב

שכח ולא הזכיר בשבת ויו"ט קדושת היום וכו' אומר בא"י וכו'. וכתב הלח"מ דמה שלא הזכיר מלכות לאו דוקא אלא גם מלכות צריך להזכיר דשם בלא מלכות לא מהני עכ"ל. וקאי לתחילת הברכה דאילו בסוף אין שום ברכה חותמת במלכות ואיך קאמר דשם בלא מלכות לא מהני וא"כ אין שום ברכה כהלכתא וודאי דקאי לפתיחת הברכה ודוק ברם בסיום הברכה חותם בשם בלא מלכות כשאר כל הברכות והוצרכתי לזה לאפוקי ממה שהבין החבי"ב ז"ל בשיירי [כנה"ג] סי' קפ"ח הגהת ב"י אות ח' לדעת

הלח"מ דמ"ש ז"ל קאי לסיום הברכה שכתב על מ"ש מרן וכן נראה מדברי הר"מ, וז"ל נ"ב אע"פ שלא הזכיר אלא שם ודאי דה"ה מלכות דשם בלא מלכות לא מהני מידי לח"מ, וזה יהיה גם כן הכרח להרי"ף דאע"ג דאיהו ז"ל לא הזכיר שם בתחילת הברכה מ"מ מדכתב לבסוף בא"י וכו' ודאי דגם מלכות בעי דשם בלא מלכות לא מהני וודאי צריך לחתום בא"י אמ"ה מקדש השבת וכו'. ודבריו תמוהים במה שהבין כן בדעת הלח"מ ועוד דלא מצינו כי אם לדברי הר' יונה שכתב שיחתום כאן בשם ומלכות מה שלא מצינו כן בשום מהברכות וכבר כו"ע תמהו עליו וכמ"ש עליו הלח"מ והביאו הוא עצמו ואיך אנן נאמר כן לדעת כולהו רבוותא מה שלא מצינו שאמרו. עוד כתב הר"ב החבי"ב וז"ל ומיהו מדברי רבינו בעל הטורים שכתב בשם ר' ישעיה והר' יונה ז"ל שצריך לחתום בשם ומלכות ולא הזכיר להרמב"ם ז"ל נראה דס"ל דלהרמב"ם אין צריך לברכה בשם ומלכות אבל אין זו הוכחה דא"כ נידוק מינה דמדלא כתב דהר"מ סובר שאין לברכה בשם ומלכות משמע דס"ל שדעתו בשם ומלכות אלא וכו' עכ"ל. ודבריו תמוהים דה"ר ישעיה והר' יונה לא קיימי אלא אתחילת הברכה שצריך שם ומלכות ברם בחתימה ליכא מאן דפליג דצריך לחתום ככל החתימות דעלמא דהיינו בשם בלי מלכות זולת הראב"ד, וז"ש מרן על דעת הרשב"א דסבור דבפתיחה צריך שם ומלכות וכן נראה שהוא דעת הרי"ף ורבינו דצריך שניהם, אבל בחתימה בשם סגי ככל החתימות דברכות דעלמא, ומוכרח דס"ל לרבינו בעל הטורים כן לדעת ר' ישעיה והר' יונה דאל"כ איך כתב והכי מסתברא ולהך פירושא קאי לחתימה ואיהו העתיק הברכה בשם לבד בחתימה אלא ודאי דפירוש הרבנים הנזכרים כמ"ש ודוק. ודברי הראב"ד אלו שלא מצאם החבי"ב הובאו בדברי הרשב"א בחידושיו יעו"ש. ומה שלא השיג על רבינו טעמו כמ"ש החבי"ב שם הגהת הטור אות ו' שלא מצא מפורש בדברי רבינו שיברך בשם ומלכות יעו"ש.

ומ"ש מרן על דברי רבינו וז"ל ונראה מדברי רבינו דבאינך חותם בהם בשם ומלכות תיבת מלכות הוא ריהטא דלישנא שכך הוא הלשון מלומד ברם הכא לא בעי אלא שם ככל חתימות דעלמא וראיה שכתב וכן דעת רוב המפרשים ואם כונתו דמלכות שכתב דוקא מי הם המפרשים האלו אין סברא זו נמצאת כי אם לתלמידי רבינו יונה ז"ל. ברם ראיתי להר"ב החבי"ב הגהת הטור שם שדעתו סובב הולך שמ"ש מרן שם ומלכות תיבת מלכות היא דוקא ודבריו תמוהים ע"פ מ"ש, ועוד יש להכריח כמ"ש דתיבת מלכות לאו דוקא דאלת"ה מאי קאמר וכן משמע מדמספקא ליה בראש חודש אלמא דאינך פשיטא ליה דחתים, ומה ענין החתימה בשם ומלכות לו יהי דליכא מלכות וההפרש הוא דבשבת ויו"ט חותם ובר"ח אינו חותם ובשלמא אי מלכות לאו דוקא וכל כונתו להפשיט דיחתום

בשם מייתי שפיר ראיה למרן דקשיא ליה דאי איתא דאינו חותם בשם אמאי מספקא להש"ס בר"ח ומאי נפק"מ אי יחתום או לא דליכא שום צד איסור ברם אי איכא חתימה בשם שפיר מספקא משום איסור מזכיר את השם לבטלה אי יזכיר בר"ח או לא ודוק. ושוב ראיתי להחבי"ב הגהת ב"י אות ח' הקשה על מרן קושיא זו והיינו מפני שהבין בדברי מרן דמ"ש מלכות הוא דוקא ברם ע"פ מ"ש יתיישב שפיר ודוק.

ואם נזכר וכו'. עיין מ"ש הראב"ד ומרן. והנה מ"ש כן בדברי רש"י הוא להנצל מקושיא עצומה שהקשה הרשב"א בחידושיו על רש"י דא"כ דתלוי בסיום למה תלאו בגמ' בהתחלת הטוב והמטיב יעו"ש, ולכן פי' דמ"ש רש"י סיום ברכה היינו התחלת הטוב והמטיב והיינו טעמא דשנים בעי כדי שלא יחזור לראש שלא יעקור רגליו ושיהא רגיל לומר תחנונים אחר תפילתו, דאי רגיל ועקר רגליו חוזר לראש וכן אינו רגיל ולא עקר רגליו וכאיכא דאמרי בברכות דף כ"ט ע"ב וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והר"מ יעו"ש. ומן התימה על מרן בספרו הקצר הל' ר"ה סי' תקפ"ב שכתב גבי המלך המשפט אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השיבה ואם לא נזכר עד שעקר רגליו חוזר לראש עכ"ל, דתלה הכל בעקירת רגלים ולא היא דאי סיים תפילתו עם תחנונים אף שלא עקר רגליו חוזר לראש וכן פסק הוא עצמו לעיל בסי' תכ"ב גבי ר"ח וכן בהל' תפילה סי' קי"ז ואולי סמך על מ"ש שם.

הלום ראיתי להמג"א שם על מ"ש מרן ואם הוא רגיל לומר תחנונים אע"פ שלא עקר רגליו וכו', דברים תמוהים בעיני וז"ל משמע דאי סיים התחנונים אע"פ שלא עקר רגליו וכו' עד סוף הלשון יעו"ש, וודאי דיש ט"ס בהם דאין פירושו מובן דתחילה כתב משמע וכו' והאמת כן הוא דהכי משמע לשון מרן כאיכא דאמרי בתרא ושוב כתב ואין הלשון משמע הכי דהוי סותר הקודם, וגם קשה היאך לא משמע הכי. גם מ"ש דללישנא בתרא תלוי בעקירת רגלים לחוד בזה א"צ לערוך שפה כי מובן ממנו ביטול דבריו ולא ידענא מאי אידון בה וצ"ע. ועיין מה שהקשה הלח"מ ומה שתירץ דהכא עדיין יש לו ברכת הטוב והמטיב וכו', וקשה דא"כ כשנזכר קודם שים שלום יאמר ברוך שנתן ולא יחזור לרצה. י"ל כמ"ש הרא"ש דעד רצה חשוב כברכה אחת יעו"ש ודוק.

הלכה יג

בראשי חדשים וכו' וכן בחולו של מועד וכו'. וכתב מרן כלומר שדין חולו של מועד שוה לדין ר"ח וכו' עכ"ל. ומה שכתב הלח"מ ז"ל היכא שטעה ולא הזכיר בברכה בחול המועד לא ראיתי בגמ' וכו' עכ"ל, יעו"ש כוונתו שהן אמת שראה לרבינו דהשוה חול המועד לר"ח מ"מ לא ראה כן להמפרשים אחרים ולכן סיים ואולי דה"ה לחול המועד

ומ"מ כתב צ"ע כיון שלא נמצא מפורש לשאר המפרשים זו כונתו בלי ספק אצלי.
אמנם ראיתי להחבי"ב בשיירי סי' קפ"ח הגהת הטור אות ט' שכתב וז"ל אמר המאסף לענין חולו של מועד אם טעה ולא הזכיר יעלה ויבא דין זה לא נתבאר בתלמוד וכו' שמ"ש הר"מ וכו' לא קאי אלא אעיקרא דדינא וכו' אבל שאם נזכר וכו' לא נתבאר וכו' וכן הסכים הרב לח"מ ז"ל עכ"ל. נראה שהבין בדברי הלח"מ שמ"ש רבינו וכן בחולו של מועד הוא נרדף למ"ש ובחנוכה ופורים שכח ולא הזכיר הענין אינו חוזר וא"כ הבין דבריו תמוהים דאם הוא נרדף הלשון כמ"ש, בלא ימנע קשה דאי הכונה דכששכח בחולו של מועד וחנוכה ופורים ולא הזכיר היינו קודם שהתחיל הטוב והמטיב נמי א"כ הרי מפורש יוצא דאינו אומר ברוך שנתן דאף שכתב אינו חוזר לאו לדיוקא הא ברוך שנתן אומר דא"כ זה ניחא כשנזכר קודם התחלת הטוב והמטיב ברם כשהתחיל לא שייך לברך ברוך שנתן ואם נאמר דכוונתו דבין כשהתחיל הטוב והמטיב בין שלא התחיל עדיין אינו חוזר לתחילת בהמ"ז ברם אם לא התחיל אומר ברוך שנתן זה א"א דבחנוכה ופורים אין הדעת נוטה שיאמר ברוך שנתן דבגמ' מבעיא אי יזכיר אעיקרא וקאמר אי בא להזכיר מזכיר והיכא דשכח מי זאת אמר דיאמר ברוך שנתן והבו דלא להוסיף עלה וכמ"ש, ולכן נראה לי ברור כדעת הלח"מ כמ"ש ומן התימה הגדולה להרב החבי"ב שכתב דלא מצא גילוי ומ"ש רבינו כך הוא הפירוש, והא מרן צווח ככרוכיא בפירוש דברי רבינו ז"ל דמשם תורה יוצאה דאומר ברוך שנתן כמו בר"ח וצ"ע.

הלכה יד

מי שאכל וכו'. כתב מרן כתב הרא"ש וכו' או רעב ותאב לאותם פירות יברך. ותימה לי וכו' עכ"ל. דברים אלו אינם מובנים וכמ"ש הרב משל"מ ז"ל, אם לא שט"ס יש וכמ"ש הוא ז"ל. ועיין להמגיה שם שכתב הפי' לפי הט"ס ושוב כתב אבל איכא לפרושי דה"ק אם אינו רעב וגם אינו תאב יברך לאפוקי תאב אע"ג דאינו רעב או איפכא דלא יברך עכ"ל. והן אמת דלפי פירוש זה לא קשה קושיית מרן כמו שהקשה בכ"מ ברם באופן אחר קשה דאיהו הצריך שניהם לשיברך הא אי אינו רעב אבל תאב לא יברך ואין הדעת נוטה לזה דכיון שאינו רעב והגמ' ברעבון תלה הדבר איך בתאב לאותו דבר לא יברך כיון שאינו רעב ראוי לברכה הוא ודוק.
וכן אם נעלם וכו' והוא שלא נתעכל וכו'. יש לדקדק דדברי מותר הן דממה שכתב (דרישא) [ברישא] נפקא. ובס' קול בן לוי תירץ דאתא לאשמועינן דלא נימא דבספק אם בירך או לא נחתינן דרגא דאפילו התחיל להתעכל לא יברך קמ"ל דאפ"ה יברך עכ"ל יעו"ש. ואי הוה ניחא לי זה בכונת רבינו הו"א דלזה כיון מרן שכתב ואתא לאשמועינן

שאעפ"כ אם נתעכל כל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך, ואין דבריו מובנים מה תיקן בזה אלא שה"פ ואתא למימר שאעפ"כ שהוא ספק דוקא אם נתעכל כל המזון אינו חוזר ברם אם התחיל להתעכל מברך. ברם אין זה נוח לי בכונת רבינו דלפ"ז נמצא דחידושו קמ"ל דאפילו התחיל להתעכל מברך א"כ הכי הו"ל למימר ואפילו שלא נתעכל וכו' דהא לפירוש זה לא נתעכל ר"ל שלא נתעכל לגמרי ודוק.

ולענ"ד נראה היפך מדרך זה דס"ל לרבינו כיון שהוא ספק אם התחיל להתעכל לא יברך כדעת הר' יונה ז"ל, אלא דהר"י ס"ל אפילו בודאי שכח לא יברך ורבינו לא ס"ל הכי אלא בספק וז"ש והוא שלא נתעכל המזון שבמעיו ופי' מכל וכל ברם אם התחיל להתעכל אינו מברך ברם כפי"ז משתנה פירוש נתעכל דסיפא מנתעכל דרישא. והנה פי' נתעכל לא פורש בדברי רבינו ובגמ' איפליגו אמוראי חד אמר שאינו רעב וח"א כדי שיצמא מחמת אכילתו וכו', והלח"מ הרגיש בזה וכתב דלא ביארו דממילא משתמע ודבריו תמוהים דדבר דפליגי אמוראי בה שייך לומר ממילא משתמע כדמר או כדמר.

עוד כתב הלח"מ שם על מ"ש מרן בב"י סי' קפ"ד וסי' ר"ט דרבינו כתב דין זה כאן בבהמ"ז משום דהוי מן התורה דוקא אבל שאר הברכות שנסתפק אם בירך או לא בירך אינו חוזר ומברך, דצ"ע ליישב הסוגיא דריש כיצד מברכין דמשמע התם דשבעת המינים הוי דאורייתא שכן אמר שם דיליף משבעת המינים וכו' ואע"ג דאמר שם אלא סברא וכו' מ"מ משמע דמהא לא הדר דשבעת המינים הוי דאורייתא וכו' זה תוכן דבריו. ולענ"ד יש להכריח כן מסוגיית הש"ס מדאמר קמה תוכיח מה לקמה וכו' אלא דיליף משבעת המינים ואם איתא דשבעת המינים הוי דאורייתא מסמיכות לואכלת ושבעת והוי אסמכתא גמורה א"כ כשדחה מה לקמה הו"ל לומר שבעת המינים יוכיח או דיליף משבעת המינים ולמה המתין עד לבסוף שלא מצא ראיה מקמה וזית והצד השוה אלא ודאי דלאו אסמכתא גמורה היא דהא לא סמיך ואכלת אלא לקמה ר"ל אפילו שתאמר דשבעת המינים הוי דאורייתא וברור ודוק.

עוד כתב הלח"מ מ"מ קשיא וכו', כלומר דא"כ אייתר לן קרא חד הלול ואף שכתבו התוס' דקרא אסמכתא אפשר דהוי למ"ד כרם רבעי אף שאין משמעות דבריהם כן וק"ל.

פרק ג

הלכה א

חמשה מיני דגן הם החיטים והשעורים וכו'. עיין מ"ש הלח"מ. ולכאורה קשה דנראה כדברי נביאות ברם דבר ה' בפיהו אמת דהאמת כן הוא ומנא אמינא לה ממ"ש רבינו

עצמו פ"ח מהל' בכורים ה"ד מאימתי תתחייב העיסה בחלה משתגלגל בחיטים או שתטמטם בשעורים וכו' והכוסמין וכו', וכתב מרן שם בשם הערוך דדרך החיטים ללוש ולגלגל יפה ע"כ מטמטמו ביד ועוזבו עכ"ל וכתב הוא ע"ז וסובר רבינו דכוסמין אע"ג דמצטרפין אף עם השעורים מ"מ טבע עיסתה לענין גלגול כעיסת חיטין עכ"ל. הרי שיותר הוי מין חיטים ממין שעורים שמתגלגל ונילוש יפה כחיטים והיא ראיה ברורה מ"מ לא ידעתי למאי נפק"מ כאן לענין ברכה אם הם חיטים או שעורים דלעולם הדין שוה בכולם. וראיתי בכת"י להרב בעל יד אהרן נר"ו בחידושיו לרבינו שהרגיש מזה ומה שתירץ לא הבנתי דבריו.

ושיבולת שועל ושיפון מין שעורים. וכן נראה מדבריו פ"ז מהל' בכורים וכ"כ בריש חלה בפירוש המשנה וז"ל ושיבולת שועל ושיפון מין שעורים וכו', וכ"כ בפירוש המשנה דמנחות פ"י וכ"כ ג"כ פ"ז דנדרים בפירוש המשנה יעו"ש. ותימה דסותר עצמו למ"ש בפירוש המשנה בריש מס' כלאים וז"ל ושיפון מין ממיני החיטין המדבריות וצורת שניהם שוה ר"ל צורת כוסמין וצורת שיפון ומפני זה אינן כלאים זה בזה עכ"ל. ועוד מצד עצמם דבריו שבכלאים תמוהים דאי שיפון הוי מין ממיני החיטים ודומה לכוסמין למה אינו מצטרף עם חיטין לחלה כמו כוסמין ובשלמא לפירוש הרב ברטנורא ז"ל שפי' וז"ל ומשום דכוסמין ושיפון דמו להדדי אינן כלאים זה בזה, ניחא דלעולם שני מינים הם [ודומים] ולכן לא הוי כלאים ולחלה אינו מצטרף כיון שהם שני מינים ברם לרבינו דכתב דמין אחד וצורתן ג"כ שוה למה אינם מצטרפים לחלה עם חיטין. ועוד קשה דלמה הצריך שניהם שיהו מין אחד וצורתן שוה הא כשהם מין אחד אפי' דלא יהא צורתן שוה לא הוי כלאים שכ"כ בריש פ"ג מהל' כלאים יש מינים וכו' ואע"פ שאין דומים זה לזה הואיל והם מין אחד אינם כלאים זה בזה וכשהן שני מינים ודומין זה לזה כיון שהם שני מינים אסורים זה עם זה עכ"ל הרי דהכל תלוי במין ולא בצורה וצ"ע.

והרציתי דברי אלה להחכם השלם הדיין המצויין עצום ורב יצחק די פאס לשאלוניקי יע"א וכן היה תשובתו אלי.

ואשיב דלמה תמה מעכ"ת על זה ולא תמה דאיך כתב דהוי חיטין שוה והלא בתוס' שנו דהוי מין שעורים כדקאמר פרק כל שעה ופ"י דמנחות. ועוד תימה לפי שיטת מעכ"ת כוסמין אמאי הוי כלאים עם חיטין כיון דהוי לכו"ע מין אחד אלא דכבר כתב הרא"ש בהל' חלה ור"ש בפי' המשנה דאינו דומה לחיטין ממש ולא הוי ג"כ מין חיטין דוקא אלא אף מין חיטין יעו"ש דבריהם באורך דהא בכולהו מתני' קרי לכוסמין מין חיטין אלא בדבריהם יתורץ כל החקירות. ועוד למה לא תמה מעכ"ת ג"כ להרמב"ם מפי' המשנה

לחיבורו דכתב בפ"ג מהל' כלאים ז"ל יש מינים בזרעים שיהיה מין אחד בצורות הרבה וכו' ואע"פ שאין דומין זה לזה הואיל והן מין אחד אינם כלאים זה בזה וכו' כיצד החזרת וכו' וכן חיטין עם הזונין והשעורים עם שבולת שועל והכוסמין עם השיפון, הרי דכתב דאינן דומין זה לזה דלעיל קאי וכן דומיא דחיטין וזונין ושעורים ושבולת שועל, אלא האמת הוא דחיטין ושיפון אינן מין אחד אלא דשיפון וכוסמין נקראין חטה מדברית שם אחד להם בזה והוא מין אחד בענין דהוי חטה מדברית אלא דכוסמין הוי לחיטין ולשעורים כדכתב ר"ש בפירוש המשנה וכן מרן בהל' בכורים וכן הרא"ש בהל' חלה ואינו דומה לצורת חיטין מדהוו כלאים כדכתב שם הרא"ש אלא דלענין חלה הוו מין שעורים כיון דבחלה לא בעינן אלא שיהא דומה בעיסה והרי הם דומות בעיסות כדכתב הרא"ש בהל' חלה וכן הר"ש בפי' המשנה משם הירושלמי אע"ג דבצורתן קודם העיסה אינן דומין וכן כוסמין בהיותו תבואה אינו דומה לחיטין מדהוו כלאים וגם אינם מין אחד לגמרי אלא דהוו מין שעורים ג"כ כדכתבו הם ז"ל יעו"ש אלא בעיסה דומה לחיטין ג"כ ולכך מצטרף לחלה אבל האמת אינן מין אחד לגמרי אלא דאלו נקראין חיטין סתם ואלו חיטין מדבריות ויש להם הדרגה דהיינו דהכוסמין דומין קצת לחיטין סתם בצורתן ולא לגמרי ולכך הוי כלאים כיון דהוי מין שעורים ג"כ ושיפון ג"כ הוי מין שעורים בעיסה כדאמר בתוספתא דהוי מין שעורים אלא דלענין חיטה מדברית דהיינו כוסמין הוי מין אחד בצורה לאפוקי דאינו דומה לשעורים דאילו השעורים יש להם זנב ועוקץ משא"כ באלו דאינן דומין לשעורים אלא בעיסה. ועתה דקדק רבינו וכתב וכוסמין מין ממיני החיטה והוא חטה מדברית ואילו גבי שיפון כתב מין ממיני החיטין המדבריות ולא קאמר מין ממיני החיטים ג"כ והוא מדברית כמ"ש גבי כוסמין, וכתב צורתן שוה ולא כתב צורתן אחת, והרצון בו דשיפון אין לו יחס עם החיטין לא בצורה ולא בעיסה וכמו שנפרש עוד בעז"ה אלא בעיסה יש לו יחס עם השעורים ובצורתן יש לו יחס עם הכוסמין ולא לגמרי אלא בשוה כלומר כי היכי דכוסמין אין לו עוקץ וזנב שיפון ג"כ הוי הכי ובעיסה יש לו עם הכוסמין יחס דהא כוסמין הוי מין שעורים ג"כ ולענין דהוי חיטין מדבריות הוי מין אחד חשיב כלומר דהוי חיטה מדברית ולכך לא הוי כלאים והכוסמין יש לו יחס עם החיטין סתם בעיסה אבל לא בצורה ולכך כיון דלא הוי מין חיטין לגמרי דהא הוא ג"כ מין שעורין כדפירשו הם ז"ל ובשם חיטה לא הוי דזה סתם חטה וזה מדברית ולא דמי אפי' לזונין דלאו זונין א"כ דהוי משונה קצת מן החיטה לא קרי ליה רבינו אלא חיטה סתם לא חיטה מדברית וזו היא מדברית לכך הוי כלאים והשתא הכי פירוש דבריו דכוסמין הוי ממיני החיטה כלומר שיש לו יחס עמו דהיינו בעיסה כדאמרן

דהוי אף מין חיטין אבל לא צורת חיטין לגמרי דהוי זה מדברית והוי ג"כ מין שעורים ושיפון נחית דרגא דהוי מין ממיני המדברית דוקא דהיינו דדומה לו בעיסה דהא הוא מין ממיני השעורים וכוסמין הוי מין שעורים ג"כ וצורתן שוה כלומר בשיווי דהיינו דאין לו זנב ועוקץ לאפוקי שעורין אבל ממש צורתן אינו ולכך לא קאמר דאין צורתן אחד אלא בשיווי לא לגמרי אבל לענין עיסה שוין הם דהיינו מין שעורים ולכך לא הוי כלאים משום דשניהם מין חטה מדברית דוקא ולא חיטין ולכך כתב רבינו בפ"ג דכלאים דאינן דומין אבל הם מין אחד כדאמרן.

ודרך אגב קשה לי על מ"ש מרן פ"ז מבכורים ה"ז וז"ל ולי נראה שפירושו דחוק וכו' עד יש מקום דמצטרפין. והא רבינו בפי' המשנה כתב והלכה כר' יוחנן בן נורי מכלל דפליגי כדאמרן בש"ס בכמה דוכתי והוא כתב דס"ל לרבינו דלא פליגי. ועוד כיון דלא פליגי הוי שקלא וטריא דירושלמי לכו"ע ומאי דתירץ רב הונא והלא כפי שיטתו משמע דשיפון דהוי מין כוסמין מצטרף עם החיטין וכיון דהוי הך שקלא וטריא לכו"ע אמאי לא פסק רבינו ג"כ ההיא דשיפון מצטרף עם החיטין כשם שמצטרף חיטין עם כוסמין ונקט חיטין עם כוסמין דוקא. ועוד דהתוספתא הוי תיובתא לפי' לרב הונא כיון דהוי רב הונא ככו"ע ולא שייך לומר דפסק כש"ס דילן כיון דהוי ככו"ע. והנראה לי דלעולם פליגי כדכתב הרא"ש ור"ש ומאי דפסק כר' יוחנן בן נורי משום דתני בתוספתא דפסחים ומנחות דשיפון הוי מין שעורין ומשמע דהכי הוי הלכתא דמייתי לה הש"ס וא"כ הוי כר' יוחנן בן נורי דס"ל דמצטרף עם שבולת שועל ושעורין ומ"ש בתוספתא כוסמין מין חיטין כלומר אף מין חיטין כדפירשו הם ז"ל עכ"ל הכתב.

וז"ל תשובתי אליו: את הרשום בכתב אמת לעליון למעלה ראתה עיני ושמח לבי להלצתו לטובה על רבינו האמנם לא נתקררה דעתי בזה דמה שהקשה לי בתחילת דבריו דאמאי לא הקשה עוד וכו' לא ידענא מאי אידון בה דלכאורה לא דקדק היטב בכוונת רבינו דהוא ז"ל תלי הכל במין ולא בצורה וכמ"ש הואיל והם מין אחד אינן כלאים זה בזה וכ"כ בהיפך ויש וכו' הואיל [והן] שני מינין אסורין, וא"כ מ"ש כיצד וכו' והכוסמין עם השיפון, פי' שאע"פ שהן [כ]שני מינין אינם כלאים כיון שהוא מין אחד הרי בפירוש דלדידיה הכל תלוי במין ולא בצורה. ומ"ש בפירוש המשנה וצורת שניהם שוה וכו' וסיים ומפני זה אינן כלאים זה בזה ע"כ, האי סיומא לא קאי אלא למ"ש דבין כוסמין ובין שיפון הוא מין ממיני החיטין המדבריות ומפני זה דהוו מין אחד אינן כלאים זה בזה וכמ"ש בחיבורו דהכל תלוי במין ולא בצורה אלא דכתב ג"כ דצורה שניהם שוה וכנראה דשניהם צריכי ואילו לפי דבריו בחיבורו נראה בבירור דהעיקר תלוי במין וכבר

הקשיתי עליו בתחילת דברי.

ומעתה מה שהלך על יסוד זה וכתב אלא האמת הוא וכו' עד מדהוו כלאים יעו"ש בסעיף ב', אינו וכמ"ש דלדידיה הכל תלוי במין ולא בצורה. ומ"ש עוד ושיפון וכו' אלא דלענין מדברית וכו' מין אחד בצורה וכו' גם זה אינו ע"פ האמור. גם מה שדקדק בדברי רבינו בפי' המשנה דקדוקים קלים ומכוחם פירש מה שפירש לו יהי שיהיו החילוקים אמת מ"מ כבר נפל היסוד וא"צ להטריח את עצמי יותר. ועוד זאת קשה חוץ ממה שהקשתי בראשונה דאילו הוא פירש בפי' המשנה דכוסמין ושיפון צורתן שוה וכאן בכלאים ס"ל דאין צורתן שוה אלא דאינן כלאים משום דהוו מין אחד גם סותר למ"ש בפי' המשנה במקומות אחרים דכוסמין ושיפון הם שני מינים וכאן בהל' כלאים כתב שהם מין אחד וכעת צ"ע. גם מ"ש מעכ"ת על מרן היא קושיא אלימתא וכן הוקשה אלי קודם ראות דבריו ועל הכל צ"ע.

הלכה ב

אכל דגן שלוק כמו שהוא מברך לפניו בורא פרי האדמה וכו'. וכתב הלח"מ ז"ל וז"ל נראה מדברי רבינו דאף דאמרו בגמ' הכוסס את החיטה ה"ה לשעורה וכו'. פי' דבריו מדכתב דגן ודגן קרוי כל חמשת המינים וכמ"ש לעיל הל' א'. והקשה עליו וז"ל וא"ת כשהקשו בגמ' למ"ד קמחא דחיטי וכו' ומאי קושיא לדעת רבינו אימא הכי וכו' ותירץ על צד הדוחק יעו"ש עכ"ל. ולענ"ד י"ל כיון שיש לדקדק הא שערי עצמו אינו מברך כלל כסברת הר"ד אבודרהם ולהרד"א יש לדקדק איפכא הא שערי גופיה יברך בורא פרי האדמה ודאי לא סמיך התנא בדיוק כזה אם לא שהדיוק הוא הא דחיטי מברך בורא פרי האדמה ושוב ראיתי כן להקול בן לוי ז"ל. ועוד נ"ל לדעת רבינו דשפיר קא מדייק בש"ס הא דחיטי בורא פרי האדמה דכיון דאיהו ס"ל דחיטי ושערי דינן שוה דבאיהו גופייהו מברך בורא פרי האדמה אלא דבקמחא אתא לאשמועינן דמברך שהכל א"כ למה ליה למינקט בלישניה דשערי הו"ל למימר סתם דעל קמחא מברך שהכל שדינן שוה או על קמח דגן מדדייק למינקט דשערי ש"מ לדיוק אתא הא דחיטי.

ועוד י"ל והוא הנרצה אלי דהמקשה שהקשה וכי אית ליה עילויה וכו' הבין בההיא מימרא דשמואל דבשערי מברך שהכל ודייק הא בדחיטי בורא פרי האדמה כעין ברכתו דחיטי גופייהו וחיליה דמקשן שהבין כן היינו משום דאלת"ה אלא דבחיטי ושערי מברך בורא פרי האדמה אלא דבקמחא של שניהם מברך שהכל לישמועינן דחיטי וכ"ש דשערי שהיא הכרח המקשן כדמפרש לקמיה אשר מכח זה הבין דנשתנו שערי מחיטי לדעת שמואל, ומקשה, ומכח זה אין ולאו ורפיא בידיה בשערי גופייהו ודייק לה מהא דחיטי

ומינה למד לשערי גופייהו דמברך שהכל זהו כוונת המקשן והתרצן השיב לא כלומר לא כשעלה על דעתך עלה על דעתי לחלק בין חיטין לשעורין אחר שדומין זה לזה ונקראים דגן וכדעת רבינו ז"ל וקמחא דחיטי מברך שהכל והא קמ"ל דבקמחא מברך שהכל ועל זה הקשה המקשה ולישמועינן דחיטי וכ"ש דשערי דזה חיליה דהמקשן מעיקרא וכדכתיבנא ואהא חדית ליה התרצן דהא קמ"ל דהו"א דבשערי לא ליבריך כלל קמ"ל וא"כ נמצא דחיטי ושערי דינן שוה ובאינהו גופייהו מברך בורא פרי האדמה ובקמחא שהכל נהיה בדברו.

אך קשה מה שהקשה בספר קול בן לוי דלמה מברכין על השעורין בורא פרי האדמה כיון דאוזוקי מזיק דאמרינן בפרק בתרא דיומא דף פ' אמר ר' יוחנן זר שכוסס שעורים של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש כי יאכל פרט למזיק וא"כ כיון דמזקי לדעת רבינו אינו מברך אלא שהכל נהיה בדברו וכמ"ש פ"ח דין ב' עיין מ"ש רבינו דעל שמן זית וכו' דבגמ' פ' כיצד מברכין דימו הברכה לדין התרומה גבי מ"ש דעל שמן זית מברכין בורא פרי העץ פריך היכי דמי אי דשתי ליה אוזוקי מזיק ליה דתנן השותה שמן תרומה וכו' ש"מ דהא בהא תליא. ולזה נ"ל דמכח קושיא זו הוכרח רבינו לומר אכל דגן שלוק וכו' ולא אמר כסס דגן והיינו משום דס"ל דהא דאוזוקי מזיק אכילת שעורים היינו דוקא היכא שאוכלם חיים אבל שעורים שלוקים אינו מזיק ואף דבחיטי ס"ל לרבינו דאף חיים משלם קרן וחומש כמ"ש בפ"ח מהל' תרומות נקט סתם הכא דגן שלוק משום שעורים וכדכתיבנא כנ"ל.

אך קשה על מ"ש הראב"ד פ"י דתרומות וז"ל א"א ואע"ג דמברכין עליה בורא פרי העץ אפשר דלגבי תרומה מזיק הוא עכ"ל. וההיא דפרק כיצד מברכין מנגדתו ודבריו תמוהים במה שרצה לחלק בין תרומה לברכה דבגמ' תלה הא בהא והיינו טעמא כמ"ש רש"י דבברכה כתיב ואכלת ושבעת וגבי תרומה כתיב ואיש כי יאכל ואי חשיב אכילה ומברך חייב בחומש ואי לא לא וצ"ע כעת.

הלכה ג

קמח של אחד מחמשת המינים אם היה עב וכו' מברך בורא מיני מזונות וכו'. הכי איתא התם דף ל"ח שתיתא רב אמר שהכל ושמואל אמר בורא מיני מזונות ולא פליגי הא בעבה הא ברכה ומסיק שם וצריכא דרב ושמואל דאי מהאי הו"א לאכילה קא מכוין וכו' אבל הכא כיון דלכתחילה לרפואה קא מכוין לא ליבריך כלל קמ"ל. וי"ל דזה ניחא לרב דאיירי ברכה דעבדי ליה לרפואה וס"ד אמינא כדאמר בגמ' אלא לשמואל דאיירי בעבה מאי קמ"ל וגמ' קאמר וצריכא דרב ושמואל ואולי מאי דנקטי לשמואל הוא מריהטא

דלישנא דלשמואל איצטריך לאשמועינן דלא נברך עליה המוציא כיון שהוא עבה או איפכא כיון דנתבשל לא ליבריך אלא שהכל קמ"ל כיון שהוא עבה מברך בורא מיני מזונות.

והרשב"א ז"ל הקשה בשמעתין על הא דהא בעבה הא ברכה וז"ל קשיא לי ואפי' עבדי ליה לרפואה מאי הוי ליבריך בורא פרי האדמה דבשלמא בורא מיני מזונות לא מברך דלא עביד למיזן וכו' יעו"ש עד סוף הלשון. ואחר המחילה רבה דבריו אינם מובנים אצלי דכל יסוד תירוצו בהנחה שדרך הנאתו של שמן הוא בדרך שתיה ואחרי לחיכת עפרות רגליו זה אינו דדרך הנאתו של שמן לאו בדרך שתיה אלא באכילה ובישול ע"י דבר אחר וכיון שאין הנאתו בהכי נפל פיתא בבירא וחזר קושיא לדוכתא. ולענ"ד יש לחלק דלעולם שאין דרך הנאתו בהכי ובין הכא בין הכא לרפואה קא עביד ושאני קמחא שהוא אוכל ממש החיטין אלא שהם בשינוי ולכך מברך ברכת החיטין וכן שמן הוא רוצה לשתות שמן ואניגרון הוא דלא ליזקי ליה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה וכדין דאוכל מליח ואוכל הפת עמו שלא יזיק וכדאיתא במס' ברכות דף מ"ד ולכן מברך על השמן אף שנשתנה מזית כיון שהוא עיקר לא כן בשתיתא הרכה דשניהם צריכי הקמח ומים ואין באחד מהם עיקר והקמח היא רכה וקלישא טובא אינה חשובה לסעוד הלב ואפי' ששותה אותה דרך הנאה לדעת הר' יונה ז"ל ולדעת התוס' דוקא בשותהו לרפואה וכמ"ש הרב גינת ורדים חלק או"ח כלל א' סי' כ"ד דף י"ג. ומלשון רבינו זה הביא ראיה הפר"ח בס' מים חיים בתשובה [ח'] על המלב"ן שיברך בורא מיני מזונות וז"ל והכי משמע לי ממ"ש רמב"ם ז"ל קמח של אחד מחמשת המינים [ששלקוהו] ועירבו במים אם היה עבה וכו' עד ולכן סתם שמברך בורא מיני מזונות עכ"ל יעו"ש.

ולענ"ד יש לדחות דמ"ש רבינו בהל' א' כשלא היה טפל וכו' קאי ג"כ לעיל לדין קמח של אחד מחמשת המינים דאחר שסיים רבינו כל הדין עשה התנאי ומה שלא כתב כל הדין דמברך בורא מיני מזונות ואח"כ הדין של בורא נפשות רבות משום דנקטיה כדרך הגמ' הא בעבה הא ברכה, ואפי' דיהבינן ליה כל דיליה יש לגמגם דבשלמא הכא שלא חילק רבינו היינו טעמא כיון דרוב הוא הקמח כמו שנראה מלשון רבינו ודאי דאינו עושהו לדבק אלא להכשר אכילה הוא לא כן במלב"ן דהרוב הוא התירוש נימא דהקמח אינו עשוי כי אם לדבק שהרי התירוש אינם יכולים להקפותו לבדו בלא תערובת וכו' וכמ"ש הוא ז"ל. עוד לו ז"ל שם על שדחה לדינו וז"ל וכ"ת הכא שאני שאין הקמח עיקר אלא התירוש ואין מניחין הקמח אלא לדבוקי וכו' ליתא לענ"ד שהרי כתב הרשב"א אהא וכו' עכ"ל יעו"ש באורך. ולא הבנתי כוונתו דהא יסודו הוא במה שנלמד דמה שנותנין

הקמח הוא להקפות וא"כ יברך שהכל ומה רווחנו בהביא לשון רשב"א הא גם הוא כתב דאם נותנין הקמח להקפות ולדבק יברך שהכל ולא כתב דיברך בורא מיני מזונות אלא כשנותנו להכשיר ואי ס"ל דנותנו הקמח במלב"ן להכשיר אין צריך להביא להרשב"א דבלא"ה יכול לדחות להההיא דתבשילא דליפתא דהתם הוי לדבק והכא הוי להכשיר ובפשיטות היה יכול להביא מההיא דחביץ קדרה דמברך בורא מיני מזונות כיון דלא הוי לדבק. ובעיקר דברי הרשב"א יש להתבונן במאי דכתב כיון דמכשירו וכו' למה צריך לזה הא כיון דלא עירבו לדבק אלא לאכילה מברך בורא מיני מזונות וודאי כונתו דאף דהרוב הוא הדבש ורוצה לאכול את הדבש מ"מ לא נימא דיברך על העיקר דכיון דהוא מחמשת המינים ומכשירו לאכילה שעל ידו יתוקן הדבש מברך בורא מיני מזונות ודוק.

הלכה ו

כיצד היא הטפילה וכו' לפיכך מיני דבש וכו'. עיין מ"ש מרן והנה רבים נתחבטו בלשון רבינו זה והם מור"ם בהגה"ה והב"ח והרב פר"ח בתשובה הנזכרת ומהר"ר צבי אשכנזי בתשובה סי' קצ"ט. וז"ל הפר"ח דקאי אפירוש מור"ם והנכון אצלי דלא קאמר הרב שאם עירב ליתן טעם בתערובת (הכי) [הרי] הוא עיקר אלא בדבר מחמשת המינים שהוא חלב חטה וכיוצא שיש בו ממש וכמ"ש מור"ם וכו' ודלא כהב"ח וכו' ותדע וכו' אלא ודאי כדאמרן עכ"ל. ומוה"ר צבי אשכנזי דחה דברי מור"ם וגם להב"ח ועיי"ש מה שיישב דברי רבינו וכן ראיתי בס' יצא מקרוב לחם יהודה על רבינו שפירש כן דברי רבינו.

ולענ"ד נראה להכריח כמו שהבין מרן וב"ח בדעת רבינו והוא דפירוש מהרר"ץ אשכנזי א"א לפרש כן דהא כתב רבינו כיצד היא הטפילה [וכו'] עירב קמח כדי לדבקו שהלפת הוא העיקר וקמח טפילה וע"ז כתב שכל דבר שמערבין לדבק או ליתן ריח או לצבוע התבשיל הרי זו טפילה. וזה איירי בכל דבר בין מחמשת המינים בין שלא מחמשת המינים בין תבלין דהא כתב לצבוע או להריח וע"ז כתב אבל אם עירב כדי ליתן טעם הרי הוא עיקר. וקאי לכל דבר אפילו לתבלין וא"כ תיקשי קושיית מרן, וזה ג"כ סותר למ"ש מור"ם והפר"ח דאיירי בדבר שיש בו ממש דממ"ש שכל דבר נראה דאיירי בכל דבר ואף שיש לדוחה לדחות מ"מ כבר תמה עליו מהר"ץ אשכנזי תראנו משם, נמצא דמ"ש רבינו אבל עם עירב קאי לכולהו ולכן תפש עליו מרן וכן הב"ח קאי בהנחה זאת בפירוש דברי רבינו אלא שהקשה דמרן סתר עצמו דידיה אדידיה ממה שהעתיק דין זה של רבינו לפירושו למ"ש קודם זה דין חבושים או גינדש וכו' מברך עליהם. ולא ידעתי אמאי הקשה כן למרן ולא לרבינו עצמו דכתב בפרק זה עיסה שנילושה בדבש וכו' או בתבלין וכו' מברך בורא מיני מזונות וכמ"ש הרב פר"ח ולא על מרן תלונתו כי

אם לרבינו.

ולענ"ד אפשר ליישב לרבינו לפי הנחה זו דמרן וב"ח דעד כאן לא כתב רבינו דמברך על דבר שנתן לתוכו לטעם אלא כשעיקר הדבר אינו נראה בעין אלא הוא מעורב יפה יפה עד שאינו ניכר דבעירוב קאי רבינו ברם כשגוף הדבר הוא נראה לעין אז לא כתב רבינו שמברכין על הדבש שנותנין לטעם ולכן מ"ש רבינו דאין מברך על דבר שנותנין טעם היינו בעיסה שהיא בעין ולא מתבטל לגבי התבלין או הדבש וכן מ"ש מרן שמברך על הפירות ולא על הדבש או על התבלין אפשר דאיירי כשהם בעין, וזה דוחק ואולי מטעם זה תפס הב"ח על מרן ולא על רבינו.

הלכה ז

כיצד היא הטפילה וכו'. הכי איתא בברכות דף מ"ד מתני' הביאו לפניו מליח תחילה ופת מברך וכו' שהפת טפילה וכו' ואוקמה רב אשי באוכל פירות גנוסר שנו. ופי' רש"י פירות ארץ ים כנרת חשובים מן הפת עכ"ל. ודבריו סתומים וחתומים כספר החתום דלפירושו הברכה היא על הפירות ולא על המליח ומתני' קתני על המליח וכוונתו כמו שפירש רבינו יונה וז"ל שהפירות גנוסר הם מתוקים יותר ואינם נאכלים אלא עם מלח הרבה כדי שהמתיקות לא יזיק לו ואוכלים אותם עם הפת ונמצא הפת טפל אל הפירות ומברך על הפירות עכ"ל. נמצא דמליח דתני מתני' היינו הפירות מלוחים כמ"ש ע"י מלח דלא כמ"ש הב"ח ז"ל סי' רי"ב דאוכל מלוח לחוד מפני המתיקות לדעת רבינו יונה, ודבריו תמוהים שלא דק בפירוש רבינו יונה.

ולענ"ד הוא פירוש אמיתי דאי כמ"ש התוס' ז"ל דאוכל תחילה פירות ומחמת מתיקותם אוכל מליח ואח"כ מחמת המליחה אוכל הפת, קשה דלמה לא נקט התנא הדין כסדר האכילה דהיינו אכילת הפירות ברישא והו"ל למיתני הכי הביאו לפניו פירות ומליח ופת עמו מברך על הפירות ופוטר את המליח ואת הפת דהן אמת דהתנא קאי כשני התירוצים דידהו באופן שנתחייב לברך גם על המליח מ"מ התנא לאיזה תכלית נקט מציאות זה והט"ז נרגש מזה ויישב וז"ל דקמ"ל דין אחר דהיינו [דמצינו] דאדם אוכל אכילה לא בשביל אכילת דבר עצמו אלא בשביל מה שאכל כבר ואפ"ה מברך כיון שלא היה לפניו בשעת הברכה ועד כאן לא פטר התנא אלא בהיותו לפניו העיקר והטפל. ודבריו תמוהים בעיני דאי ס"ל להתוס' דהתנא נחית להכי מאי קא מקשה בדיבור שאחר זה ד"ה מברך על המליח ואע"ג דאשמועינן דפת פוטר את הפרפרת איצטריך וכו', ומאי קושיא הא להכי נחית התנא לאשמועינן דיברך על המליח אף שהוא בא לאכול מכח הפירות. ואין לומר דא"כ לא הו"ל למיתני אלא דיברך על המליח ולא דפוטר את הפת

דבא לומר דלא נימא דיברך על הפת ופוטר את המליח וכדכתב הב"ח לדעת רבינו יונה ורש"י יעו"ש, וודאי דלא ס"ל הך דכתב הרב וא"כ קשה עליהם קושיית הט"ז, ולרש"י לא נראה לו פירוש זה מכח קושיית הט"ז, ועוד לדעת התוס' אף שאוכל המליח מכח הפירות מברך ורש"י לא ס"ל הכי דכיון דאוכל המליח מכח הפירות מה לי אם הוא בעין בעת שמברך על הפירות או לא הא מיהא טפל הוא וכיון שבירך על פירות גנוסר שוב אינו מברך לא על המליח ולא על הפת ואף שבעת שבירך לא היו לפניו פת ומליח דמכח הפירות אתא ודלא כמ"ש הב"ח ז"ל לדעת רבינו יונה ורש"י דאם לא היו לפניו פת ומליח מברך על הפת דעל התוס' אנו מצטערים דס"ל דיחזור לברך גם על המליח דהסברא היא דלא יברך כלל כנ"ל והיא סברא נכונה. ועוד לרש"י דוקא פירות גנוסר דחשיבי ברם שאר פירות אפילו שהם עיקר מברך על הפת אף שהוא טפל דחשוב הוא וכיון דרבינו יונה נמשך אחר פירוש רש"י ודאי כוותיה ס"ל ולרש"י דוקא בפירות גנוסר דחשיבי פוטר את הפת ולא דבר אחר פוטר את הפת, ועוד אי אכל פירות גנוסר ושוב שלא באותו מעמד אכל מליח או פת מחמת הפירות לא מברך כיון דמחמת הפירות אוכל וכמ"ש לעיל ודלא כהט"ז דס"ל דלא פליגי רבינו יונה והתוס' לענין דינא דלענ"ד חלוקים הם וכדכתיבנא. והתוס' ז"ל כתבו שהמליח הוא בא להשיב את הלב מהמתיקות והפת שלאחריו טפל וכו' והוקשה להם דא"כ ליבריך על הפירות ולפטור כולהו ותירצו וז"ל וי"ל דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד א"נ בשעה שאכל פירות גנוסר לא היה שם עדיין מליח ופת עכ"ל. ופירוש דבריהם דלתירוץ א' אכל הפירות במעמד אחד והמליח והפת במעמד שני ולתירוץ ב' שניהם במעמד אחד אלא דבשעה שברך לא היו לפניו, והמג"א הפך את התירוץ הא' לב' והב' לא' ולא ידענא פירושו ואולי ט"ס הוא שם.

המורם מכל מה דכתיבנא דרש"י ותוס' לא קיימי בחד שיטה דרש"י ס"ל דדוקא פירות דחשיבי פטרי לפת ולא שאר דברים ולהתוס' אף שאר דברים פטרי לפת, מעתה לא נתבררו לי דברי הרב פר"ח בס' מים חיים בליקוטי או"ח על מ"ש הטור סי' רי"ב ואפי' פת חשוב וכו' מברך וכו' וז"ל ותמיה לי טובא דא"כ מאי פריך מי איכא מידי וכו' דמאי קשה וכו' יעו"ש ע"ס לשונו, והנה בשלמא מה שהתחיל להקשות דא"כ מאי מקשה בגמ' קשיא ברם מה שסיים בקושייתו ממה שפירש רש"י מאי קושיא הא הטור קאי כפירוש התוס' דלאו דוקא פירות גנוסר אלא ה"ה שאר פירות מתוקים שמחמתן רוצה לאכול מליח אינו מברך ברם לדעת רש"י אינו כן, אלא דקשה מה שהתחיל להקשות וכן הקשה הב"ח ז"ל בשם רש"ל דבגמ' אוקמוה דוקא באוכל פירות גנוסר וכו' ועיי"ש מה שתירץ על צד הדחק, והט"ז תירץ וז"ל ולק"מ דבגמ' מיירי שאין לו חשק כלל לאכילת המליח

אלא מכח אכילת הפירות והטור איירי שאין לו חשק לאכול דג וכו' עכ"ל. ואחרי נשיקת ידיו ורגליו תמהני אם יצאו הדברים מפיו דא"כ מאי מקשה תלמודא מי איכא מידי וכו' הא משכחת לה בשיש לו חשק לאכול מליח גם התרצן למה הלך לעצות מרחוק לאוקומי באוכל פירות גנוסר ולא בחושק לאכול מליח אלא ודאי דהוי דוקא פירות גנוסר וחזרה קושיא לדוכתא ודוק.

הלכה ח

הפת שפתת אותה פתים וכו'. הכי איתא התם דף ל"ז: אמר רב יוסף האי חביצא אי אית ביה כזית מברך המוציא וכו', והתוס' כתבו וכן קיי"ל כרבא דבתראה הוא ולא בעינן בפירורין כזית כיון דאיכא תוריתא דנהמא והא דמשמע בירושלמי וכו' עכ"ל. וודאי מ"ש דהלכה כרבא הוא לאפוקי רב יוסף דהצריך כזית ומשמע דלא שנא אי איכא תוריתא דנהמא או ליכא דאי לא תימא הכי נימא דלא פליגי רבא ור"י וא"כ קשה כי היכי דהשוו הירושלמי עם רבא מטעם דהא דהצריך הירושלמי כזית הוא לפי שכן דרך להיות תוריתא דנהמא ואה"נ דאפי' פחות מכזית משכחת לה נימא נמי דהיינו טעמא דרב יוסף דנקט כזית משום דסתמא איכא תוריתא דנהמא דזה אי אפשר לומר לר"י מדאייתי מתני' בידיה דתני פותתן כזית ומברך המוציא וכוונתו להביא דפחות מכזית לא מברך המוציא ואמאי קא פסיק ותני דדוקא כזית הא פחות לא הא משכחת לה בדאיכא תוריתא דנהמא ואם נאמר דה"ה פחות למאי מייתי משם אלא ודאי דבדוקא הוי כזית. אלא דלזה יש לדחות דמה שהביא משם הוא לומר דבאיכא כזית לעולם מברך המוציא דמסתמא איכא תוריתא דנהמא והא ראיה דקתני מתני' אכלן מברך המוציא וקא פסיק ותני מברך המוציא ותני עלה פותתן כזית ש"מ דבכזית לעולם מברך המוציא ואה"נ דפחות מכזית משכחת לה שיברך המוציא בדאיכא תוריתא דנהמא וכדרבא ולא פליגי וכן פירש הרשב"א ז"ל דהאי דמייתי רב יוסף הוא דבכזית מברך המוציא וא"צ יותר, דכתב ולפי דבריו הא דמייתי ר"י ראיה ממנחות ולא מההיא דקתני בזמן שהפרוסות קיימות ברם במנחות תני בפירוש כזית וכו' וא"כ אף אנו נפרש הכי ולא ליפלגו ר"י עם רבא.

עוד כתב הרשב"א שם על שם הראב"ד דאין מברכין המוציא אלא באוכל כזית הא בפחות מכזית מברך בתחילה בורא מיני מזונות ולבסוף מעין שלש וכו' והא דגרסינן בירושלמי וכו' עד אינו מברך המוציא ולא שלש ברכות עכ"ל ועיי"ש באורך. וכוונת הראב"ד בתירוצו ברור והוא דהירושלמי איירי שאוכל עוד הרבה אלא שמה שלקח בידו לברך עליו היה פחות מכזית ואף דמאי דנקט בידיה לא היה ראוי לברך עליו שלש

ברכות אפ"ה מברך המוציא והיינו משום כיון דבאותה אכילה שלימה איכא כזית לא כן באינו אוכל כי אם פחות מכזית דאינו מברך כי אם בורא מיני מזונות וזה דייקי דבריו שבסוף שכתב אבל בשאינו אוכל כזית אינו מברך המוציא ולא שלש ברכות מכלל דבנדון הירושלמי איירי שאומר שלש ברכות ומברך המוציא כיון דאוכל יותר מכזית, וא"כ הוא יש לדקדק טובא בפי' זו להירושלמי דאי איתא דהירושלמי איירי בשאכל עוד יותר מכזית ומברך שלש ברכות א"כ אמאי הוצרך לשנויי לשאר מינין נצרכה עדיין נימא דאיירי אף לגבי פת וה"פ כל שאומר עליו שלש ברכות דהיינו שראוי לברך על אותה אכילה שלש ברכות מברך עליו המוציא אף דליכא כזית ברם אי אינו מברך שלש ברכות דלא אכל אלא פחות מכזית אינו מברך המוציא, ומכח קושיא זאת יש שפירש כוונת דבריו מה שאינו אמת והוא דהירושלמי איירי שאכל הרבה ושהה באכילה כזית בכדי אכילת פרס דאינו מצטרף לברך שלש ברכות ברם המוציא מברך ובזה איירי הירושלמי לא כן באוכל פחות מכזית לחוד דאינו מברך המוציא, וחוץ שלשונו אינו (מוביל) [סובל] זה עוד זה בא דאין בתירוץ זה הבנה כלל דאי לגבי שלש ברכות אינו מצטרף האכילה היאך לענין ברכת המוציא מצטרף הא כיון דאינו מצטרף הו"ל כאוכל פחות מכזית לחוד דאינו מברך המוציא באופן דאין לפירוש זה שחר והאמת בדבריו מאי דכתיבנא אלא דקשה מה שהקשיתי.

ובלשון רבינו נתחבטו בו האחרונים הביאן מרן עיי"ש באורך, גם פי' מרן פי' אחר עיי"ש, אלא דלפי קוצר דעתי והשגתי לא ראיתי הפרש בין דרך הרב מהר"י פאסי ז"ל לדרך מרן ז"ל דלכולם יש הפרש בין נשתנה שהוא מעט לעברה צורתו שהוא הרבה יותר מדאי דבנשתנה צריך לכזית ובעברה [צורתו] אפילו בכזית לא מהני אלא דמרן ז"ל נקט החילוק בשמות אחרים דהיינו ממרק לבישול דבמרק אם יש כזית מברך המוציא ובבישול אפילו בכזית לא מהני ובודאי דה"פ דבמרק שאינו משתנה כ"כ מברך המוציא אי איכא כזית ברם בבישול דמשתנה הרבה אפילו אי איכא כזית לא מברך המוציא והכל עולה לסיגנון אחד ואולי ההפרש הוא ביישוב לשון רבינו ברם בלשון מהר"י פאסי שהעתיק מכת"י היד אהרן נר"ו בנימוקיו על רבינו [במרכבת המשנה] שכתב ג' דרכים והשנית הוא ממש דרך מרן ומצא תשובה עליו משא"כ לדרכו יעו"ש ואני לא מצאתי הפרש לענין הדין, ועוד דמרן כתב על דברי מהר"י פאסי ואני לא מצאתי בגמ' על מה שיסמוך.

והלח"מ ז"ל תירץ לפי' מהר"י פאסי ז"ל מההיא ברייתא דחילקה מפרוסות קיימות ללא ומדסתם דהצריך כזית משמע אפילו בדאיכא תוריתא דנהמא דאל"כ הו"ל לחלק בין

איכא תוריתא דנהמא לליכא וכמו שהוקשה לרבינו יונה קושיא זאת ורבינו תירץ כפי דרך מהרי"ף דברייתא אליבא דר' שמעון ה"פ בזמן שהפרוסות קיימות כלומר דלא עברה צורת הפת לגמרי אז מברך המוציא בין דאיכא כזית בין דליכא וכו' יעו"ש באורך עכ"ל, ודבריו תמוהים דהיאך כתב לדעת רבינו דהיכא דלא עברה צורת הפת לגמרי בין דאיכא כזית בין דליכא מברך המוציא והא רבינו כתב איפכא דבנשתנה קצת צריך כזית לפי דרך מהרי"פ וכמ"ש בפירושו ולא ראיתי דבר מתיישב אף שראיתי אח"כ להקול בן לוי מ"ש בזה וצ"ע.

עוד כתב הלח"מ וז"ל ולדעת מהרי"ק קשיא חדא היאך פתח בבישול ולישה ואינו מפרש אלא לישה ועוד וכו' עכ"ל. ומרן ז"ל ישב ב' הקושיות אלו למה שהקשה ראשונה יישב בתחילת דבריו דהתחיל לפרש למאי דסליק וכו' וכצ"ל לדרך מהרי"פ, ולמה דהקשה שנית יישב בסוף דבריו במ"ש וסובר רבינו דאע"ג דיש בהם כזית וכו' יעו"ש. ועוד פירש פירוש אחר הלח"מ ז"ל ונכנס עצמו בעובי הקורה עיין עליו.

וראיתי להרב בעל תומת ישרים סי' כ"ח שכתב וז"ל אך מצאתי בס' הבתים שכתב וז"ל כתב הר"מ הפת שפתת אותה פיתים ובישלה בקדרה או לשה במרק אם יש בפת כזית ולא נשתנית צורתו וכו' עכ"ל בעל הבתים, וסיים התומת ישרים והחושב למצוא פנים לאותה הנוסחא האחרת שידע שיש נוסחא זאת מיחזי כיוהרא וחורפא יתירה עכ"ל. ולפי נוסחא זאת צ"ל דס"ל לרב דרב יוסף פליג אדרבא וס"ל דשניהם צריכי כזית ותוריתא דנהמא ומאי דפסק כוותיה לגבי דרבא דבתרא הוא משום דתניא כוותיה בברייתא דתני אם הפרוסות קיימות מברך ואי איתא דבדאיכא תוריתא דנהמא מברך המוציא הו"ל למיתניה וודאי דדוקא כזית בעי וכמ"ש הלח"מ לפי דרכו ודוק.

הלכה ט

עיסה שנאפת בקרקע וכו'. ובהל' בכורים פסק דחייב בחלה. ועיין להלח"מ ז"ל. ואחרי נשיקת ידיו ורגליו לא קשה דההיא דרב יוסף איירי אפילו בקבע סעודתו עילויה ואפ"ה [אי] ליכא כזית בפירורין לא מברך דלאו פת מיקרי כיון דליכא פירורין כזית ואהא קאמרו רב ששת ורבא דבדאיכא תוריתא דנהמא מברך המוציא ואי לא לא אפילו בקבע סעודתו דלאו פת מיקרי ולכן מותיב ליה אביי אלא מעתה וכו' והתניא וכו' ואם מצה הוא אדם יוצא ידי חובתו בפסח דהא לא מצינו אופן שיברך המוציא ואפילו בקבע סעודה לא כן בטרוקנין דבקבע סעודה מברך המוציא לכן אדם יוצא ידי חובתו בפסח והתם כיון דחייב הוא חשיב כקבע סעודה או דקובע סעודה עליו עם דברים אחרים ועיין להטור ז"ל סי' קס"ח שאין דבריו עולים בפשט הש"ס תראנו משם וכמ"ש מרן עליו

ובסוף דבריו נדחק עצמו לדעת הטור וז"ל ולפיכך צ"ל שמה שכתב רבינו ואם קובע סעודתו וכו' יעו"ש בדבריו באורך עכ"ל, וחוץ ממה שהעיד על עצמו שהוא דוחק עוד זאת נראה דא"א לפרש כן לא בריוח ולא בדוחק דהא בתחילה כתב הטור דין דטרוקנין ובברכת המוציא ואי האי תנאה דאם קבע סעודתו קאי על דין דטרוקנין לא הו"ל למימר ואם קבע סעודתו דבהא קיימינן דקבע סעודתו דהא כתב דיברך המוציא לפי האמת דבקבע סעודה דוקא איירי אלא כך הו"ל למימר ואי לא קבע סעודתו לא יברך המוציא ובשלמא אי קאי לטריתא ניחא ודוק.

והב"ח הכניס עצמו בעובי הקורה ליישב דברי הטור ע"פ גירסת הרי"ף דגריס במקום קובא דארעא דהיינו טרוקנין טריתא דארעא יעו"ש. ואף שלפי דברי רבינו יונה נראה דהכל א' עם גירסת הרא"ש ורבינו ז"ל מ"מ לא סבירא ליה הכי להטור וכתב דטריתא וטריתא דארעא הכל אחד ומכח זה הוליד מחלוקת בין הגירסא דטרוקנין היכא דלא קבע סעודתו ובטריתא היכא דקבע יעו"ש, וקשה דאחרי שרבינו יונה מפרש דברי הרי"ף ועולה הדין כרש"י ורבינו והרא"ש מאין בא לנו להשים מחלוקת ביניהם, גם לרבינו דפירוש הגמ' עולה כוותיה [דהב"ח] מנא ליה לפרשו כן וכל דבריו דחוקים כאשר המעיין יראה ודוק.

וכן עיסה שלשה בדבש ובשמן וכו'. עיין להר"ב פר"ח בתשובה [ח'] על המלב"ן מה שהקשה מהך לישנא דרבינו למ"ש מרן לעיל ה"ו ד"ה ומ"ש שם יעו"ש, ועיין מ"ש לענ"ד ומרן העתיק הסוגיא וצידד דאפשר דהיינו דוקא כשנתן מים מעט ודבש או שמן הרבה וכו' יעו"ש לשונו, ועיין בב"ח מה שהשיג עליו דצריך הרבה דוקא שכ"כ רש"י וכו' יעו"ש. ולענ"ד גם מ"ש מרן הוא כוותיה וודאי הוא הרבה לאפוקי שלא יהיה מעט מזעיר כמו שאנו נוהגים ומרן שקראו מועט הוא לאפוקי ממה שהיה מצריך שמן הרבה ומעט מים ע"ז כתב דאין צריך כ"כ שמן או דבש וראיה מתבלין דלא שייך כ"כ עירוב כמו שמן דאפילו הרבה לעולם יהיה פחות מעירוב שמן ודוק.

הלכה י

אורז שבישלו וכו' אבל פת דוחן וכו'. שם דף ל"ז דאותביה לשמואל דס"ל דאורז ודוחן דינן שוה ומברך שהכל מההיא ברייתא דהכוסס את האורז יעו"ש וכתבו התוס' ד"ה תיובתא ואפשר דהלכתא כוותיה ומברך שהכל עכ"ל. וכן פסק הרי"ף וכן דעת רבינו שחילק בין פת אורז לדוחן. וכתבו הרשב"א ורבינו יונה דטעמם משום דתנא דתני אלו הן מעשה קדרה וכו' אורז (וכו'), ודוחן לא קתני, וכן בברייתא דהכוסס קתני אורז ולא דוחן. פי' ואף דתנא דברייתא א' דתני כמעשה קדרה (השמן) [הדוחן] פליג עם הני תנאי

ולא שייך כאן להקשות כמו גבי אורז דהקשה האי תנא מאן וכו' דשם שייך להקשות שפיר דכיון דמצינו בו מחלוקת אי אפשר לומר דהוא דעת ג' לא כן גבי דוחן דלא מצינו תנא דסובר שהוא דגן א"כ נאמר דפליגי תנאי (דלימרו) [דלמר] מברך מיני מזונות ולמר שהכל דאל"כ הו"ל למימר אורז ודוחן כנ"ל.

אלא אורז לבדו וכו'. נראה דאפילו אם נתערב אפי' במיעוט קטנית אינו מברך אלא שהכל וקשה כיון דהוי רוב מאורז וקיי"ל דלא כשמואל דאמר דמברך שהכל למה לא יברך בורא מיני מזונות וצ"ל לדעתו דס"ל כיון דלא איתותב שמואל אלא באורז בעיניה דהכי תניא טחנה אכלה ובשלה וכו', נמצא דאיירי בעיניה לא פסקינן כוותיה דוקא בהיכא דהוי בעין אבל במעורב דלא איתותב פסקינן כוותיה, ונמצא לפ"ז דעת רבינו יחיד דליכא מי שהצריך כן שיהיה לבדו, ושוב ראיתי להט"ז כ"כ אף שדבריו מגומגמים. גם ראיתי להמג"א שכתב דמ"ש רבינו הוא לבדו לאו דוקא ולא ידעתי אם יצאו הדברים ממנו.

והנה הדין שוה בין אורז מבושל בין אפוי דמברך בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות רבות וכמ"ש רבינו וכ"כ הטור בפירוש [ב]סי' ר"ח, ומרן כתב שם בב"י וז"ל ונראה דה"ה לפת אורז דהא בזמן וכו' וכ"כ הרא"ש וכו' עכ"ל יעו"ש. לכאורה מה שנראה לנו בעת הלימוד עם בני הישיבה דכוונת דבריו הוא שבא להביא ראיה דבפת אפוי מאורז דמברך אחריו בורא נפשות רבות והביא ראיה דתני בברייתא בזמן שהפרוסות קיימות דמברך בורא מיני מזונות והדין שוה פרוסות קיימות עם פת אפוי ועל כולם מברך בתחילה בורא מיני מזונות מכלל דגם לאחריו הדין שוה דכי היכי דפרוסות קיימות מברך אחריו בורא נפשות רבות כדתני בברייתא וכדאמרינן בגמ' תני ולא כלום וכל ולא כלום היינו בורא נפשות רבות א"כ ה"ה לפת אפוי מאורז, ושוב הביא שכ"כ הרא"ש והקשה החכם השלם ה"ה יעקב שלם הנז"ל דאמאי הוצרך להביא ראיה לזה באופן זה והא הו"ל להביא ברייתא להדיא דקתני בדף ל"ז ע"ב כל שאינו לא משבעת המינים ולא מין דגן כגון פת אורז ודוחן רבן גמליאל אומר מעין שלש וחכמים אומרים ולא כלום וכו' ואוקימנא ברייתא דידן כחכמים והיינו בורא נפשות רבות וקתני פת בפירוש, לכן הנראה לע"ד בכוונת דבריו אחר ההשקפה הוא דכוונתו להביא דבפת אורז דיברך בורא מיני מזונות וקאי עכשיו לעיקר הדין והביא דהא תני בברייתא בזמן שהפרוסות קיימות מברך בורא מיני מזונות ופרוסות קיימות הוי כפת גמור ואח"כ מביא דבהדיא תני כמעשה קדרה והיינו בורא מיני מזונות ודייק תיבת בהדיא, ושוב מביא להרא"ש שכ"כ בפירושו ואף

שהביא כל לשון הרא"ש כך הוא דרכו להעתיקו ועכשיו שפירשתי פירוש זה לא ימלט הפירוש הראשון מכמה גמגומים שיפולו עליו כנראה למדקדק בדבריו.

הלכה יא

כל שמברכין וכו'. וכתב מרן שכן משמע מהסוגיא דפ' כיצד מברכין. ומ"ש עוד מרן, כעת לא זכינו להבין דבריו. ודע שהראב"ד לא ס"ל כדעת רבינו במ"ש בד"א שאכל מכזית וכו' אלא הכי ס"ל דאי אכל פחות מכזית מפת מברך בתחילה בורא מיני מזונות ולבסוף מעין שלש יעו"ש הביאו הרשב"א על שמו על ההיא סוגיא דחביץ קדרה בדף ל"ז יעו"ש, ואילו לרבינו בתחילה מברך המוציא ולבסוף ולא כלום, ומן התימה איך לא השיגו על רבינו בשתים ואולי אינו הראב"ד אלא הרב אב"ד וכל הפרק הזה כמעט דלא כדעת הראב"ד וכמו שמביא הרשב"א משמו מוכרח שהוא הרב אב בית דין ודוק.

הלכה יב

והשותה פחות מרביעית וכו'. עיין להמל"מ בברכה אחרונה של שתיית הקאוו"י מה שדחה למה ששמע אומרים וכן דחה מרן בעץ החיים בסוף הספר בלשונות. ודע שמ"ש שם על דברי השיירי וז"ל ומ"ש דרך שתייתו בכך אין קפידא ליתא, לא קאי להשיירי דהרב לא כתב מזה כלום, ופירושו הוא ומה ששמעתי וכו' וכתוב בר"ת ומ"ש ועיין במוצל מאש ח"א סי' ט"ז כדעת השיירי.

פרק ד

הלכה א

כל המברך וכו'. וכתב מרן כדעת רשב"ם וכו' דמעין שלש טעונה ברכה במקומה והביאו שם בתוס' וכו' עכ"ל, ולא זכינו להבינו דהא בתוס' דחו פירוש רשב"ם ז"ל והעלו דלא הוי דברים טעונים ברכה לאחריהם במקומן אלא דוקא מיני דגן יעו"ש בפסחים דף ק"א ע"ב ד"ה אלא, וכ"כ הטור סי' קע"ח משם ר"י וכן מרן שם יעו"ש.

ודע דאיכא דעת שלישית בזה דדוקא ברכת המזון צריך ברכה לאחריו במקומה ולא מיני דגן והוא הרשב"א בחידושיו לברכות דף נ"ג ע"ב וז"ל דוקא בפת וכו' אבל יין אין צריך לחזור למקומו וה"ה ענבים ותאנים וכו' עכ"ל. וא"כ יש להקשות על מרן שלא הביא סברא זאת בב"י. ומ"ש בשם התוס' הוא תוס' אחרים שהיה לו.

ולכתחילה לא יברך ברכת המזון וכו'. וקשיא לי דכל בבא זו יתירה היא דהא השמיענו דברכות אלו דצריך לישב ובמקומו הוי דוקא לכתחילה כמ"ש ואי בירך במקום שנזכר יצא ידי חובתו וכו' וא"כ מה צורך למ"ש אח"כ וק"ל.

הלכה ב

מי שנסתפק לו וכו' מפני שאינה מן התורה. וכתב מרן כך היא הנוסחא נכונה לאפוקי מהטור סימן קס"ז שכתב על שם רבינו שחוזר ומברך וכו' עכ"ל, ובב"י כתב וז"ל נוסחא משובשת נזדמנה לו וכו' עכ"ל יעו"ש. והר"ב ב"ח הליץ בעד נוסחא זאת וז"ל וי"ל דברמב"ם אפשר לומר דאף דכל הברכות הם מדרבנן ברכת המוציא וכו' עכ"ל יעו"ש. ולענ"ד אין זה מספיק דהא כתב רבינו ריש הל' ברכות מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחילה וסוף וכו' הרי דס"ל דגם ברכת המוציא היא דרבנן דהרי כללה עם כל הברכות שהם מדברי סופרים, גם במ"ש בתחילת לשונו מצות עשה וכו' לא כלל גם לברך קודם אכילה וכך הו"ל למימר מצות עשה לברך קודם אכילה ואחריו וכו'. ועוד קשה דמה יענה למה שהכריחו התוס' [ברכות] דף ל"ה דלאו ק"ו גמור הוא מסוגיא דפ' מי שמתו דף כ"א ודף כ"ב יעו"ש דלכו"ע דרבנן הוא יעו"ש.

שכח לברך המוציא וכו'. וכתב מרן וז"ל שם בעו מיניה מרב חסדא וכו' עכ"ל. ודברי מרן תמוהים כמו שהקשה הרב יד אהרן בנימוקיו על רבינו ומטי לה משם הרב מהר"י הכהן (א"י) דאין צריך להביא עצות מרחוק וכו' אלא ממקומו הוא מוכרח וכו' וצ"ע אלו דבריו נר"ו. וודאי כוונתם דאמר רבינא הילכך אפי' גמר סעודתו יחזור ויברך וכו' ונראה דגם מהבעיא הוא מוכרח דבעי מי שאכל ושכח ולא בירך מהו שיחזור ויברך ואי בברכת המזון מיירי הו"ל למימר שכח שיעור ב' שעות או ג' או ד' ולא סתם דאפשר דשכח יום שלם או פחות או יותר לא כן כשקאי לברכת המוציא דאין צריך לדבר בשיעור וכן לישנא שיחזור ויברך מורה על ברכת המוציא ודוק.

הלכה ג

היה אוכל וכו'. וכתב מרן ריש ערבי פסחים דף ק"א שינוי מקום צריך לברך וכו' עכ"ל. וקשה לדבריו דבין הכי ובין הכי איירי הברייתא א"כ אמאי לא סייעיה תלמודא לרב ששת דאמר אחד זה ואחד זה צריך לברך כדסייעיה לרב חסדא מההיא ברייתא דחברים שהיו מסובין וכו'. ועוד קשה דא"כ דהך ברייתא איירי אפי' בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן איך אוקמיה לר' יוחנן בתיובתא הא כי היכי דמפרק לר"ח כד מותיב ליה מברייתא דבני חבורה כשנאמר הא מני ר' יהודה היא דס"ל דאפ"ה שהם דברים הטעונים ברכה לאחריה במקומן צריך לברך כן מיפרק ר' יוחנן ג"כ מההיא ברייתא ונאמר הא מני ר' יהודה היא, ובפשט השמועה אין להקשות כן דנוקמא ההיא ברייתא כר' יהודה וכדמתרץ גם הברייתא האחרת דקתני עקרו לאשמועינן כוחו דר' יהודה ולא

קשיא מר' יהודה דרבנן פליגי עליה, דא"כ הך ברייתא שהביא הש"ס לסייעיה לר"ח מחברים שהיו מסובין וכו' ועקרו משמע דדוקא עקרו דטעון ברכה לאחריו במקומו וכו' והך ברייתא הוי דלא כמאן דאילו לרבנן בין הכי ובין הכי אין צריך לברך ולר' יהודה צריך לברך מוכרח דהך ברייתא דשינוי מקום צריך לברך דהוי רבנן והוי דוקא בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומן ואין זה תירוץ דא"כ היכי מתרץ להההיא ברייתא דלא תירץ לר' יוחנן באומרו ה"ה וכו' ונקט עקרו וכו' הא קשיא דא"כ הך ברייתא דתני עקרו וכו' אין צריך לברך דלא כמאן וא"כ חזרה הקושיא בפשט הש"ס. עוד קשה בפשט הש"ס אמאי לא הקשו מהך ברייתא דתני חברים וכו' ובין הכי ובין הכי אין צריך לברך שנית. עוד קשה לדעת מרן דההיא ברייתא דשינוי מקום צריך לברך הוי בין הכי ובין הכי אמאי לא הקשה מהך ברייתא לר"ח דחילק בין דברים לדברים וכעת הכל קשה לפני. ואפשר לומר דמ"ש מרן כן היינו לפום קושטא דמילתא דפוסק רבינו כרב ששת מפרש להך ברייתא כוותיה ברם הש"ס לא ברירא ליה בפירכא דברייתא דיש לדחוק, ברם אין זה נוח לי דא"כ הו"ל להביא מרן בתחילה דפסק כר"ש וטעם לדבר ושוב הו"ל לומר וגם ברייתא דשינוי מקום משתמע כוותיה ברם לעשות עיקר מברייתא זאת לפסק רבינו אין זה מספיק, מוכרח שהבין בבירור כן בפי' דברייתא וא"כ חזרה קושיא לדוכתא ודוק.

הלכה ד

חברים וכו'. והביא מרן כל הסוגיא והכי איתא התם והוה יתיב וקאמר רב חסדא משמיה דנפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים הטעונים ברכה לאחריה במקומן מתיבי וכו' יעו"ש ע"ס הסוגיא. וכתב הר"ן מדקתני עקרו וכו' פי' לאו מלשון דעקרו קדייק וכו' יעו"ש ע"ס הלשון. וכתב הרב החביב שדבריו קשה להולמן וודאי כוונתו דבגמ' דייק לה מעקרו בפי' והוא אומר דלאו מעקרו קא דייק, ועוד דלדידיה היה להמקשן לבאר ההכרח דאינו פשוט דמשום דתני כשהן יוצאין איירי בדברים הטעונים דהא הוקשה לו לפירושו ממתני' דאלו דברים ותירץ, וכל זה הניחו בע"פ אתמהא. גם לפי' זה קשה ההיא סייעתא דמייתי תלמודא לר"ח מדתניא חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו וחזרו אין צריך לברך ואי מעקרו ליכא לדיוקי כלום היאך הוי סייעתא, ואין לומר דהוה גריס תניא כוותיה דר"י וכמו שהביא הרא"ש ז"ל דא"כ אדאייתי דלאו מלישנא דעקרו קדייק מדקאמר עקרו ביין אע"פ שאין טעון ברכה לאחריו במקומו לדעת [הרי"ף] והוי הכרעתו לדעת הרי"ף, עדיפא מינה הו"ל להכריח מדקתני עקרו ומסייע לר"י ואדרבא הויא תיובתיה אלא ודאי דלאו מעקרו קדייק, ואין לומר דלא רצה להכריח כן כיון דאיכא דגרסי הכי ואיכא דגרסי הכי דא"כ עוד היום היאך מכריח

מיין דאיכא מאן דלא גריס ליה וכמ"ש התוס' שם וא"כ באופן שדבריו קשים. עוד הקשה החכם השלם ה"ה יעקב שלם הנז"ל לפי' הר"ן דלאו מעקרו קא דייק אלא מדתני כשהן יוצאין וכו' דזה ניחא כד מותיב תלמודא לרב חסדא ברם כד מותיב תלמודא לר' יוחנן מברייתא דלקמן ומפרק לה אמר לך ר' יוחנן ה"ה וכו' והא דקתני להודיעך כחו דר' יהודה וכו' אי אמרת בשלמא דמעקרו קא דייק לה ניחא אלא לדעת הר"ן דלאו מעקרו קא דייק אלא מכשהן יוצאים הא הת"ק לא הזכיר כשהן יוצאים וא"כ מאי האי דקאמר להודיעך וכו' הא כוחו מפורש בדבריו דתני כשהן יוצאין. ולזה נ"ל לתרץ ולומר דכיון דר' יהודה קאי על דברי ת"ק וחזינן דתני ר' יהודה כשהן יוצאין מינה דת"ק איירי בהכי ומדקא איירי בהכי צ"ל דאתא לאשמועינן כחו דר' יהודה כך נ"ל.

עוד שם בגמ' וטעמא דהניחו שם זקן או חולה. וכתב המרדכי וז"ל בלא דיוקא הוה מצי לאקשויי לגופא דברייתא וכו' עכ"ל. והנה לכאורה מבהיל לשון זה ברם העיני בשר לו יורה ידין דט"ס יש וכן צ"ל בלא דיוקא הוה מצי לאקשויי מגופא דברייתא דקתני טעונים ברכה לכתחילה אלא מפרש הוא הקושיא. והכונה דקשיא ליה אדתריץ ליה מדיוקא דרישא תיקשי ליה מפירושא דסיפא דקתני בד"א וכו' אבל לא הניחו שם זקן או חולה כשהן יוצאין טעונים ברכה לאחריהם למפרע וכשהן חוזרים טעונים ברכה לכתחילה ואהא משני, אלא מפרש הוא הקושיא כלומר דאי הוה מקשה מסיפא לא היה צורך לפרש קושייתו אלא להביא הברייתא ולא עוד, ולא היה מפרש הקושיא, אכן השתא דמותיב מדיוקא מתפרש הקושיא שפיר ודוק.

עוד כתב מרן דברי הרי"ף והרא"ש וכתב על דברי הרא"ש וז"ל ואני אומר דאשכחן וכו' יעו"ש. ולא ידענו מה מיישב בזה למ"ש הרא"ש דעד כאן לא פליגי אלא במשנה אבל בברייתא אפי' אימתי הוי לחלוק וכן כתבו התוס' בעירובין דף פ"א ובחולין דף פ"ח יעו"ש. עוד כתב על שם הרא"ש ויש ספרים שכתוב בהם תניא כוותיה דר' יוחנן ולא נהירא לי גירסא זו וכו'. לא ידענו היאך הויא ברייתא זאת כר' יוחנן ואי דר' יוחנן איירי בדבר שאין צריך ברכה לאחריו במקומן ובברייתא בצריך א"כ גם ההיא ברייתא דאותביה לעיל לר' יוחנן יש לחלק כן וכמ"ש רשב"ם אלא דלא הונח לו דא"כ היה לו לפרש וא"כ היאך הוי סייעתא ואם הוא באיזה גירסא בברייתא הו"ל להרא"ש לכותבה.

והטור ז"ל פסק כדעת הרא"ש דלא כרבינו בסי' קע"ח וז"ל בני חבורה וכו' עד ואדוני אבי כתב כרשב"ם. והיינו כרב חסדא והוא ברור. וכתב מרן וז"ל ומשמע דלדעת הפוסקים כר"ח לא שאני לן בין וכו' עכ"ל. ולא ידעתי היאך השוה לכולם יחד דפוסקים כר"ח דלא שאני לן וכו' והא הסמ"ג הוא חד מן הפוסקים כר"ח וז"ל עוד מסקינן דאי עקרו

וכו' כשהן חוזרין אין טעונין ברכה וכו' אם הניחו שם מקצת חברים עכ"ל, ובודאי דאיירי בדברים שאינן טעונין וכו' דאי טעונין וכו' א"צ להניח זקן או חולה דהא כר"ח ס"ל ואפ"ה אם הניחו א"צ לחזור ולברך ואדרבא סברא הוא דכיון דהניחו זקן או חולה ודאי דדעתם לחזור אפי' בדברים שאינם טעונים. ועוד קשה שכ"כ בשם הסמ"ק לקמן דבדברים שאינם טעונים יש לחלק בין הניחו ללא הניחו יעו"ש ופוסק כר"ח.

וראיתי להב"ח ז"ל שתמה על הסמ"ג דלא ימנע במה איירי אי בדברים שאינן טעונים וכו' כי הניחו זקן או חולה מאי הוי ואי בטעונים אפי' דלא הניח אין צריך לחזור ולברך. ומאי קושיא איירי בדברים שאינן טעונין וזקן או חולה מועיל כפי הצעתינו וא"כ ממילא נדחה מ"ש הב"ח בפרט זה דסובב הולך דבדברים שאינן טעונין לא שנא בין הניח זקן או חולה או לא הניח וכן דעת הט"ז, ושוב ראינו למג"א שדעתו כדעתנו והביא ראיה מן הסוגיא יעו"ש. עוד כתב מרן ז"ל בב"י וז"ל ובסי' קפ"ד כתב רבינו בשם הר"ר פרץ ז"ל דהא דטעונים ברכה לאחריהם במקומם דוקא וכו' יעו"ש עד סוף הלשון. ולא זכיתי להבין דבריו דהא יכול להיות מהפוסקים דס"ל כרב ששת ואפ"ה יכול לאכול מאותו דבר שם ויברך והוא דס"ל כדעת התוס' והרא"ש והטור וסייעתיה דסברי דהא דצריך לברך היינו ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה יעו"ש בדבריהם וא"כ יברך ברכה ראשונה במקום שאוכל שם ויברך לאחריו שם ויברך וצ"ע.

עוד כתב מרן על שם סמ"ק חבורה שהיו יושבין מסובין וכו', וכתב עליו ולשונו אינו מכוון וכו' עכ"ל. והרב ב"ח כתב ועוד קשה לי היאך אמר דאילו בדברים וכו' יעו"ש לשונו. והנה במה שהקשה על הסמ"ק לא ידענו כוונתו דאי ברייתא הצריך הניח זקן או חולה היינו ר' יהודה ברם לרבנן יש לחלק בין דברים הטעונים וכמו שתירץ ההיא ברייתא לרב חסדא ואיהו פוסק כר"ח אלא שהלשון אינו מכוון וכמ"ש מרן. ומ"ש דסמ"ק פסק כרב ששת דבריו תמוהים וכמ"ש עליו החה"ש ה"ה יעקב שלם הנז"ל דהא איהו פוסק כר"ח וכמ"ש איהו גופיה והביאו הוא עצמו וז"ל ואם אכל פת במקום אחד ואכל במקום אחר צריך לחזור ולברך במקומו הראשון ברכת המזון ואין צריך לברך במקום שני לפניו עכ"ל, הרי דכתב בפירוש דבדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם א"צ לברך על האכילה האחרת כיון דדעתו לחזור (והרי) [והוי] כר"ח. ושוב ראיתי דאין זו קושיא דהא דסמ"ק הוא סלקא דעתיה ושוב נשא ונתן וחזר בו וכמו שסיים הלשון מרן הב"י יעו"ש, וכפי מסקנתו אתי שפיר כרב ששת וס"ל כסברת הרא"ש ודעימיה דלפניו סגי ואין צריך לאחריו למפרע קודם ברכה ראשונה ודוק. ברם אי הך מסקנא היא מהגה כמו שהוא הלשון האחר שאינו הכל לשון אחד וכמ"ש הב"ח חזרה הקושיא לדוכתא

וכעת לא נודע מה נעשה כי אין הספר מצוי.

עוד כתב על שם סמ"ק ואם אכל פת במקום אחד וכו' וכתב בהגה דטעמו דהא דאמר לקיבעא קמא הדר היינו לברך ברכת המזון וכו' והשיג עליו דפירוש לקיבעא קמא הדר היינו לומר כיון דאי היה אוכל כאן וכו' עכ"ל יעו"ש. והא ודאי דוחק גדול שלא היה לו עוד אכילת פת ואפילו שלא יהיה לו ישאל מאת מכירו ככר לחם ומעיקרא קושיא ליתא דעד כאן לא אמרן דיאכל עוד שם ויברך שם אלא כשהוא בדעתו לחזור לברך למקומו ונמצא דדעתו לאכול עוד ואין צריך ברכה לפניו דמהאי טעמא האי דינא הוי דוקא בדבר שצריך ברכה לאחריו במקומו דלקיבעא קמא הדר ברם בשכח ולא ברך לא שייך לומר כן לקיבעא קמא הדר ובדעתו לאכול עוד דהא שכח ולכן צריך לחזור למקומו לברך ולא מהני מה שיאכל עוד.

הלכה ה

אכל במזרחה של תאנה וכו' צריך לחזור ולברך. והשיג עליו הראב"ד יעו"ש, והמגדל עוז הליץ על רבינו דאי כדעת הראב"ד דהכל תלוי בדעתו וטעמא משום נמלך למה ליה למינקט בירושלמי ממזרח למערב אפי' ברוח א' נמי כל נמלך צריך לחזור ולברך אלו דבריו ז"ל. וראיתי למרן ז"ל שייחס להמ"ע שנמלך לאכול יותר ממה שהיה בדעתו לאכול. ולענ"ד נראה דמ"ש הוא לדעת הראב"ד בפי' להירושלמי כן דעת המ"ע לפרש לדעת הראב"ד, דהיינו שבעת שברך היה דעתו לגמור סעודתו במזרחה ונמלך לגמור במערבה ואהא קשיתיה ז"ל דאם כן ליתני אפי' מרוח א' דאי בשעה שבירך היה דעתו לגמור סעודתו במקום זה במזרח ונמלך לגמור במקום אחר אפילו ברוח זה צריך לחזור ולברך אלא ודאי דאין הפרש בב' רוחות בין היה דעתו ללא היה דעתו דבין הכי ובין הכי צריך לחזור ולברך ולכן סתם לן רבינו ולא חילק והוא תירוץ נאה ומתקבל לדעת רבינו.

וראיתי להרב יד אהרן נר"ו בכת"י שכתב על דברי מגדל עוז אלו ואי מפרשו לענין נמלך אמאי הביא דין זה כאן בדין שינוי מקום בדין נמלך היה לו להביאו וכו' עכ"ל. ואחר המחילה אגב שיטפא לא דק דמ"ש המגדל עוז היינו לדעת הראב"ד דס"ל בפירוש הירושלמי דהוי מטעם נמלך ועל זה קשיתיה דאי לדעת הראב"ד דהיינו מטעם נמלך הו"ל לחלק אפילו ברוח א' אלא ודאי דלאו מטעם נמלך נגע בה הירושלמי וכדעת רבינו דלא חילק בהכי וא"כ דין זה דמטעם שינוי מקום נגע בה רבינו שפיר שייך כאן ולא מטעם נמלך וכמ"ש המ"ע וק"ל.

הלכה ז

גמר בלבו וכו'. ועיין מה שהשיג עליו הראב"ד ומ"ש מרן. ולענ"ד יש ליישב ואין צריך להגיה והוא דכל הני עובדי דמייתי הוא באורח דאוכל בבית בעה"ב וכן מ"ש רב הרגיל בשמן שמן מעכבו היינו אפילו בביתו דלא מיבעי בבית בעה"ב דכל שלא משח ידיו מעכבו אלא אפילו בביתו מעכבו ואהא קאמר תלמודא לית הלכתא ככל הני שמעתתא דהיינו דכשאוכל בבית בעה"ב דחד ס"ל דתלוי בגמר סעודה וחד ס"ל בסילוק תכא מקמייהו וחד ס"ל במשוח ידיו, אלא בנטילת ידים דכיון דנטל ידיו אסור לאכול וזה דוקא בסתם דלא נמלך בדעתו ממש שלא לאכול עוד הוא דאזלינן אחר נט"י כיון דאינו תלוי בדעתו דאדעתא דבעה"ב הוא אוכל ברם בנמלך ממש בדעתו שלא לאכול בין בביתו בין בבית בעה"ב משעה שנמלך אסור לאכול עוד שהרי נמלך ודוק.

ודרך אגב ראיתי למרן ב"י סי' קע"ט מ"ש הר"ן לחלק בין שתיה לאכילה דשתיה דאין לה קבע אי אמר הב לן ונבריך צריך לחזור ולברך אבל אכילה יש לה קבע ומותר לאכול וכו', ושוב כתב וז"ל ויותר נראה לפרש דברי הר"ן דבקבועים וכו' יעו"ש. ודבריו תמוהים שדבריו סתרי אהדדי תוך כדי דבור וחוץ מזה דא"כ אינם מובנים דברי הר"ן והוא אתי ליישוב דברי הר"ן, והב"ח ז"ל כתב דט"ס יש וצ"ל אלא שקשה דמאחר דאינו מצריך וכו' וכן ראיתי ג"כ להט"ז יעו"ש. ולענ"ד אין זו הגה"ה נכונה מכמה אנפי חדא דאחר שפירש דברי הר"ן באופן אחד ושוב כתב ויותר נראה לפרש כנראה דפירוש זה ניחא ליה איך כותב אלא שקשה אדרבא הו"ל להפך פירוש שני לראשון ולומר אלא שקשה ושוב יכתוב הפירוש הראשון. ועוד אחר שכותב אלא שקשה מביא בשם ה"ר יונה להיפך ממה שקשה לו ומכל הני גמגומים מוכח בודאי דאין כוונת מרן אלא הכי וכצ"ל במקום אלא שקשה, ולא נימא, והלשון נרדף וכוונתו הכי ולא נימא דמאחר דאינו מצריך וכו' אינו בדין וכו' עד וכן דעת רבינו יונה כלומר כהאי דסובר הר"ן דיש לחלק בין שתיה לאכילה אפילו הכל בסעודה אחת ודוק והוא אמת ויציב.

הלכה ח

היו שותים וכו'. והשיג עליו הר"א ועיין מ"ש מרן. וכעת לא זכינו להבין דבריו דא"כ הוא דעת רבינו עדיין השגת הראב"ד קיימת דכשאמרו בואו ונבדיל אמאי לא יחזור לברך הא שתיה בהבדלה דינו כקידוש וכדאיתא בהדיא בגמ'. גם הראב"ד איך ע"פ פירושו שפי' דקובעת לקידוש היינו בלא אמירת בואו ונקדש קשיא ליה לרבינו בהבדלה, הא אפי' כפירוש רבינו דאינה קובעת אלא באמירת בואו ונקדש אפ"ה קשיא לרבינו דינא דהבדלה דאינו כן אלא דצריך לחזור לברך באומרו בואו ונבדיל דומיא דקידוש דשוין

הן. ומרן ז"ל בב"י הרגיש בזה ותירץ בהדרגות דהבדלה כיון דמאכילה אינו מפסיק אלא משתיה גרע מקידוש ואי אמר הב לן ונבדיל א"צ לחזור ולברך אף שצריך להפסיק יעו"ש, ברם הכא בכ"מ לא רמז מזה וזה תימה דכל עצמו לא בא אלא ליישב לרבינו מהשגת הראב"ד להבדלה וזה הניחו בעל פה, ומה גם שאינו דבר פשוט ואדרבא כמו זר נחשב חידוש זה.

ולכן נראה לענ"ד דמרן בכ"מ מיישב השגת הראב"ד באופן אחר והלא כה דברו דתחילה הציע דעת רבינו דשבת קובעת לקידוש היינו באמירת בואו ונקדש ואם כן בהבדלה דסבור מינה דה"ה באמירת בואו ונבדיל, ועוד הציע דלא תיקשי לך ממ"ש רבינו בשבת דמשמע אפילו לא אמר, דיש לומר דהתם בשהחשיך כבר דהיינו קידש היום דהיינו קודם חשיכה וכן הוא לשון רבינו בכמה מקומות עד שתחשך והא דסבור דלהבדלה קובעים היינו למימרא דאסור לשתות דאי אפשר לומר דצריך להבדיל מבעוד יום לכתחילה אלא להפסיק וכו' נמצא דמה שנשאר שדומה לקידוש בשתיה היינו להפסיק ולא להבדיל וגדלה מעלת הקידוש מהבדלה דבקידוש אי מבעוד יום אמר בואו ונקדש קובעת עליו וצריכים לקדש אם ירצו לאכול לא כן בהבדלה לא יכול להבדיל ולא לאכול וזה דעת רבינו לחלק בין קידוש להבדלה דכיון דיכול לקדש באותה שעה נמצא דאסח דעתיה משתיה ולכן צריך לחזור ולברך לא כן בהבדלה דכיון דאינו יכול להבדיל אף דנאסר לשתות מ"מ לא הוי היסח הדעת כיון דאינו יכול להבדיל וכדרך שחילק מרן בב"י שכתב לעיל, ודרך זה דוקא הוי לפי' רבינו דקובעת היינו באמירה מבעוד יום דלפי' הראב"ד דקובעת היינו בשקידש היום ובלא אמירה, לא שייך לחלק בין קידוש להבדלה לשתיה דשתיה דהבדלה היא כקידוש ולכן משיגו וזה נראה לי אמת ויציב. ויש מי שלא הודה לי בזה מטעם דאין סברא לחלק ביניהם משום דבקידוש יכול לקדש ובהבדלה אינו יכול דמה בכך הא מיהא חייב להפסיק ולא ראו חילוק מרן בב"י דאף דחייב להפסיק משום דבאכילה אינו מפסיק לא יחזור לברך ודוק.

עוד כתב מרן אלא אפילו לשתות שאינו כ"כ קבע ונימא דמצטרף וכו'. ומאי דקאמר בגמ' אבל לשתיה מפסיקים היינו שתיה בלא סעודה וכ"כ התוס' שם יעו"ש.

עוד כתב כי אמרו הב לן ונבריך חמיר טפי וכו'. והרי זה דומה לנטל ידיו דחשיב כמי שהתחיל לברך מטעם תכף לנטילת ידים ברכה ברם הב לן וניטול ידינו צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה ולא למפרע על מה שאכל דלא חשיב כהב לן ונבריך דהב לן ונבריך חשיב כנטילת ידים גופיה והב לן וניטול גרע וכ"כ מרן לקמן סוף פ"ו יעו"ש.

הלכה יא

דברים הבאים וכו'. וכתב מרן ורבינו נראה לכאורה דכרש"י ס"ל וכו' יעו"ש עכ"ל. והנה חוץ ממ"ש בס' קול בן לוי דא"א לפרש לשון רבינו שיסבור כרש"י שכתב דברים הבאים וכו' בין מחמת הסעודה בין שלא מחמת הסעודה דאלו לרש"י מחמת הסעודה הוא ללפת בהן את הפת ואילו הוא ז"ל פי' גבי דברים וכו' אפילו הביאן שלא מחמת לפתן וכו' יעו"ש והוא פשוט, עוד זאת קשה לי דלמה הרע לו לשון רבינו בסיפא שכתב דברים הבאים לאחר הסעודה אי יסבור כהתוס' ולא הרע לו לישנא דרישא שכתב דברים הבאים בתוך הסעודה והן מחמת הסעודה, ולהתוס' דברים וכו' פירוש דברים הרגילים לבא בתוך הסעודה וא"כ צריכים להיות דברי רבינו הכי דברים הבאים בתוך הסעודה פירוש הרגילים לבא בתוך הסעודה והן מחמת הסעודה ואכלן עכשיו לחודייהו בלא פת וכו' וא"כ קשה שהעיקר חסר מלשון רבינו שהגזרה שהיא שאכלן בלא פת חסר מלשון רבינו, ומה צ"ל דלישנא דרבינו שכתב דברים הבאים אינו כפירוש דברים הבאים דבגמ' דבגמ' פירושו דברים הרגילים לבוא בעלמא בתוך הסעודה ללפת בהם את הפת ועכשיו לא ליפת בהן את הפת, נראה דכתב דברים הבאים אין פירושו כן אלא הכי הוא דברים הבאים בתוך הסעודה עכשיו ולא ליפת בהן את הפת והן מחמת הסעודה פירוש דעלמא באים מחמת הסעודה אינם צריכים וכו' וא"כ מאי שנא מסיפא ודברים הבאים ה"פ דברים הבאים עכשיו לאחר הסעודה בין מחמת וכו' בין שלא מחמת וכו' כלומר שבעלמא באים בין הכי ובין הכי כיון דעכשיו באו אחר סילוק המזון צריך לפניה ולאחריה כדעת התוס' וכ"כ הלח"מ דרבינו ס"ל כהתוס' וודאי לשון רבינו צריך לפרשו הכי.

אך מה שהקשה הקול בן לוי למרן דרבינו פסק בהל' ו' פת פוטר מעשי קדירה אע"ג שאינו עשוי ללפת בהם את הפת וזה שלא כדעת רש"י ואיך אפשר דפסק כרש"י, לק"מ ולא ידעתי היכן ראה בדברי רבינו שכתב כן זולת הלח"מ שכ"כ משום דאזיל לשיטתיה שכתב שפסק רבינו כהתוס' ברם מרן דסובר דרבינו פסק כרש"י לחד צד יפרש דברי רבינו דלשם במלפת בהם את הפת וק"ל.

אך זו רעה חולה להתוס' והרא"ש דפסקו בכאן דאחר סילוק המזון צריך ברכה ראשונה ואחרונה על מה שאכל קודם ברכה וזה היפך דבריהם בפסחים על ההיא ברייתא דמברך למפרע היינו עצה טובה ולעולם אינו מברך אלא ברכה ראשונה דומיא דשמש דמברך על כל פרוסה ופרוסה יעו"ש דף ק"א ודף ק"ב וצ"ע.

הלכה יב

בשבתות וימים טובים וכו' שאדם קובע סעודתו על היין וכו'. עיין להלח"מ ז"ל מה שהקשה על הרב המגיד פ"ל מהל' שבת ולא על הרה"מ לחוד תלונתו כי אם גם על מרן בכ"מ שכתב כן יעו"ש. וי"ל דרבינו יפרש דמ"ש בגמ' דאביי מברך על כל כוס וכוס היינו אחר ששתה שיעור בקביעות יין דאיכא בזה סעודת שמחת יו"ט ונמלך שלא לשתות עוד דיצא ידי חובת יו"ט דלא כפי רש"י יעו"ש ובכל כוס וכוס נמלך היה ולעולם דחייב ביו"ט לקבוע סעודה.

פרק ה

הלכה א

נשים ועבדים וכו'. הכי איתא בפ' מי שמתו וכתב הרא"ש וז"ל ולא איפשיטא [וכו'] וא"ת מאי שנא מההיא וכו' וי"ל דלא דמי דאיש אף דלא אכל כלום וכו' לא כן אשה דאינה בכלל הערבות עכ"ל. ורצונו לומר דאף דמן הדין יכול לברך להוציאו מדין ערבות בלא אכילה כלל מ"מ הוצרכו מדרבנן שיאכל כזית דגן שהוא שיעור דרבנן משום שהיא ברכת הנהנין וסגי בשיעור דרבנן כיון דמן התורה לא בעי אכילה כלל ברם פחות מכזית דגן או אפי' הרבה מדבר אחר לא וכמ"ש וכ"כ ג"כ בפ' שלשה שאכלו סי' כ"א וז"ל ואע"פ שהם אכלו וכו' היה מוציא וכו' משום ערבות וכו' וה"ה ברכת המזון וא"צ כזית דגן אלא [כדי] שיוכל לומר שאכלנו וכו' ר"ל דאף דמן הדין מוציאו בלא אכילה כלל מדרבנן הצריכו קצת אכילה שהיא כזית והיינו טעמא שהיא ברכת הנהנין ואומר שאכלנו ולא אכל ותיבת שאכלנו אינו מדוקדק דאין תיבת שאכלנו איתא בנוסח הברכה בברכת המזון אלא הוא אשגרת לישן מחמת דקאי כאן אעובדא דשמעון בן שטח דהוזכר בגמ' דאיירי בזימון וכ"כ התוס' ג"כ כמ"ש הוא אחריהם והוא ממש מ"ש כאן כתב שם והוצרכתי לזה לאפוקי מס' צרור החיים דף כ"ה ע"ב יעו"ש דהקשה דבריו אהדדי. ועוד סיים הרא"ש שם בפ"ז עד שיאכל כזית דגן אבל שתיה ועלה ירק לא מהני דבעינן דבר שראוי וכו' עכ"ל יעו"ש. ור"ל דהא דמהני באכל שיעורא דרבנן היינו דוקא בשיעור כי האי שאם יאכל עוד יתחייב מדאורייתא לא כן בעלה ירק או שתיה דמעולם לא יבא לחיוב דאורייתא לא מהני נמצא בפי' מ"ש כאן ומ"ש שם הכל עולה לסיגנון אחד וקאי לבהמ"ז דמדרבנן אינו מוציא אם לא אוכל כזית וכ"כ התוס' ג"כ דף מ"ח ע"ב ומ"ש שאכלנו משלו דקאי לזימון היינו משום דקיימי הכא לעובדא דשמעון בן שטח והוא אשגרת לישן וכמ"ש הרא"ש ושוב ראיתי להרב ב"ח שדעתו סובב הולך דמ"ש התוס'

שאכלנו משלו קאי לזימון. ולענ"ד ממ"ש מרן סי' קפ"ו לדעת ר"י והרא"ש כשמפרש דברי סמ"ק נראה שהבין כמו שהבנתי דברי הרא"ש דשאכלנו הוא אשגרת לישן שכתב ולא אמרו וכו' אלא כדי שיוכל לומר שאכלנו אבל בירושלמי לא משמע הכי וכו', ואי פירוש שאכלנו הוא זימון הכי הו"ל למימר ומיהו בירושלמי לא משמע הכי אלא דמשום בהמ"ז גופא הצריכו שיאכל כזית ודוק.

והטור בסי' תפ"ד כתב שם על שם אביו דאם אינן יודעים בהמ"ז יש תקנה להקרותם מילה במילה שאין כאן מוציא שם שמים לבטלה וכו' כי היכי דברכת הלחם של מצה מוציאם כיון שהוא חובה ה"נ בהמ"ז כיון שתיקנו ארבע כוסות וכו' יעו"ש. ויש להקשות דמה צורך להקרותם מילה במילה או למ"ש אח"כ הטור מטעם ד' כוסות הא בהמ"ז דפסח שוה לברכת הלחם של מצה דאיפסיקא הלכתא אע"פ שיצא מוציא דמידי הוא טעמא דברכת הלחם של מצה אע"פ שיצא מוציא דכיון דחובה עליו לאוכלו וא"א בלא ברכה חשיב ברכת המצוות וא"כ כ"ש ברכת המזון שכבר נתחייב ממה שאכל כזית מצה בחיוב ואין לך ברכת המצוות גדול מזה. ואין לומר כיון דחיוב ברכה על אכילת כזית אינו אלא מדרבנן נמצא דאינו נמשך חיוב ברכה מן התורה מכח אכילת כזית כדי שיקרא ברכת המצוות ולכן צריכינן לתיקונים הללו, דא"כ גם ברכת הלחם של מצה חיוב ברכתו אינו אלא מדרבנן ואינו נמשך מאכילת כזית מצה לברכה ולא יקרא ברכת המצוות אלא ודאי כיון דרבנן תיקנו כן לאכילת כזית חשיב כדאורייתא ונקרא ברכת המצוות וא"כ גם בהמ"ז דרבנן דתקנו על כזית חשיב כחיוב דאורייתא. ויש לחלק דלא דמי ברכה ראשונה לבהמ"ז דבברכה ראשונה כיון דרבנן תיקנו שיברך קודם אכילה וזה אינו יודע לברך א"א לו לאכול כזית מצה ולקיים מצוה דאורייתא ונמצא מפסיד המצוה אמטו להכי חשיב ברכת המצוות כיון דבלא זה א"א לבוא למצות בוראו לא כן בברכה אחרונה דכבר קיים מצות בוראו ולא פש גביה אלא חיוב בהמ"ז דרבנן לכזית מצה בזה אינו מחוייב לברך לחבירו דבמצוות דרבנן אינן ערבים זה לזה וכמו שהעלה בהסכמה הרב בעל זרע אברהם או"ח סי' י"ב יעו"ש.

ונ"ל הדיוט להכריח כן מסוגיא מגילה דף י"ט ע"ב שכתבו שם התוס' ד"ה ור' יהודה מכשיר ודף כ"ד ד"ה אבל וד"ה מי שלא ראה שכתבו דתרי דרבנן אינו מוציא לחד דרבנן יעו"ש, ואי איכא ערבות מה בין תרי דרבנן לחד הא מיהא מחוייב דרבנן נינהו וערבים זה לזה ואפילו בלא חיוב כלל צריך להוציאו דערב הוא אלא ודאי ס"ל דבדרבנן ליכא ערבות וכן דעת הרא"ש כאן לפי דרכנו ואי אכל אח"כ כדי שביעה ונתחייבו מדאורייתא הוי כשאר אכילת רשות דעלמא דמדרבנן צריך לאכול כזית דגן ולכן הוצרך לברך מלה

במלה או להטור מטעם ארבע כוסות.

והנה נתבאר דעת הרא"ש ז"ל בהוצאת ידי חובה לאחריני ובנשים דאינם מוציאות לאנשים דלא איפשיטא ברם הגהות אשרי בפ"ק דמגילה כתבו דחייבות מן התורה בבהמ"ז ואינם מוציאות את האנשים. והקשה הרב שער אפרים [סי' י"א] דהוי היפך הש"ס דאמר נפק"מ להוציא אחרים ידי חובתן הרי דאי מיחייב מן התורה מוציא אחרים ועיין להרב מקראי קדש דף קמ"ה ע"ב מה שתירץ. ולי הדיוט יראה דהאי דחייבות מן התורה לאו היינו מדינא אלא מתורת ספק דמספקא להו ז"ל אי חייבות מן התורה וכדעת הראב"ד וטעמו עיין בחי' הרשב"א ז"ל או אינן חייבות בודאי ונשארו בספק כדעת רבינו ז"ל ומספק אזלינן להו לחומרא ונפק"מ דקטן לא ליפוק להו ידי חובתן ברם לא אזלינן לקולא דליפוק לגברי כיון דליתנהו בברית ותורה כסברת הגמ' דאזלינן לחומרא דזיל הכא לחומרא והכא לחומרא ודוק. ושוב ראיתי להרב שער אפרים הנזכר שתירץ כעין זה ויש שינוי בדברי ובזה אני מתנצל מקושיא שהקשה יעו"ש.

והגהות אשרי כתבו בשמעתין וז"ל ותימה על הר' אלחנן נהי דגר וכו' מ"מ איך יוציא אחרים ידי חובתו כיון שלא היה לגרים חלק בארץ וכמו הנשים פי' דהכל תלוי כשיהיה לו חלק בארץ דכתיב על הארץ הטובה וכו' ומאי אהני מה שיכול לומר על שהנחלת וכו'.

כתב עוד וכן קשיא לר' מאיר כהנים מביאים וכו' העתק מהתוס' עכ"ל. עיניך הרואות שדבר ה' בפיהו אמת כמ"ש הרב בעל כנה"ג סי' קפ"ו שמ"ש התוס' בברכות דף כ' וז"ל ותימה כהנים ולוים נמי תיבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וכו' שכוונתם תיבעי לר"מ דאמר וכו'. וראיתי להרב בעל מקראי קדש דף הנז' שכתב עליו וליתא דאי הכי מאי קשיא להו להתוס' דתיבעי לר"מ דאין הלכה כמותו והלא רצו לשאול נשים לר' יוסי דהלכה כוותיה עכ"ל. וי"ל לזה דכוונתם לומר דכפי זה יהיו פטורים הכהנים לר"מ וזו היא תמיה דמי איכא סברא דיהיו פטורים.

אך מ"ש הכנסת הגדולה וז"ל איברא שאף לפי מה שפירש דברי התוס' מגומגמים במ"ש ותימה דכהנים ולוים וכו', דלוים מאן דכר שמייהו דנהי וכו' עכ"ל יעו"ש, ודבריו תמוהים דלכאורה נראה דאישתמיט מיניה משנה ערוכה סוף מעשר שני משנה י"ד וז"ל מכאן אמרו וכו' ר' מאיר אומר אף לא כהנים ולוים שלא נטלו חלק בארץ ר' יוסי אומר יש להם ערי מגרש ע"כ, ונמצא דהתוס' דכתבו כהנים ולוים קיימי למתני' דמעשר שני ולא לתוספתא דבכורים ונראה מבואר ממתני' הלזו דטעמא דר"מ לאו משום דכהנים לא נטלו ערי מגרש דהרי לוים דנטלו וכללם בהדי כהנים דאינן מתודים אלא דס"ל דערי מגרש לא חשיב חלק בארץ ודלא כהרב כנה"ג וצ"ע. וממתני' הלזו תברא ג"כ למ"ש הרב

מקראי קדש שם וז"ל לכן יראה דגם לר' יוסי הקשו הק' התוס' דאף דנטלו ערי מגרש אפ"ה מיקרי חלק ישראל וכו' יעו"ש, דממתני' הלזו יראה דזה דערי מגרש לא חשיב חלק אבות אבותיהם לר"מ אבל לר' יוסי חשיב חלק גמור ודוק.

הלכה ב

שלושה שאכלו וכו'. וכתב מרן וז"ל אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל וכו' וכתבו התוס' ד"ה לעולם וז"ל ופריך בירושלמי מהחזן שאומר ברכו וכו' עכ"ל. והקשה הרשב"א בחידושיו מגדלו לה' ותירץ דכיון דאומר אתי הרי הוא כלל עצמו עכ"ל. וקשה דמה יענו לכמה פסוקים דכתיב הודו לה' זמרו לה' וכמוהו רבים דלא כתיב אתי אלא ודאי דלא דמי ענינא דקרא לדהכא דיש לחלק ולכן לא הקשה הירושלמי כי אם מהחזן ודוק.

והוא חוזר ומברך ברוך וכו'. וכתב מרן להיכן הוא חוזר (גמ') רב זביד אומר חוזר לראש ורבנן אמרי וכו' ופירשו התוס' וכו'. ושם סיימו התוס' פירוש אחר מהר"ם מאיבר"א יעו"ש ודבריהם שם מגומגמים ועיי"ש בחידושי הלכות מה שנדחק בזה והוצרך להגיה יעו"ש והיינו משום שהבין דלמר ולמר דכתבו התוס' היינו האמוראים דלעיל דהיינו רב נחמן ורב ששת.

לענ"ד נראה דיותר טוב להחליף תיבות את של זה בזה ולא להגיה, והכונה מוכחת כן וכן צ"ל והכא בעי וכו' להיכן הוא חוזר למר במקום שפסק דהיינו מהזן ואילך ולמר נברך וכו' והנך אמוראי קיימי לרב ששת דלעיל דקאמר עד הזן, וה"פ והכא בעי לאותו מן השוק אליבא דר"ש למר דהיינו רבנן למקום שפסק דהיינו מזן ואילך פי' מסוף הזן דהיינו תחילת ברכת הארץ ולמר דהיינו ר"ז נברך היינו סוף נברך שהוא תחילת הזן וזה מיקרי לראש שהוא בהמ"ז ודו"ק כי נראה אמת. ושוב ראיתי להרשב"א משם הראב"ד פירש כן כדפירשתי וודאי שהוא הפירוש הזה יעו"ש ודוק.

עוד כתב מרן ומ"ש והן עונין אמן וכו' יעו"ש עכ"ל. וקשיא לי דאיך כתב משום מצוה והא חייב לענות מדינא וכמ"ש רבינו לעיל פ"א וז"ל הל' י"ג כל השומע אחד מישראל אע"פ וכו' חייב לענות אמן, וא"כ כ"ש הכא וכי גרע משום שיוצא הוא ידי חובתו דלא יענה אמן מתורת חיוב, ואין לומר דס"ד אמינא כיון שהוא שומע מראשה ועד סופה חשיב כמברך ולא יענה אמן דהעונה אמן אחר ברכותיו הרי זה בור קמ"ל דיכול לענות, חדא דאין ס"ד זה עולה, ועוד א"כ כך הו"ל למרן למימר ולא כמ"ש שהוא ענין אחר וכעת צ"ע.

הלכה ד

היו האוכלים מעשרה ואילך וכו' נברך לאלהינו וכו'. וכתב הלח"מ טעם לרבינו וז"ל משום דהיכא דמזכיר שם מוכחא מילתא דעל קב"ה קאמר וכו' אמנם פליג וכו' ולענ"ד נראה כדכתיבנא וכו' עכ"ל. והנה באמת צריך להבין כוונת מרן כי ודאי לאו קטיל קנה באגמא הוא ולכאורה שפיר תפש עליה הלח"מ. והנראה לענ"ד להליץ בעד מרן דמדמדמה אומר לאלהינו לאומר למי שאכלנו משלו [נראה דס"ל] דכי היכי ד[ב]אומר נברך למי שאכלנו תיבת למי מורה דממעט אחר שלא אכלנו משלו דמרובין משמע זה זן את זה וזה זן את זה דכל הוספה מגרעת ומשמע דקאי לבעל הבית וממעט לאדם אחר שלא אכלנו משלו הכי נמי באומר לאלהינו דהוספת למ"ד הוא כמו למי, שממעט אחר דיש אלוה אחר ח"ו דזן לאחר ושפיר דמי אומר לאלהינו לאומר למי דכמו דהתם מכח ההוספה משתנה הענין כן אומר לאלהינו מכח הוספת הלמ"ד משתנה הפירוש ומשמע דממעט אחר שלא אכלנו משלו דזה זן את זה וזה את זה זהו דמיון מרן לאלהינו עם למי כך נ"ל לומר בדוחק.

הלכה ז

נשים ועבדים וכו'. וכתב מרן והטעם וכו' יעו"ש. ובדבריו אלו תמהו עליו ממ"ש הוא עצמו בתחילת הפרק יעו"ש דמוכח דס"ל לדעת רבינו דקטן עצמו אית ליה חיובא דרבנן ועוד ממ"ש רבינו לקמן דין ט"ז דבן קטן מברך לאביו בשאכל שיעורא דרבנן ואמאי הא קטן לית ליה חיוב אלא על אבוה לחנוכי עיין בקול בן לוי שהקשה כן ובספר צרור החיים. ולענ"ד לק"מ משום דנהי דלאו לתינוק רמיא החיוב אלא על אביו מ"מ הא דמברך התינוק מחיוב דרבנן הוא דאי לאו חיובא לא הוה מברך שלא היה מלמדו נמצא דמה שמברך מחיובא דרבנן מברך רצוני לומר דכל כוונתם שיברך התינוק וכיון שכן חייב דרבנן מקרי והכי דייק לשון רבינו בכל המקומות וז"ל פ"ד מהל' ק"ש נשים ועבדים פטורים מק"ש ומלמדין את הקטנים וכו' כדי לחנכן במצוות ופירוש דבריו שאף שהם פטורים מצד עצמם וכדתני מתני' מ"מ אביו חייב לחנכן וכדכתב מרן כאן וכ"כ הלח"מ שם ודלא כמ"ש הלחם יהודה שם יעו"ש (וא"ה) [ומשו"ה] מיקרו דרבנן משום דרבנן הוא דמחייבי לאביו כדי ללמדו לעשות המצוה נמצא רצונם שיעשה הקטן מצוה.

קטן היודע למי מברכין. ברכות דף מ"ח יעו"ש וכתבו התוס' ד"ה ולית הלכתא וכו' ואומר ר"ת וכו'. כל דברי ר"ת לכאורה אין להם מובן שמאיזה מדבריו משמע דאו פורח או יודע סגי ומאיזה מדבריו משמע דשניהם צריכי, ומדברי הרא"ש יש בירור דבחד סגי וכבר נתעורר בזה הרב חידושי הלכות [מהרש"א] ז"ל אלא שגם דברי הרא"ש תמוהים

שכתב בשם ר"ת דולית הלכתא קאי גם לקטן פורח והך ברייתא דאין מדקדקין בקטן מוקי לה רב נחמן בקטן פורח ואינו יודע וכו' א"נ בהיפך וכו' זה תוכן דבריו, וקשה דא"כ גם ר' יוחנן יפרש הכי ור"י חדא נקט וה"ה אידך וא"כ איך חולק עליו ר"נ. ונראה דס"ל דודאי ר"י אמורא הוא והו"ל לפרש דלא נפקא הך דיודע ואינו פורח מפורח ואינו יודע אלא ודאי דאינו מועיל כי אם פורח ואהא פליגי עליה ר"ן וס"ל דשניהם מועילים ומוקי לברייתא בא' מב' וזה אתי מרווח בדברי הרא"ש ברם בדברי התוס' העיקר חסר ודוק. וחזות קשה ראיתי להרב מעדני יו"ט שכתב על דברי הרא"ש בשם ר"ת ושניהם צריכי וכמ"ש התוס' וכו' יעו"ש.

והנכרי אין מזמנין עליו. ויש לדקדק דלמה השמיט דינא דמתני' דכותי מזמנין עליו. וי"ל דהא דמפלגינן בין כותי לנכרי היינו בזמן חכמי המשנה אבל אח"כ כשעשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם כדאיתא בפ"ק דחולין אין חילוק בין כותי לגוי וכמ"ש מרן כ"מ לעיל פ"א הי"ב. והא דלא כתב בהיפך דכותי אין מזמנין עליו כיון דנקט נכרי ה"ה כותי דהכל שוין וסמך על מ"ש לעיל פ"א הי"ב דדינם שוין וק"ל.

הלכה ח

אין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת ולמעלה וכו'. עיין מרן הכ"מ שהקשה ביתור לשון רבינו. וע"פ מ"ש הלח"מ במ"ש רבינו פת ולא דגן יתורץ דתחילה כתב דין הזימון דלא הוי אלא בפת ולא בדגן ואח"כ חילק בין עשרה לשלשה ואולי גם לזה כיון הלח"מ וק"ל.

הלכה ט

שנים שאכלו וכו'. וכתב מרן ומ"מ כתבו התוס' שאם אמר הב לן ונבריך אין השלישי מצטרף וכו'. וזהו שכתב רבינו אם יכולין לאכול עמו וכו' כלומר שיש להם רשות דלא נאסרו וק"ל.

הלכה יא

שלשה שאכלו כאחד וכו' שלשה בני אדם וכו'. עיין מ"ש מרן ועיין מ"ש בב"י. ומ"ש הלח"מ דבריו תמוהים ע"פ מ"ש הרשב"א משמו [של הראב"ד] בסוגיין יעו"ש.

והכי איתא התם דף נ' אי נמי כי הא דאמר רב הונא שלש חבורות וכו' אמר רב חסדא והוא שבאו משלש חבורות של שלשה בני אדם וכו' ופירש"י ואפילו לא אכלו אלו השלשה משנצטרפו יחד שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים עכ"ל. ומדנקט ואפילו לא אכלו משמע דעיקר דינו דאינן רשאין ליחלק איירי באכלו ואהא קאמר ואי אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מיניהו והיינו אפילו אכלו אח"כ אלא דכשלא אזמון עלייהו אפי' לא אכלו בחבורה זו חדשה אינן רשאין ליחלק כן נראה דעת רש"י ז"ל אלא שהתוס' לא

הבינו כן לדעת רש"י אלא הבינו לדעתו דאזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו היינו כשלא אכלו דאי אכלו נתחייבו בזימון ממה שאכלו אח"כ וז"ש אחר שפי' וז"ל פי' שאכל כל אחד מהשלשה מהחבורה זו החדשה ומפסיק כל אחד בחבורתו הראשונה ואהא כתבו ורש"י לא פירש כן וכן הבין ה"ר יהודה שהביא הרא"ש לדעת רש"י שהקשה ה"ר יהודה לפי' רש"י דהא מילתא דפשיטא היא וכו' יעו"ש בהרא"ש (ו)שיישב כל הקושיות בהנחה שאכלו השלשה ביחד כמו שביארנו דעת רש"י והיינו דבאזמון עלייהו אפילו אכלו פרח זימון ובלא אזמון עלייהו אפילו לא אכלו כלום אינן רשאים ליחלק ונראה דגם הרא"ש הבין כן לדעת רש"י דאי לאו הכי כשמתרץ קושיות ה"ר יהודה הו"ל למימר ונ"ל פירוש אחר דאין [זה] פי' רש"י שמיישבו הוא, אלא ודאי דס"ל כן לדעת רש"י ולכן מתרץ קושיות ה"ר יהודה לדעת רש"י, נמצא שהר"י לא הבין כן לדעת רש"י דאזמון עלייהו היינו שאכלו ביחד וגם התוס' סברו כן ולכן כתבו ורש"י לא פי' כן ברם לקושטא דמלתא רש"י והרא"ש והתוס' בפי' אחד קיימי. ואין לומר דמ"ש התוס' ורש"י לא פי' כן קאי אמאי דכתבו פטורין מן הזימון ורשאין ליחלק ור"ל ואי רצו מזמני דלדעת רש"י אינן רשאין לזמן אפילו אם ירצו, חדא דזו היכן מצאו ברש"י ואי ממ"ש פרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו אין זו הכרח דר"ל דכיון דפרח תו לא הדר לאיתחייב ברם אם ירצה רשאין ואין הכרח בדבריו, זאת שנית דא"כ לא היה להם לפרש אבל אי אקדימו וכו' שפירשו בתחילת דבריהם דגם רש"י פי' כן אלא היה להם לפרש פירוש דפרח זימון דבהא חלוקים עם רש"י, אלא ודאי כוונתם כמ"ש שדימו בדעת רש"י מה שאינו ודוק.

וכן מרן בב"י ז"ל סי' קצ"ג כתב על דברי הטור שפי' וז"ל פירוש שלשה שבאו משלשה חבורות וכו' אם זימנו עליהם במקומן וכו' אחר שהעתיק דברי התוס' ורבינו כתב כפירוש זה כלומר לאפוקי מרש"י שהבינו התוס' לדעתו דאזמון עלייהו היינו שלא אכלו. ועוד כתב על מ"ש הטור ואינן רשאין לחלק וכו' יעו"ש מה שכתב דס"ל דיש הפרש ביניהם באזמון עלייהו דלרש"י לא אכלו ולהתוס' אפילו אכלו, ברם בלא אזמון עלייהו אפילו לא אכלו אינן רשאין ליחלק לדעת כולם ונמשך אחר דברי התוס' ואחר המחילה רבה זו אינו וכמ"ש דדעת כולם שוה.

וראיתי להב"ח שכתב על דברי מרן וז"ל ואיכא לתמוה על ב"י שהביא דברי התוס' וכתב עלייהו ורבינו כתב כפי' זה, והא ליתא שהרי רבינו כתב שוב אינן יכולים וכו' עכ"ל יעו"ש, והנה כבר הקדמנו כוונת התוס' ועפי"ז נמשך מרן וא"כ יפה כתב מרן ולא הסמיך דעת התוס' להטור אלא למ"ש דאכלו החבורה זו החדשה, [וכתב] וכן דעת רבינו כרש"י, למה שהבין ברש"י דלא אכלו השלשה אלו האחרונים ביחד דלא כתב רבינו

ואם כבר זימן כל אחד ואחד וכו' רשאין אפילו אכלו, דהא קאי אמה שכתב שלשה שאכלו אינן רשאין ליחלק ואיירי אפילו בלא אכלו דבהא ליכא מאן דפליג וכמ"ש מרן שם בב"י לעיל מזה וא"כ הו"ל לפרושי, אלא ודאי דאיירי בלא אכלו' זה דעת מרן בדעת רבינו למה שהבין ברש"י ע"פ דעת התוס' ברם אין כן דעת רש"י כדכתיבנא. גם הראב"ד הבין כן ברבינו והשיג עליו ואפילו אכלו שלשה אחר מכאן וכו' לאפוקי ממה שהבין ברבינו דאיירי בלא אכלו ופי' הראב"ד ז"ל הוא ממש פי' רש"י והתוס' והרא"ש לפי מה שהכרחנו דכולם שוין וכמ"ש הרשב"א משמו ולא נמצא שינוי בדבריו כי אם מ"ש אפילו זימנו עליו בעל כרחו וזהו שהשיג הר"א על רבינו דמדברי רבינו נראה בשרצונו של כל אחד ואחד מאלו להצטרף עם בני חבורה ודלא כהלח"מ ז"ל שדבריו תמוהים יעו"ש.

ומרן ז"ל כדי ליישב דעת רבינו נדחק בלשונו וכתב ומ"ש וזימן ענייננו וכו' אבל הוא לא היה וכו' ולמה שהשיג שנית ואפילו אכלו אחר מכאן וכו', יישב וז"ל ועל כרחין אית לן לפרש דשלשה אלו גמרו וכו' דאל"כ היאך שייך וכו'. כלומר דאף דסתם רבינו מ"מ סתמו כפירושו מכח ההכרח שהכריח וכו'. ואין לדקדק על מרן שבב"י הבין בדעת רבינו כמו שהבין הר"א והשיג, ובכ"מ לא הבין כן דכן דרכו בכמה מקומות דחוזר בו, והיינו טעמא דבב"י שתירץ ב' תירוצים לקושיא שהקשה בכאן שאל"כ וכו' הבין בדעת רבינו כמו שהבין הראב"ד ברם בכ"מ שלא מצא שום תירוץ לקושיא בדעת רבינו הוכרח להבין בדעת רבינו שלא כהר"א ולעניין דינא שוים.

אך יש להתבונן בדעת מרן שמ"ש בב"י לתירוץ כתבו כאן ודחאו בסברא נכונה והכ"מ קדם לב"י. איך שיהיה נמצא למ"ש מרן כאן דרבינו איירי באכלו שלשה יחד מהכרח דהא אין זימון אלא במקום ברכה. ודבריו תמוהים במאד מאד דאי מהכרח זו איך כתב הראב"ד בפי' הביאו הרשב"א בחלוקה דלא אזמון עלייהו בדוכתייהו דהיינו אפילו לא אכלו וכן רש"י כתב ואפילו לא אכלו אלו השלשה ביחד משנחברו ובזה כו"ע מודו וכמ"ש מרן עצמו בב"י וכן דעת רבינו ולא מצינו שינוי ביניהם אלא בחלוקה דלזמון עלייהו בדוכתייהו שהבינו התוס' בדעת רש"י שלא אכלו וכן הר' יהודה שהביא הרא"ש וכן דעת רבינו כפשט דבריו וכמו שהשיג עליו הראב"ד ואי כהכרעתו מה יענה לחלוקה דלא אזמון וכו' וכמ"ש, ואי יסבור בדעת רבינו דגם בחלוקה דלא אזמון הוא דאכלו מה יענה לפי הכרעה זאת להראב"ד ורש"י ודעימיה בחלוקה דלא אזמון עלייהו וכו' אלא ודאי צ"ל כמ"ש מרן בב"י דאיירי בשלשה חבורות שאכלו בבית אחד וכו' או דכיון שנתוועדו לזמן צריכין לאכול וכו' יעו"ש וא"כ כאן בכ"מ דלא חילק מה יענה לחלוקה דלא אזמון עלייהו כדכתבינן וצ"ע. ועיין בב"ח מה שתירץ לקושיית מרן בב"י ולענ"ד

אינו סובלו לשון רש"י והראב"ד הביאו הרשב"א יעו"ש ודוק.

כתב מרן בב"י וז"ל מצאתי כתוב שנים שאכלו בקרן זוית ואחד בקרן זוית אבל לא בסדר אחד שאלתי את מורי וכו' והשיב טוב שיזמנו משום דברוב עם הדרת מלך (יצחק ב"ר אברהם) עכ"ל. והקשה הב"ח וז"ל וקשיא לי מהא דריש פרק שלשה שאכלו יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו מופלג אחד מחבריה לברוכי להו וכו' יעו"ש עד סוף לשונו, ולא ידענא מאי קא קשיא ליה חדא דזאת היכן כתיבא דמ"ש להו מרימר ידי ברכה יצאתם ידי זימון לא יצאתם היינו מטעם דאין חילוק בין איכא גדול לליכא גדול דוקא ולא מטעם דברוב עם הדרת מלך ג"כ דכעת אין הוכחה בגמ', ועוד לו יהי דיהבינן ליה כל דיליה דמטעם דחילוק ברכות נגע בה אפ"ה אין נדוננו דומה לנדון הגמ' דבשלמא התם בגמ' דכל עיקר הפטור היינו מטעם דליכא אדם גדול דנברך וכיון דמהאי טעמא פטורים היאך יברכו, מי יהיה המברך, לכן חילוק עדיף לא כן בנ"ד דאף דפטורים יכולין לזמן כי הפטור לאו מכח דליכא אופן לברך הוא אלא מטעם אחר שהם רחוקים זה מזה ויש אופן לברך ולכן טוב שיברכו משום דברוב עם הדרת מלך ודוק.

הלכה יב

שתי חבורות וכו'. וכתב מרן תנא אם יש שמש ביניהם מצרפן עכ"ל. וכתבו התוס' וה"ה בשתי בתים ובני אדם עומדים ומשמשין מזו לזו מצטרפין וסיימו ז"ל וכן בבית חתנים וכו' עכ"ל. כעת דבריהם סתומים דהאי וכן בבית חתנים מה באו לחדש דהיינו דתחילת דבריהם, ונראה כוונתם שאם אוכלים בבית חתנים והחתן אינו אוכל בבית זו אלא בבית אחר במסיבה אחרת יכולין לברך ברכת חתנים אף שאין שם החתן כי השמש מצרפן או הבני אדם שמצטרפין מזו לזו וכו'. ושוב ראיתי להרא"ש שכתב כן בפ"ב דסוכה אלא שאח"כ כתב הרא"ש דבבית חתנים אף דליכא שמש כיון שהתחילו לאכול עם אותם שבחופה כולם חשובים כאחד והסכים לזה יעו"ש והביאו הטור סי' קצ"ה, ולפי"ז יש לדקדק על מרן שם שהביא משם ריצב"א דלא התיר לברך ברכת חתנים אלא דוקא ע"י צירוף שמש דלא כהרא"ש וסיים ולענין הלכה נראה לסמוך על הרא"ש ולמה השמיט להתוס' ז"ל דקיימי בשיטת ריצב"א וכדכתיבנא.

הדרן לדברי רבינו והנה האי מצטרפין פירושו הוא יכולין להצטרף אם ירצו ולא חיוב, ויש להסתפק אם יש בשתי החבורות אלו חמשה בכל חבורה אם יש להם חיוב להצטרף לברך בעשרה בהזכרת שם שמים דומיא דעשרה שאוכלין כאחד דאינן רשאין ליחלק אף

דמזמני שלש שלש או דילמא כיון דכשאינן עשרה יכולין ליחלק נמצא דאלו החבורות אינן חשובות כאחד ויכולין ליחלק ויש להתיישב בזה ודוק.

הלכה יג

שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק וכו' ולכשיחזור לביתו יחזור ויברך ברכת המזון לעצמו וכו'. ויש לדקדק דלכאורה דברים אלו דברי מותר דמהיכא תיתי דלא יברך ברכת המזון לעצמו וכי בשביל שזימן יהא פטור מלברך ברהמ"ז, ויראה דכיוון רבינו לפסוק פלוגתא דאיכא בגמ' דף מ"ו עד היכן ברכת הזימון רב נחמן אמר עד נברך רב ששת אמר עד הזן ופי' רש"י עד היכן וכו' שצריכין להיות שלשה וכשהן שנים וכו', נמצא דלרב נחמן ברכת הזימון אינו אלא נברך וכו' ברם ברכת הזן הויא ברהמ"ז ואומרה אפי' יחיד וז"ש יחזור וכו' ויברך ברהמ"ז לעצמו ובפ"ב כתב שסדר ברהמ"ז כך הוא אחד ברכת הזן נמצא דבאומר ויברך ברהמ"ז היינו מתחילת הזן. ועיין למרן הב"י סי' ר' שכתב על דרך זה ממקום אחר דעת רבינו יעו"ש ודוק.

הלכה טו

שנים שאכלו וכו'. וכתב מרן משום דכשעונה אמן חשוב כמברך עצמו וכו' עכ"ל. וקשה דנראה דהרשות בידו אם ירצה לצאת ידי חובתו, והא חייב לענות אמן וכמ"ש רבינו פ"א הל' י"ג יעו"ש. וכן קשה על מ"ש לעיל הל ג' וכמ"ש שם יעוין שם.

פרק ו

הלכה ב

כל הנוטל וכו' ומים אחרונים אין מברכין וכו' מפני הסכנה וכו'. שמעתי מקשים דמאי שנא דמברכין על מעקה אף שהוא מפני הסכנה ושוב ראיתי הערה זאת בספר ברכת אברהם ותומת ישרים הביאו הרב כנה"ג חלק חו"מ ח"ב הגהת הטור אות ג' מסי' ת"ט וז"ל אין מברכין על מצוה שהוא הסרת נזק שלא לגדל כלב רע וכו' ואינו עושה מעשה קיים כדי להמנע מהעבירה כמו עשיית מעקה עכ"ל. ולענ"ד אין צורך לחילוק זה לשלא יגדל כלב רע וסילוק סולם רעוע משום דבשלמא גבי מעקה היא מצות עשה ושייך לברך לא כן שלא יגדל כלב רע ושלא יהיה לו סולם רעוע דהוי מצות לא תעשה דמלא תשים דמים לביתך נפקא ועשה לא הוי והיאך יברך דהתורה אמרה שלא יגדל כלב רע ואינו מגדל, איזו זמן יברך [ו]הוי כשאר מצוות לא תעשה דלא שייך ברכה, ואין לבעל דין לחלוק ולומר דיברך היכא דעבר ועשאו ומסירו דא"כ כל המצוות של לא תעשה יברך עליהם היכא דעבר אלא תעשה ושוב רוצה לקיים ול"ק אלא ממים אחרונים ולזה צריכים

אנו לתירוץ. ולענ"ד יש לחלק בין מצוה דאורייתא לדרבנן דבדרבנן אזלינן בתר טעמא משא"כ בדאורייתא וסמוכות מצאתי לדברי ממה שכתבו התוס' פ' ערבי פסחים דף ק"ח ד"ה אף הן היו באותו הנס יעו"ש.

הלכה ה

כל הצריך נטילת ידים וכו'. וכתב הראב"ד זה אינו שהרי בעלי קריין טובלין בהם וכו'. וכתב הלח"מ שאין זו השגה דטפי עדיף לפסוק כרבנן וכו' יעו"ש. ודבריו תמוהים דסתם משנה ריש פ"ח דמקואות יעו"ש פסק דמים שאובין מועילים לבעלי קריין וכמ"ש שם רבינו והר"ש יעו"ש וא"כ איך כתב דרבינו פסק דלא כסתם מתני' ומה גם שכן פוסק בפירוש המשנה שם ועיין למרן ב"י סי' פ"ח חלק או"ח ולהפר"ח שם יעו"ש ודוק.

או במים שאובים שבקרקע וכו' לא עשה כלום וכו'. ובפי"א דמקואות כתב בין בכלים בין בקרקעות לא טהרו ידיו יעו"ש. ולכאורה קשה דא"כ דבשאובין בכלים לא טהרו ידיו איך פסק פ"ה מביאת מקדש ה"י גבי כיור וז"ל אין מקדשין בתוך הכיור וכו' ואם קידש בתוכו ועבד לא חילל, וכתב מרן בעיא דלא איפשיטא וכו', והשתא קשה איך לא תנא מחוללת העבודה דתיפוק ליה משום מים שאובים דאינן כשרים אלא בנטילה והביאו[ני] לזה דברי רש"י בפ"ב דזבחים גבי בעיא מהו לקדש ד"ה מי מערה יעו"ש דנראה מדבריו דבכיור גם כן פסול מים שאובים. ולק"מ דבכיור לא קפדינן אמים שאובים דא"כ מאי בעי בש"ס תיפוק ליה מטעמא דמים שאובים אלא ודאי דלאו עם נטילת ידים שוין דהאי לחוד והאי לחוד והא ראיה דטבילת ידים צריך ארבעים סאה ובפחות לא מהני וכמ"ש רבינו וז"ל ואם הטבילן במים שאין בהם שיעור מקוה וכו' לא עשה כלום אלא דבשאובין אפי' מקוה שלם לא מהני, ואי דינן שוה איך מיבעי בגמ' אי מועיל מתוכו או לא פשיטא דלא דהא בטובל בתוכו מתורת טבילה הוי ובטבילה צריך ארבעים סאה ובכיור לכל המרבה היה בו שיעור נטילה דארבעה כהנים וכמ"ש רבינו במקומו וא"כ מאי קא מיבעיא ליה וסלקא בתיקו אלא ודאי דאינן שוים בדינייהו לאיזה דברים ומ"ש רש"י מי מערה וכו' ר"ל דמי מערה איצטריכא ליה דהוא חידוש דלהטביל בתוך הכיור אינו כ"כ חידוש דמדמינן ליה לדין נט"י ומה התם אסור ה"נ אסור דהא מיהא חזינן בנט"י דאינו מועיל, לא כן במי מערה דמועיל שם הוא חידוש יותר דאינו מועיל כאן. וראיה דרש"י גופיה שם בזבחים דף כ"ב ד"ה בין שאין בהם רביעית הלוג כתב ואע"ג דליכא שיעורא לגבי נט"י לגבי קידוש לא בעינן שיעור וכו' הרי דאינן שוין לדעתו וק"ל.

הלכה ט

וכל מים וכו'. וכתב מרן משם הרי"ף ויש אומרים מים עכורים שקרובין להיות כטיט הנרוק וכו' ומדברי רבינו נראה שפירוש בתרא עיקר. והלח"מ הקשה דא"כ אמאי בקרקעות כשרים הא אמרו בפ"ב דזבחים דאי אין פרה שוחה ושותה מהן אפי' במקוה פסולים וכו'. ואחרי נשיקת ידיו ורגליו נעלם ממנו דברי התוס' שם ובפ' כל הבשר דף ק"ו יעו"ש שכתבו על מ"ש רש"י ד"ה אפילו לרביעית וכו' בין בכלי בין בקרקע פסולים ותמהו עליו דאינו כן דהגירסא היא בהיפך בקרקע כשרים והא דקאמר הש"ס אי אין פרה שוחה וכו' אפילו למקוה נמי לק"מ דהכא איירי במים עבים ע"י טיט הרבה והתם במים צלולים בלא טיט אלא שהם סרוחים אלו דבריהם ז"ל, והשתא מ"ש רבינו הכא הוא ההיא דפרק כל הבשר דתני מים שנפסלו משתית הבהמה בכלים פסולים בקרקעות כשרים וכאוקימתת התוס' ז"ל דאינן עבים כ"כ אלא מוסרחים ומאוסים עד שאין פרה שוחה ושותה ממנו וזה דייק לשון רבינו שכתב או עכורים ולא כתב מלוכלכים בטיט כלשון טיט הנרוק דש"ס, וכן הרי"ף שהביא מרן כתב ויש אומרים מים עכורים שקרובים להיות כטיט הנרוק ומ"ש בפ"ח דזבחים אילימא למעוטי טיט הנרוק היכי דמי וכו' איירי בטיט עב מעורב בהם. אלא דבדברי התוס' צל"ע דא"כ מאי מקשה הש"ס למעוטי מאי אילימא וכו' ומאי קושיא נימא דמיעט מים עכורים שהם מוסרחים ואין בהם טיט כלום ואולי הוה מצי לשנויי הכי. איך שיהיה דברי רבינו מדוייקים כדברי התוס' שוב ראיתי להגהות מיימוני שכתב כן עיי"ש.

הלכה יב

כלי שאינו מחזיק רביעית וכו'. וכתב מרן פרק כל הבשר אמר רבא וכו'. וקשה לי טובא דאין דין זה יוצא מכאן דרבינו מפרש סוגיא זו למים שניים וכמ"ש הלח"מ דאל"כ קשיא ליה מהך סוגיא למ"ש לעיל הלכה י' ויהיה באותה שטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד, ואפי' למ"ש הלח"מ דלמ"ד קאי לראשונים הא מיהא למסקנא דקאמר ולא היה מוקים לה דוקא בשנים וא"כ איך אייתי מרן הך סוגיא להוציא הך דינא דאין בו רביעית או אינו מחזיק רביעית ומקום דין זה נתבאר לעיל בדברי מרן ה"י יעו"ש.

הלכה יג

הכל כשרין וכו'. וכתב הר"א והלא וכו'. ועיין מ"ש מרן וכתב כן לאפוקי דלאי נמי שכתב רבינו שמשון ז"ל פליגי ת"ק עם ההיא דחולין ומ"ש בלשון רבינו שמשון כח גברא לאו דוקא דה"ה כח נותן אלא מחמת דבין הכא ובין הכא איירי בגברא חילק בגברא וה"ה בבא מכח שאר בעל חי דיש לחלק ביניהם וראיה דת"ק מכשיר בקוף והא כח

גברא דוקא בעינן אלא ודאי דלאו דוקא כח גברא כתב ר"ש, וכ"כ מרן בב"י סי' קנ"ט וז"ל ואע"פ שהרמב"ם פסק כת"ק היינו לומר דלא בעינן כח גברא אבל כח נותן מיהא בעינן וצ"ל שהוא מפרש כפירוש קמא דרבינו שמשון דמטה חבית ונוטל חשיב שפיר כח נותן וכו'. ר"ל כמ"ש בכ"מ ולא פליגי ת"ק עם ההיא דחולין, והוצרכתי לזה לאפוקי מ"ש הב"ח ז"ל על דברי מרן והוצרך להגיה בדברי מרן בפירוש הא' שכתב דצ"ל כפירוש הב' דר"ש ודבריו תמוהים שהוא פשוט כמ"ש.

הלכה יד

השוקת וכו' ואם היו ידיו קרובות לשפיכת כלי וכו' עלתה לו נטילה. אין לדקדק דנגזור בהיו ידיו קרובות לשפיכת וכו' אטו נותן ידיו בשוקת גופיה כי היכי דגזרו בבת בירתא לעיל דין ט' יעו"ש, דשאני התם דהפיסול הוא מחמת המים וכיון דחזי דטובל בבת בירתא טועה שהמים טובים הם ואתי ליטול בכלי ואינו יודע ההפרש, לא כן כאן דהמים טובים הם והפיסול הוא מפני שצריך כח נותן כבר רואה דבהכי איכא כח נותן ובהכי לא.

הלכה טו

מים וכו' ספק נטל וכו'. ועיין מ"ש מרן ומ"ש הלח"מ. ולענ"ד נראה דלדעת רבינו הכי פירושו דרב חסדא אמר אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו' ר"ל ואף במקום שהיה ספק אצלי אם לא נטלתי וכו', והוצרך מרן לזה להביא משם ולא מכמה ספיקות דקתני מתני' וה"ה זה וכמ"ש הלח"מ משום דמשם אין ראיה דשאני התם דיש בעולם נטילה אלא הספק הוא אי הוי נטילה מעליא או לא מחמת איזה פיסול לא כן בנסתפק אעיקרא אי נטלו או לא וכמו שמצאנו להמשל"מ ז"ל שדעתו לקיים סברא זאת פ"ד מהלכות בכורות ופ' י"ד מהל' שאר אבות הטומאה יעו"ש ואף שצריך להבין לדעתו כל הספקות דתנו רבנן להקל אי (יתננו) [יתכנו] לפי כלל זה דלכאורה צריך לעיין, מ"מ נמצא דיש סברא זו בעולם משו"ה לא ניחא ליה להוציאו מספיקות דתני מתני' והוא ברור.

הלכה טז

מים הראשונים צריך שיגביה וכו'. דרך אגב ראינו מ"ש מרן בשם הרשב"א בסי' קס"ב וז"ל והרשב"א כתב בתשובה שהוא לא כתב (בח) [בשער הקדושה] שהנוטל צריך שיגביה ידיו מפני שהוא פסק וכו' וליוצאין מן הפרק אין לחוש שאותם אין להם שום טומאה שלא גזרו אלא על הידים וההיא דפ"ק דסוטה כשלא נטל אלא עד פיצול האצבעות וכו' וא"ת א"כ נלמוד וכו' לא היא וכו' עכ"ל. והקשה ה"ה יעקב אלבעלי נר"ו חדא במ"ש וליוצאים וכו' אין לחוש וכו' שאותם אין להם שום טומאה וכו' דהן

אמת דאותן המים אינן נטמאים מכח הפרק מ"מ כבר נטמאו מכח ידיו וכשחוזרים כבר נטמאו ומטמאין את הידים דהכי תנינן משנה ג' פ"ב דידים נטל את הראשונים ואת השניים חוץ [לפרק] וחזרו ליד טמאה וכתב הר"ש לפי שנטמאו השניים בראשונים שחוץ לפרק שאין השניים מטהרים את הראשונים אלא עד הפרק ולא מאי דיצאו חוצה אין מטהרים וכו' וכ"כ רמב"ם ג"כ שם, וא"כ נמצא דאף דמצד הפרק אינן מתטמאין המים מ"מ מכח הידים גופייהו נטמאו המים דומיא דמ"ש דרב דאמר בפ"ק דסוטה דצריך שיגביה היינו שנטל עד פיצול האצבעות וחיישינן שמא יחזרו וכו', ועוד דלפי מסקנתו שהוא אינו פוסק כרב אלא שצריך עד הזרוע ואינו מצריך הגבהת הידים והיינו טעמא דהפרק דהיינו הזרוע אינו מטמא נמצא דחולק על דברי המתני' דמתני' קרי לראשונים ושניים דחוץ לפרק טמאים ואיהו קרי להו טהורים כיון דפרק גופיה טהור.

ולענ"ד נראה לומר דהרשב"א גריס כגירסת רש"י ז"ל שכתב ריש סוטה דף ד' ע"ב וז"ל ותנן נמי הידים וכו' נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאים וכו' ונמצא דוקא היכא דלא באו שניים על הראשונים חוץ לפרק וחזרו טמאים ברם בבאו זה על זה טהורים והשתא כשנטל עד הפרק מסתמא אי הראשונים יצאו חוצה גם השניים יצאו דליכא למיחש כל כי האי דראשונים יצאו ושניים לא ויחזרו הראשונים על הידים דזו חששה רחוקה ולכן אין טעם בזה להצריך הגבהת ידים אך אי היה סברא להגביה היינו משום דבבואם המים בזרוע נטמאים מצד הזרוע עצמו וזה בין דיצאו הראשונים בין השניים נטמאים ועל הרוב השניים יוצאים יותר חוצה כיון דיש מים מקודם שם ושוב כשחוזרים על היד מטמאים את הידים אלא דבזרוע לא גזרו וליכא טומאה מצד עצמו וז"ש הר"ש למאי ניחוש וכו' שהרי למקום שנתן הראשונים יתן השניים וכיון דבאו זה על זה טהורים אפי' חוץ לפרק, וליוצאים למעלה מן הפרק וכו' כלומר דאפשר דיוצאים השניים ונטמאו מצד הזרוע גופיה אין לחוש וכו', ומתני' דתני דחזרו הראשונים וכו' לגירסת רש"י לא קשיא דמתני' לא חשש אלא דקתני דאי חזרו דינא הכי ולא דיש לחשוש לא כן בההיא דרב דהצריך הגבהת ידים דאיירי בנטל עד פיצול האצבעות דהכי ס"ל משו"ה חשש דיצאו או הראשונים לחוד או השניים לחוד או יעדיפו השניים לירד יותר חוצה מהראשונים ושוב חוזרים ונטמאים מכח הכף גופא ומטמאים את האצבעות דיש לחשוש בזה כך נ"ל בפירוש דבריו ודוק.

[**נוסף מהשמטות**]: וכעת חזרתי על המקרא וחזינא דהן אמת דיתכן מה שכתבתי בפי' דברי הרשב"א ברם הקושיא שהקשה מהר"י אלבעלי הנ"ל לא ידענא מאי קשיא שכבר

פי' דבריו מרן שם ואין דרך להקשות כשיש מי שפי' דבריו וגם אצלי התמיה קיימת שלא ראיתי דברי מרן באותן הימים. ומחדש בענין זה ראיתי להר"ש בפ"ב דידים דכתב על דברי רש"י דסוטה דלא דק בפי' המשנה יעו"ש, וכתב עליו הרב חידושי הלכות [מהרש"א] בסוטה דף ד' דבספר ישן ליתיה לדברי רש"י אלו, נראה דכוונתו לומר דרש"י לא כתב כן והוא טעות, וליתא דגירסא זו הביאה בס' התרומות והערוך וכמ"ש הב"י סימן קס"ב אלא דרש"י במהדורא קמא קיצר ולא האריך כמו במהדורא בתרא וכך היה שונה במתניתין וכספר התרומות והערוך.

מים הראשונים וכו' והוא שיהיו חמים וכו'. וכתב מרן ופסק רבינו כלישנא בתרא. אין לדקדק דזה סותר למ"ש איהו גופיה לעיל מזה גבי מה שהצריך רבינו למים אחרונים כלי וכתב וז"ל אי נמי י"ל דמשום דמילתא דסכנתא נקט לחומרא וכו', והא הכא ג"כ הוי מילתא דסכנתא, חדא דכאן קאי ר' ינאי כוותיה וכמ"ש התוס' והרשב"א ז"ל ועוד דעד כאן לא כתב מרן כן לעיל אלא משום דשם לא הוי כמו כל איכא דאמרי דש"ס דהכי הלכתא אלא אמרי לה והוי שקול ללישנא קמא ולכן נותן טעם לפסוק כאמרי לה משום חומרא דסכנתא. ומה שתירץ מרן בתירוץ ראשון שם הוא בדרך אחר דלישנא קמא לגבי אמרי לה לישנא קמא עיקר וא"כ כאן דהוי לישנא בתרא גמור דהכי הלכתא לא מחמרי משום סכנתא ודוק.

הלכה יט

ואסור לזלזל וכו' אפי' אין לו מים וכו'. וכתב מרן מעובדא דר' עקיבא וכו'. וקשה דההיא דר"ע לאו דינא הוא אלא מידת חסידות וכמ"ש התוס' שם ומוכרח הוא דוחי בהם אמר רחמנא, וי"ל דמשם למד דכמו דר"ע אף שהיה סכנה בדבר משום חסידות לא רצה לאכול כמו כן לדידן בדליכא סכנה אף שאין לו אלא כדי שתיה נוטל וממה שנשאר מעט שותה והיינו בדאיכא רביעית ויותר מעט וכמו שאכתוב עוד. ועוד י"ל במ"ש רבינו יטול במקצתן וישתה מקצתן במאי איירי אי דאיכא שתי רביעיות ובא' ירחוץ והב' ישתה א"כ מאי האי דקאמר אפי' אין לו אלא לשתות ואי דאיכא רביעית אחת מאי אהני הנטילה דהו"ל כמאן דליתיה ונראה דאיירי בדאיכא יותר מרביעית ולא די לו הנותר מנטילה לשתות ואפ"ה יטול ועובדא דר"ע שלא נטל ידיו עד שהביאו לו עוד מים משום דלא היה לו שיעור נטילה וזהו שאמר לו ר' יהושע הגרסי לשתיה אין לך לנטילה את בעי כלומר דלא היה לו שיעור נטילה ולכן המתין שיביא לו עוד מים והביא לו ונטל ועיין בקול בן לוי מ"ש בזה דליתא ע"פ דברינו.

הלכה כ

לא יפסיק ביניהם. כתבו הגהות מיימוני וז"ל אמנם בירושלמי משמע דקאי אמים ראשונים וברכת המוציא דקאמר כל מי שתוכף ברכה לנט"י אין השטן מקטרג באותה סעודה ואי קאי אנטילה אחרונה כבר עברה הסעודה וכו' עכ"ל. ואחרי נשיקת ידיו ורגליו אין משם ראיה ומ"ש אין השטן מקטרג ר"ל שלא ידבר סרה לפני ה' על אותה סעודה וכמ"ש בבראשית רבה שהשטן קטרג לפני ה' על סעודה שעשה אברהם אבינו ע"ה ביום הגמל את יצחק. אך הנוסח שהביא הטור או"ח סימן קס"ו משם הירושלמי משתמע יפה דקאי אמים ראשונים וז"ל התוכף וכו' אינו ניזוק בכל אותה סעודה יעו"ש. ושוב אחר זמן רב ראיתי בדברים רבה סדר ואתחנן דנראה דקאי למים ראשונים ג"כ.

פרק ז

הלכה ב

בעה"ב מברך וכו'. הכי איתא התם דף מ"ו ר' זירא חלש וכו', וכתבו התוס' ד"ה לא סבר וכו' מיהו י"ל הני תרי לישני דר' יוחנן וכו' יעו"ש. והרב חידושי הלכות [מהרש"א] האריך בזה וז"ל אך קשה מי הכריחו לכך ליישבם וכו' דלכאורה משמע דפליגי וכו' וכתב דקשיא להו וכו' אלא דאיכא לפלוגי בין איכא גדול לליכא ולכך מתוך הענוה היה משוה לר"ז גדול ואמר לו שיבצע ור"ז אמר אדרבא אתה גדול ובעה"ב ולך נאה לבצוע וה"ה בכולם גדולים וכו' וא"ל ר"ז לר' אבהו נמי לברך ברהמ"ז כדרב הונא וכו' ומסיים תלמודא איהו כמאן ס"ל שרצה ליתן לברך לר"ז וכו' יעו"ש.

ואחרי נשיקת ידיו ורגליו לא זכיתי להבינו דהא איהו רוצה להשוות גם לפירוש הגמ' הני תרי לישני דר' יוחנן ורב הונא דלא פליגי וכדכתבו התוס' וכתב דמאי דאמר הבעל הבית לאורח שיברך היינו משום דעד כאן לא קאמר ר' יוחנן בעה"ב בוצע אלא כשאינו גדול אבל אי האורח גדול האורח בוצע ומשום ענוה עשה לר"ז גדול והשיב לו דאדרבא הוא גדול ונחזור לדר' יוחנן בעה"ב בוצע ונמצא דשניהם יודעים המימרא דר' יוחנן אלא דמר תולה הגדולה בחבירו ומר בחבירו ולעולם מחלקים כחילוק התוס' ז"ל ואם כן כשאומר רבי אבהו לר"ז שהוא האורח לברך הנה אמת נכון הדבר דלעולם מוכרח לברך אפילו שלא יהיה גדול יותר ר"ז דהא אמר ר' יוחנן אורח מברך ואוקימנא ליה להאי מימרא כשאינו גדול בשביל רישא שאמר בעה"ב בוצע ואיירי בדליכא גדול ברם בדאיכא גדול אורח בוצע דמהאי טעמא היו מחלקים כבוד זה לזה וא"כ מוכרח שיברך ר"ז שהוא האורח ומ"ש רב הונא בוצע מברך הא אוקימנא כשאורח הוא גדול דבוצע ולכך מברך

וא"כ איך אומר ר"ז לא סבר לה מר לדרב הונא הא סובר וסובר ומחלק כחילוק התוס' וכדכתיבנא, גם הש"ס מאי אמר ואיהו כמאן ס"ל והא טעמו ונימוקו עמו כר' יוחנן דמ"מ אורח מברך דהא ידעי כולהו מימרא דר' יוחנן אלא שהיו מחלקין כבוד זה לזה ונמצא עדיין הקושיא עומדת לעד.

גם מ"ש בסוף דבריו לקיים פשט התוס' דקאי לתרי לישני דר' יוחנן וכו' יעו"ש, דבריו תמוהים דמאי קשיא אין ה"נ דלעולם אורח מברך אלא דגדול שבאורחים מברך ואי איכא כהן בהדייהו אם הוא עם הארץ תלמיד חכם קודם ואם הוא ת"ח מצוה לאקדומי. ועוד מאי הני תרי לישני כאלו מורה באצבע וא"כ חזרה קושיית הרב דכיון דש"ס מוקי להו בפלוגתא מהיכן בא להם לאשווינהו וכן הקשה הרב יד אהרן נר"ו בכת"י מהירושלמי ג"כ דהביא האי עובדא פרק אלו דברים וקאמר שם מתני' פליגא על רב הונא וכפי חילוק התוס' לא פליגי יעו"ש.

ואני הדיוט תמהני עליהם דמה כל החרדה הזאת בדברי התוס' וכוונתם רצויה לתמוה על רבי אבהו ור' זירא ששמו מחלוקת בין רבי יוחנן לרב הונא מאחר דיש ליישב דלא פליגי וז"ש מיהו י"ל ר"ל דהגם דבגמ' לא משוינהו מ"מ י"ל ואמאי מוקים להו בפלוגתא ולעולם אין דעתם לקיים דבריהם בגמ', ותיבת ר' יוחנן קאי למטה ולא למעלה וכמו שמצא הרב חידושי הלכות [מהרש"א] סיוע מהמרדכי ודוק.

ואם היו כולם בעלי הבית וכו'. כתב מרן נ"ל שכ"כ כדי ליישב וכו'. פי' דקשיא ליה בדברי רבינו דמאי קמ"ל פשיטא ואהא קאמר דלא בא אלא לתרץ הקושיא דהני תרי לישני וכו' וק"ל.

הלכה ג

ואינו בוצע לא פרוסה קטנה וכו'. וכתב [מרן] ולא גדולה [וכו'] מדאמרינן ר' זירא הוה בצע אכולא שירותא כלומר הוה בצע פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה וכו' עכ"ל. כפירוש רש"י, והקשה עליו הרשב"א וז"ל ואינו מחוור דלא הו"ל למימר אכולא שירותא אלא בצע כולה שירותא ועוד דא"כ היכי פריך מחזי כרעבתנותא אדרבא היינו עין יפה דעלה אמרו בעל הבית בוצע וכו'. ואחרי נשיקת ידיו ורגליו מה שהקשה ראשונה לא קשיא דהכי פירושו דהוה בצע פרוסה גדולה שיעור כל האכילה והוא לשון מתקבל, גם את השני לק"מ דאיתא במסכת דרך ארץ רבה סוף פ"ה וז"ל ולא יאחוז אדם כביצה פרוסה בידו ואם עושה כן הרי זה רעבתן וגרגרן עכ"ל, וא"כ מ"ש בעה"ב בוצע כדי שיבצע בעין יפה היינו פחות מכביצה ומסתמא אכולא שירותא ודאי דהיה גדול ולכן

הקשה עליו דמחזי כרעבתנותא. אך קשה לרבינו דכתב יותר מכביצה ובמסכת דרך ארץ אומר אפי' כביצה ומרן שהביאו לא ידענו למה.

הלכה ד

מצוה מן המובחר וכו'. עיי"ש כל הסוגיא, וכתבו התוס' ד"ה כתנאי פירש"י וכו' ולא נראה דהא לכאורה משמע וכו'. וכתב החידושי הלכות [מהרש"א] אפשר דמשמע להו הכי ממאי דקאמר מר סבר חשוב עדיף ולא קאמר גדול עכ"ל. ואחר המחילה אין זו הכרח דנקט חשוב דקאי על פרוסה דחיטין ושלימה דשעורין ונקט לשון השוה לשניהם, ולי יראה דודאי התורם תרומה שהוא הבעה"ב מסתמא שהוא רוצה ליתן [בשוה] אלא דזה שלם וזה חסר והכל אחד וק"ל. וחכם בני תירץ דמשמע להו הכי מדנקט חצי בצל גדול ואמאי נקט חצי ולא נקט דבר והיפוכו תורמין בצל קטן שלם ולא בצל גדול חסר ואז הוי הבצל גדול יותר מקטן שלם דחסר כל דהו משמע וזה הוא דכתבו דלהכי נקט חצי בצל וכו' וק"ל.

ובד"ה מר סבר שלם עדיף וכו' והדין עם רש"י עד ולפירוש ר"ת וכו'. וכתב החידושי הלכות [מהרש"א] וז"ל ולפי דרכם של תוס' שפירשו הך דחצי בצל גדול דאין בו יותר מן הקטן אלא דחשוב וכו' לא הוו צריכי לכל זה וכו' יעו"ש. פירוש לפירושו דכיון דאיירי רב הונא בפתיתין גדולים ושלמים קטנים ושניהם חד מינא ואין זה חשוב מזה בהא קאמר ר"ה דבאיזה שירצה יברך ברם מודה בבצל דחשוב קודם דשניהם שוים במידה וודאי דהחשוב קודם או שלם קודם כיון דשניהם שוים במידה וא"כ יכול להיות ככו"ע ולא הוי כתנאי זה נראה פירוש דבריו, ולק"מ דר"ת לא מצינו לו שפירש כפי' התוס' בבצל ולא כפי' רש"י ולא מצינו אלא שחלק בפי' אחר של רש"י ברם בפי' דבצל אפשר דיפרש כרש"י ואיך יכתבו כן כמ"ש הרב ולכן כתבו כן אפילו לא יסבור כפירושו.

ובד"ה מניח פרוסה וכו' עד דקאי ללחמים עכ"ל. ופי' ששמתם שלום בין התלמידים עיין לתלמידי הרבינו יונה על הרי"ף ועיין לרבינו בפי' המשנה דמסכת תרומות משנה ה' ולהרב תוס' יו"ט ותנוח דעתך, ועפ"ז מתפרש שפיר מ"ש מרן פ"ה דהל' תרומות ה"ב יעו"ש.

הלכה ה

הבוצע וכו'. וכתב מרן דכך גורס הרי"ף עד ודא ודא אחת היא עכ"ל. ואי קאי דברי מרן אלו לשינוי דטעים לבציעה איך כתב דדא ודא אחת היא ואחר נשיקת ידיו ורגליו ליתא דהא בדף ל"ט אמר בש"ס מברך ואח"כ בוצע ואי הוי טעימה מהיכא תיתי דטועם קודם ברכה אלא ודאי דפי' בוצע הוא מפריש הפרוס מן הפת וכמ"ש רש"י והתוס' ז"ל,

ואי קאי לשינוי דעונים למסובין וכי צריכא למימר ומ"מ ודאי דאהא קאי וק"ל. וכתבו התוס' דף מ"ז ד"ה אין המסובין וכו' עד אך לפי מ"ש ניחא. פירוש דעכשיו שפירש דיש חילוק בין הבוצע נותן הפרוסה לפני כל אחד ואחד לנוטלים המסובים ניחא דהיתר דאם רצה לחלוק כבוד היינו הכבוד שנותן לפניהם, ומ"ש אין המסובין רשאין איירי בלא נתן לפניהם. ואף שחלקו עלי בזה דא"כ מאי האי דאמר לרבו או למי שגדול ממנו דאפילו לכל אדם, זה ודאי אינו כלום דלאו דוקא דאה"נ דהוא הדין, ולא השגחתי בהם ושוב ראיתי להרב ראשון לציון כדברי.

הלכה ט

אין מניחין בשר חי על הפת וכו'. וכתב מרן דטעמא דכולהו משום דנמאס וכן הביא מפירוש רש"י יעו"ש, הרי דתלה הדבר במיאוס יעו"ש בב"י סי' קע"א וכ"כ על שם הרשב"א על שם רב האי ושכן נראה מדברי הרי"ף ולפי"ז מאי דתני בברייתא אע"פ שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין ואוקמה בש"ס באינו נמאס מכלל דבפת אפילו אם אינו נמאס אסור והא ודאי הוי היפך דבריהם דכתבו דבפת אם אינו נמאס מותר דהם ז"ל אינם מפרשים הכי אלא ה"פ דלעולם אפילו בפת נמי אם אינו נמאס שרי אלא דבפת מסתמא לעולם נמאס כיון דליכא קליפה ומשו"ה תני סתמא אע"פ שאין זורקין את הפת ומתיר באוכלין בשאינן נמאסין דשכיח בהו בקליפין טובא ברם אה"נ דבפת אי ברור דאינו נמאס שרי כך צריך לידחק בדבריהם.

עוד כתב מרן וז"ל ודע וכו' עד דפשיטא הוא עכ"ל. ודבריו תמוהים דהרי כתב רבינו ואין זורקין את הפת וכיון שהעתיק אותה ברייתא מה צורך להעתיק סיפא דהאי ברייתא והנראה דס"ל דגלוסקאות ופת תרי מילי נינהו ואינן אלא חד.

ואין נוטלין לידים. שם פלוגתא דתנאי. וכתב הרשב"א בחידושיו כך הגירסא וכו' וכן גריס רש"י ומיהו קשה על גירסא זאת מדאמר כמאן אזלא וכו' כר' אליעזר ואי איתא אפילו כר"א לא אתיא דהא לר"א נמי אין נוטלין ממנו מדאשבחיה קרא ועוד קשה דמהא דר"א לא שמעינן אלא אי נפיק ידי נטילה או לא הא להתיר הפסידן לא שמעינן עכ"ל.

ולא ידעתי מאי קא קשיא ליה דמה שהקשה ראשונה מאי קשיא הא מ"ש ר' אליעזר הוא דלא מהני ליה נטילה ביין מזוג לפי שאינן מים וכפי' רש"י ז"ל ברם יכול לעשות צרכיו בו. גם מה שהקשה שנית לא קשיא מדאמר נוטלין משמע דיכול להפסידן דאי לא הו"ל למימר דאי נטל מהני ברם לכתחילה אסור משום הפסד ולא לומר נוטלין. ומה שהקשה שלישית עיין בתוס' והרא"ש יישוב.

עוד כתב הרשב"א וז"ל אלא נראה שלא נטילת ידים לאכילה קאמר אלא נקיות בעלמא

ומשום הפסד אוכלין וכ"כ הראב"ד עכ"ל. וב"י בסי' קע"א כתב וז"ל והסכימו הרא"ש והרשב"א לדברי הראב"ד שפירש דלאו לנט"י לאכילה איירי וכו', וקשה דאיך לא זכר מ"ש הרשב"א בתורת הבית דהראב"ד חזר בו והסכים עמו.

וכתב עוד הרשב"א ויש מי שפירש וכו' עד לא מזלזלינן ביה. אין להקשות דא"כ לפלוג וליתני בדידה ביין מזוג (בין יין מזוג) בין מים ראשונים לאחרונים, דכולה בדידה קמיירי דנטילה דרישא נמי איירי במים אחרונים ומחלק בין מזוג לאינו מזוג. עוד כתב הרשב"א פיסקא המתחלת ולענין פסק הלכה וכו' איכא דדחי להא דשמואל וכו' ויש מי שפסק וכו' עד וכ"כ ר"י אלפסי עכ"ל. וכתב מרן ז"ל עליו בסי' קע"א וז"ל משמע מדבריו דמאחר שכתב הרי"ף ודוקא וכו' ומ"מ על מ"ש שכן נראה מדברי רב האי [וכו'] וקשיא לי הא בהדיא אמרינן הכי בש"ס והיכי תלי מילתא בדברי רב האי והרי"ף, ותירץ וז"ל ואפשר לומר דכיון דהנך אמוראי דאמרי הכי בש"ס סברי כשמואל אי לא הוה קיי"ל כשמואל לא הוה קיי"ל כהנך אמוראי וכיון דפסקו הרבנים כהנך אמוראי משמע דהלכתא כשמואל עכ"ל. ולכאורה קשה דמי זאת אמר דהנך אמוראי סברי הכי כשמואל הא מה שחילקו הכי הוא לרומיא דברייתות ברם אינהו סברי כחכמים דר' אליעזר דאין לתרץ באופן אחר ולק"מ דהא מר אותביה למר מברייתא ומר מפרק ליה דלא תיקשי ליה עד דמוקמינן בקושיא נגד הברייתא כהך חילוקא דמאיס ללא מאיס ואי איתא דלא סברי להו הך חילוק ונמצא פליגי על הברייתות מאי קשיא ליה למר עליה דחבריה מהאי ברייתא הא לא ס"ל, ומה גם לבסוף דמוקמינן בקושיא, ועוד דחכמים דר"א הוי כהנך ברייתות דחיישי למיאוס אלא ודאי דהנך אמוראי סברי כשמואל וכמ"ש מרן ז"ל.

הלכה יג

גמרו וכו'. קודם בואי לדברי רבינו אציעה נא שורש הענין, תמן תנינן דף מ"ב היו יושבין כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן וכתבו התוס' בד"ה הסבו בגמ' משמע וכו' ומיהו וכו'. ולכאורה דבריהם תמוהים וכמ"ש הרב חידושי הלכות [מהרש"א] וז"ל וכו' לא ידעתי וכו'. ולענ"ד יראה דאינהו קיימי ללישנא בתרא דלקמן דף מ"ג דאמרי איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסיבה אבל יין לא מהניא ליה הסיבה ורבי יוחנן אמר אפי' יין וכו' מכלל דלדבר אחר לא מהניא ליה הסיבה וכל דבר דלא מהני הו"ל כמאן דליתיה ואהא קשיא להו ז"ל דא"כ אמאי מברך אחד לכולם וכתבו בירושלמי פריך כן דקים להו כאיכא דאמרי דהכא ומשני דבמוגמר כולם נהנים ביחד ולכן בברכה ראשונה סגי אפי' בלא הסיבה וכפירוש זה בירושלמי נראה שהרשב"א ג"כ הבין כן שסיים וגירסא אחרת מצאתי וכו' יעו"ש.

תו תנינן תמן בא להם יין וכו' עד על המוגמר, ועיין פירוש רש"י וכן פירשו התוס' יעו"ש דשניהם שוים בפי' דמתני' דאף דמביאין המוגמר אחר בהמ"ז והוי הפסק בהמ"ז אפ"ה מי שבירך על היין הוא מברך על המוגמר שהוא התחיל בברכות אחרונות ובזה שוים הם רש"י והתוס' הנזכרים עם רבינו דאחר ברכת המזון מביאין את המוגמר דלא כמ"ש הרב יד אהרן נר"ו בנימוקיו על רבינו כת"י דלרש"י מביאין את המוגמר תוך הסעודה, דליתא כמו שנראה ברור מדברי רש"י. ושוב ראיתי לתלמידי רבינו יונה שכתבו לדעת רש"י כמ"ש הרב הנזכר וחלוקים הם רש"י מתוס' יעו"ש, אבל מלשון רש"י שלפנינו נראה ברור כדכתיבנא אם לא שנאמר דבלשון רש"י ד"ה לאחר סעודה וכו' היו גורסין לאחר המזון ולא לאחר ברכת המזון ודוק. ולענ"ד אפשר שלזה כיון מרן בב"י סוף סי' קע"ד על מ"ש הטור ואותו שמברך וכו' משנה פ' כיצד מברכין ופי' רש"י דקאי אאותו שבירך על היין לאחר המזון וכן דעת הרמב"ם והר' יונה פירש דקאי אאותו שבירך המוציא ומיירי כשהביאוהו באמצע הסעודה עכ"ל. ודבריו תמוהים דחלוקים הם רש"י מרבינו דלרש"י והוא מברך על המוגמר קאי למי שבירך על היין שלאחר הסעודה ולרבינו והוא קאי לבהמ"ז ואיך השווום. ואולי יתכן ע"פ מה שכתבתי, דכיון דלרש"י ורבינו המוגמר הוא אחר בהמ"ז ולרבינו יונה הוא תוך הסעודה בזה השווום מרן.

המורם מזה דדעת רש"י ודעימיה דהוא אומר על המוגמר קאי למברך על היין והוא מכוון בלישנא דמתני' הסמוך לה קתני לאחר המזון אחד מברך לכולם ברם לא יכולתי להלום לפי"ז היאך אתי סוגיין דגרסינן הכי והוא אומר על המוגמר וכו' מדקתני והוא מכלל דאיכא עדיף מיניה ואמאי הואיל והוא נטל ידיו תחילה וכו', הרי בבירור דס"ל לש"ס דוהוא קאי לבהמ"ז וכן קשה לרבינו יונה דפי' דקאי להסבו אחד מברך לכולם דהוא ברכת המוציא וכן להראב"ד בתמים דעים סי' ר"מ וכ"כ משמו הרשב"א בחידושיו ובשלמא להראב"ד ורבינו יונה לא קשה כל כך דהן נמשכו אחר הירושלמי דמוכרח דמוגמר הוי תוך הסעודה וכמ"ש הרשב"א בחידושיו לדעת הראב"ד, הן אמת דקשה דלא היה לו לילך אחר הירושלמי כיון דהוי היפך ש"ס דילן, ברם לרש"י קשה דלא הוי לא כהירושלמי ולא כש"ס דילן וצ"ע.

מעתה נבוא לדברי רבינו והראב"ד וז"ל גמרו וכו' מי שבירך בהמ"ז הוא מברך על המוגמר. וכתב הראב"ד אע"פ וכו'. פירוש דבריו דאף שלא בירך הגדול בהמ"ז אפ"ה אם לאחר סעודה בא המוגמר הגדול מברך ואע"פ שנתן הגדול רשות לאחר לברך ברכת המזון כבר עברה רשותו וחזר הברכה לגדול שלא אמרו שהוא מברך אף דאיכא עדיף, דתיבת והוא מורה כן, אלא על הבא בתוך הסעודה כדאיתא בירושלמי הביאו הרשב"א

בחידושיו יעו"ש והבוצע הוא שאומר על המוגמר אלא דקשה דסותר מ"ש כאן למ"ש הרשב"א משמו דאילו מ"ש כאן הוא דהיכא דהביאו המוגמר לאחר בהמ"ז הגדול מברך ומ"ש שם הוא דאינו מברך כלל דהוי להעביר הזוהמה אלא דבאמצע הסעודה מברך ובספר תמים דעים (דר"ם) עיין להראב"ד פירש אחר וכמ"ש הרב [יד אהרן] הנזכר יצ"ו בכת"י נמצאו שלשה פירושים להראב"ד יבוא הרביעי מה שפי' מרן כ"מ לדעת הראב"ד וז"ל כלומר דס"ל דהביאוהו בתוך הסעודה וכבר נתן הגדול וכו' יעו"ש. ולפי זה רוצה לפרש דהוא אומר על המוגמר קאי לבהמ"ז, ואחר נשיקת ידיו ורגליו לדעת הראב"ד קאי להסבו והוא למי שבירך המוציא וכמ"ש הרשב"א עיי"ש וכ"כ בהגהותיו על הרי"ף, ואף דהפירושים שונים מ"מ בזה דקאי להמברך המוציא לא משתנה ואף דלכאורה משמע כן דקאי לבהמ"ז ממ"ש אע"פ שלא בירך בהמ"ז וזה משמע דלא פליג עליה דרבינו בפירושו דוהוא אומר על המוגמר וע"ז סיים שלא אמרו וכו' כנראה דקאי לבהמ"ז הנז"ל כיון דלא הזכיר המוציא מ"מ אין זה אמת דזה אין צריך פירוש דכיון דקאמר דוהוא אומר על המוגמר קאי לתוך הסעודה היינו אותו שבירך המוציא ועיין להמגדל עוז מ"ש בפירוש הירושלמי שדבריו תמוהים.

אך מה שסיים מרן דבריו תמוהים שכתב מוגמר כולם מריחין וכיון דכולן נהנין ביחד אחד מברך וכו' אבל ביין וכו' עכ"ל, נראה דס"ל לחלק דבדבר דכולן נהנין ביחד אחד מברך ופוטר את האחרים בלא עניית אמן לא כן בזה אחר זה דצריך עניית אמן וחילוק זה לא אמרו אדם אלא בין הכי ובין הכי אין צריך עניית אמן דרבינו לעיל פ"א הל' י"א כתב סתם ולא חילק. והן אמת דלשון הירושלמי משמע לכאורה כן דאיתא בירושלמי שאלו את בן זומא וכו' א"ל שאין בית הבליעה פנוי אמר ר' מונא הדא אמרא הדין דעטיש גו מיכלא אסיר למימר ליה אסוותא בגין סכנתא דנפשיה הרי דצריך לענות אמן, מ"מ כבר פירשו הרא"ש והרשב"א וז"ל ואף דשומע כעונה נראה דאפ"ה חששו שמא יענו אמן וכו' וכשיאמרו דכל אחד מברך לעצמו לא יברך בקול רם דאין צריך להרמת קול כיון דכולם מברכין הרי דכולם ס"ל דאין לחלק ואיך אישתמטתיה ממרן דברי אשלי רברבי הנ"ל וצ"ע. גם על רבינו קשיא טובא שהצריך כאן עניית אמן וצ"ע.

הלכה טו

אע"פ וכו' צריך שידיח וכו'. שם בש"ס דף נ"א תנא עשרה דברים נאמרו בכוס וכו' חי וכו', ופי' רש"י שמוזגו במים אחרי נתינתו לכוס חי אבל לברך עליו חי וכו' עיי"ש בש"ס רב חסדא מעטר ליה בנטלי אמר רב חנן ובחי וכו' ופי' רש"י בכוסות וכשמגיע לברכת הארץ וכתב החידושי הלכות [מהרש"א] רש"י ד"ה בנטלי כוסות הוא סוף דיבור ואח"כ

מתחיל הדיבור כשמגיע לברכת הארץ וכצ"ל, והוא פירוש למ"ש (ר"ש) [רב חנן] בחי עד ברכת הארץ אי כפירוש הרי"ף אי כפירוש ר"ת וכמ"ש התוס' והרא"ש מיהו א"כ לא איצטריך לתרוצי לעיל גבי חי דלא תיקשי מתני' אלא אי כפי' הרי"ף אי כפי' ר"ת ויש ליישב עכ"ל. ואחר נשיקת ידיו ורגליו לא ידענא מאי קא קשיא ליה דזה עצמו הוא מ"ש רש"י לעיל אלא דלעיל דלא הזכיר בש"ס עד ברכת הארץ אלא סתם חי פירש מה הוא חי שנותנו בכוס ואח"כ מוזגו ולא הזכיר אימתי הוי המזיגה ובכאן דאמר (ר"ח) [רב ששת] ובברכת הארץ כתב רש"י אימתי הוי המזיגה וכמ"ש הוא ז"ל דפירוש רש"י כאן הוי או כהרי"ף או כר"ת וא"כ מ"ש רש"י כאן הוא מ"ש לעיל ונמצא דמ"ש רש"י הוא ממש פירוש הרי"ף אלא שהרי"ף הזכיר אימתי הוי המזיגה דקאי למסקנא דמילתא דאמר ר"ש ובברכת הארץ. אלא דלהרא"ש והטור שהביאו לפי' רש"י לפירוש שלישי אחר פירוש הרי"ף ור"ת צ"ל דהם ז"ל לא הוו גרסי בפי' רש"י כמ"ש החידושי הלכות אלא הכל בלשון אחד וכמ"ש הב"ח סי' קפ"ג יעו"ש, ונמצא לפי"ז דפי' רש"י שכתוב לעיל הוא פירוש אחר דלא כהרי"ף. ומ"ש הב"ח ביישוב לשון רש"י לפי נוסחא ישנה לפי נוסחת הרי"ף בש"ס הוא דבר קשה דמה שייך זה עם ברכת הארץ יעו"ש.

ועל דברי רבינו כתב הטור סי' הנזכר וז"ל והרמב"ם ז"ל לא הזכיר אלא ארבעה והתוס' כתבו וכו' אבל בנתינה לימין מודה וכו'. וכתב מרן בשם שבלי הלקט דוקא למינקט ליה כוליה בשמאל אסור אבל לסייע בשמאל תחות יד ימין שרי דקיי"ל מסייע אין בו ממש וכו' ונ"ל שהוא מפרש דלא מיבעיא לן אלא כשתופס הכוס גם בשמאל אבל כשאין נוגע בכוס אלא בימין אם הניח יד שמאל תחתיה לסייעה אין בכך כלום עכ"ל. ועיין להב"ח מה שהבין בדברי מרן ושארי ליה מאריה, דפירוש דבריו כמו שהבין הרב המפה מדבריו שהוא ממש דמסייע היד שמאל ליד ימין ממש וז"ש מרן אבל כשאין נוגעת בכוס אלא יד ימין וכו', (אף) [אך] דאינו נוגע בכוס כלום ודברי הב"ח צ"ע.

ואין משיחין. וכתב מרן סוף פרק שלשה שאכלו וכו' ומפרש רבינו וכו' עד שיברך עכ"ל. וקשיא לי דמי הכריחו למרן לשים מחלוקת בין רש"י ורבינו מה שאינו מוכרח דרבינו לישנא דש"ס נקט ומה שסיים עד שתכלה בהמ"ז פירוש דבריו מזמן אחיזה בכוס עד שתכלה וכו', ולא מצינו מי שיחלוק על פירוש רש"י זה דהתוס' והרא"ש והטור כולם העתיקו פי' זה ויש מי שהוסיפו להחמיר ואין להקשות למרן דסותר דידיה אדידיה דאילו כאן כתב דלא ס"ל כפי' רש"י ואילו בפרקין דלעיל בסופו הל' כ' שכתב רבינו בפירושו תכף לנט"י ברכה כפי' רש"י דקאי להפסק אכילה הכריח מרן פירוש זה דלא איירי להפסק דיבור מהא דאין מפסיקין על כוס של בהמ"ז והוא משמזגו את הכוס ואי איתא

דקאי להפסק דיבור אפי' קודם לכן וכו' יעו"ש, דנמצא דס"ל לדעת רבינו כפירוש רש"י היפך מ"ש כאן דאה"נ דרבינו לא ס"ל כפירוש רש"י ומ"ש שם מרן הוא לרש"י דלקושטא דמילתא הכי ס"ל ואה"נ דלרבינו דלא ס"ל כרש"י יבוא ההכרח יותר מכוון והוא הכי דאי תכף קאי לדיבור איך אמר אין משיחין בשעת ברכה אפילו בשעת נטילה וכו'.

פרק ח

הלכה א

כל פירות האילן וכו'. ריש פרק כיצד מברכין וכתבו התוס' לא שייך להקשות תנא היכא קאי וכו' משום דהכא סברא הוא וכו' עכ"ל. ולקא ס"ד דלא מסיק עדיין הך דאסור ליהנות וכו' וקא בעי מנא לן לא קשיא ליה משום דמעיקרא שקיל וטרי אעיקרא דדינא בפירוש דמתני' מנהני מילי דבעי ברכה ושוב יקשה תנא היכא קאי וכיון דמסיק סברא ממילא נפרכא קושיא דתנא היכא קאי.

הלכה ב

הסוחט פירות. ומרן העתיק הש"ס ועיי"ש בדבריו, ולכאורה הוא תמוה תנאי זה שהטיל שיהא הרבה דהא אפילו מעט הוא העיקר כיון דחושש בגרונו וכל שהוא עיקר מברך על העיקר ופוטר את הטפילה ושוב ראיתי להרב יד אהרן נר"ו בנימוקיו על רבינו בכת"י שהרגיש בזה ונדחק וכתב דלאו דוקא וכו' ולא זכר שר לרש"י בסוגיין שכתב כן ואין דרך רש"י לכתוב שלא בדקדוק וז"ל רש"י החושש בגרונו וצריך לתת בו שמן הרבה דהו"ל שמן עיקר ואניגרון טפל ולכאורה תנאי זה הוא תמוה. ולענ"ד נראה שיובנו דבריו בהקדים סברת ה"ר יוסף שהביא הטור סי' ר"ב וז"ל ופי' ה"ר יוסף לאו דוקא חושש בגרונו וכו' אלא ה"ה אינו חושש בגרונו אלא נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ומברך עליו שהרי נהנה וכו'. ולכאורה דבריו היפך הש"ס דמוקים לה בחושש בגרונו דוקא וכמ"ש הב"ח ז"ל ותירץ הרב דה"ר יוסף מפרש הש"ס דמוקים לה בחושש בגרונו בנותן שמן מעט ברם בנותן הרבה אפילו אינו חושש בגרונו מברך על השמן ונתן טעם לדבריו יעו"ש, והשתא משו"ה כתב רש"י הרבה לומר היפך סברת ה"ר יוסף לומר דאפילו הרבה צריך דוקא שיהא חושש בגרונו וה"ה מעט ג"כ דמברך עליו אלא דהרבה דנקט מטעמא דכתבינן. ומ"ש רש"י זה גבי ברייתא דהחושש בגרונו ולא בתירוץ דש"ס דתירצו הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו דשם צודק הפירוש, נראה דט"ס הוא ודברי רש"י קיימי אתירוץ דש"ס ובמקום הו"א צ"ל במסקנא משום דבלא"ה לא יכונו דבריו אברייתא וכן מרן שכתב דברי רש"י אלו כתבם אתירוץ דש"ס ודוק.

ובפשט הש"ס קשיא לי במה שהקשו פשיטא וכו' ומאי קושיא אימא דאתא לאשמועינן דעל השמן מברך בורא פרי העץ לאפוקי דלא יברך שהכל נהיה בדברו דומיא דכל מי פירות שמברכין שהכל נהיה בדברו קמ"ל דשמן אישתני למעליותא ולברך בורא פרי העץ. אך לומר דאתא לאשמועינן דלא יברך בורא פרי עץ זית אין סברא דא"כ הו"ל למימר אין מברכין אלא בורא פרי העץ שהיא ברכה יותר גרועה לא כן לגבי שהכל דחשיבא בורא פרי העץ שייך שפיר למימר מברכין בורא פרי העץ.

עוד כתב מרן ורבינו מפרש וכו' עד מברך שהכל. וכן פירשו הסוגיא לדעת רבינו הבאים אחריו. ולי הדיוט יש לחקור דמאי שנא היכא דמזיק ונהנה דיש חדא לטיבותא דיברך על ההנאה וחדא לריעותא שמזיקו ולא יברך ואם אלו הן כ"א לעצמו כשמזיקו לא מברך ואינו מזיקו ונהנה מברך וכשהן כאחד מברך שהכל משום שנהנה, וכשמכוון לרפואה ונהנה דיש ג"כ חדא לטיבותא דהיינו ההנאה שיברך וחדא לריעותא דהיינו הרפואה שלא יברך וכשהם לעצמם ברפואה אינו מברך ובהנאה מברך וכשהן שניהם כאחד מברך ברכה הראויה לו ובשלמא אי כשמזיקו אינו מברך כלל ניחא דבמזיקו גרע טובא ולא חיישינן להנאתו כלל דסותר להנאתו לא כן רפואה דשניהם טובים כאחד אזלינן בתר ההנאה ברם עכשיו דהא מיהא מברך יברך ברכה הראויה דמה הפרש יש בין ברכה זו לזו ויש לדוחה לדחות ברם בלי טעם.

הלכה ד

דבש תמרים וכו' שהכל נהיה בדברו וכו'. ויש לדקדק דזה כבר נכלל במ"ש רבינו לעיל ה"ב דכל המשקין הבאים מהפירות חוץ מזתים וענבים דמברך שהכל, וי"ל דאתא לאפוקי סברת בה"ג שהביא הרשב"א ז"ל דסובר דעל דבש תמרים מברך בורא פרי העץ דזה הוא דבש המוזכר בכתוב. והנה סברת בה"ג הלזו רצה הרא"ש ז"ל פרק כיצד מברכין דף ל"ח לסומכה וז"ל ואפשר דטעם הגאון משום דבקרא כתיב דבש ולא כתיב תמרים וא"כ קרא איירי בדבש הזב מאליו מהתמרים ובכלל שבעת המינים הוא ומברך עליו בורא פרי העץ ולא דמי ליוצא מרימונים ותפוחים דהני יוצאים ע"י כתישה וסחיטה אבל דבש הזב מאליו מתמרים היינו דבש האמור בתורה עכ"ל. וכתב עליו הט"ז סימן ר"ב ס"ק ה' וז"ל משמע דיש חילוק בתמרים מהיוצא מעצמו ליוצא ע"י כתישה וכן הבין הב"י שכתב ודייק רבינו לכתוב ועל דבש הזב מהם שהכל לומר דאפילו בזב מאליו מברך שהכל וכ"ש ביוצא ע"י כתישה, ובאמת הוא מילתא דתמיה דודאי יוצא טפי ע"י סחיטה וכ"ש ע"י כתישה ממה שיוצא ע"י זיבה מעצמו, ונראה דהרא"ש לא נתכוון אלא להוכיח דדבש האמור בתורה הוא של תמרים דבתמרים יוצא ע"י זיבה ובדבש כתוב

בתורה זבת חלב ודבש משא"כ בשאר דברים כגון תאנים ורימונים שאין יוצאין מעצמם אלא ע"י כתישה עכ"ד.

וע"י הדיוט לא באתי לכוונתו במ"ש משמע דיש חילוק בתמרים מיוצא מעצמו ולא ראיתי ולא שמעתי חילוק כזה, ומה גם דכוונת מרן ז"ל מבוארת דממ"ש הרא"ש בדעת [בעל] ההלכות גדולות דשאני דבש הזב מתמרים דמשו"ה אפקיה קרא בלשון דבש לתמרים להורות דדבש זה יחשב בכלל שבעת המינים משא"כ משקה היוצא מרימונים ותפוחים דיוצאים ע"י כתישה ואינן זבים מעצמם לא חשיב כפרי אלא זיעה בעלמא וכמ"ש הט"ז גופיה בכונת הרא"ש ונמצא א"כ דדבש הזב מתמרים מעצמו לדעת הה"ג חשיב פרי ממש ומברך בורא פרי העץ דעדיף כשזב מעצמו דהוי כפרי גדל מעצמו וזה הורה לנו הכתוב בדבש ולא כתב קרא תמרים משא"כ פירות אחרות דאינן זבים מעצמם דחשיב זיעה בעלמא א"כ מינה לדידן דלא פסקינן כה"ג אלא דגם בדבש תמרים הזבים מאליהן לא חשיב פרי אלא זיעה ואף דגדל מעצמו כפרי כ"ש כשלא זב מהתמרים מעצמן אלא ע"י סחיטה וכתישה דלא חשיב פרי אלא זיעה, וז"ש מרן דדייק הטור לכתוב ועל דבש הזב מהם שהכל וכו' וכל שכן ביוצא על ידי כתישה וק"ל.

הלכה ה

הקנים וכו'. ועיין להטור סי' ר"ב מה שהשיב עליו ובכ"מ מה שהליץ בעדו, ומה שהקשה עליו הט"ז. ולענ"ד כוונתו להליץ על רבינו במה שהשיג הטור ור"ל שיברך על הסוכ"ר בורא פרי העץ אהא הליץ עליו וכתב דכיון דמוצצים אותם כמו שהם הסוכ"ר הוי כדבש תמרים דלא נטעי להו אדעתא דהכי אלא למוצצם כמ"ש.

הלכה ו

קפרס של צלף וכו'. הכי איתא בש"ס וכמ"ש מרן כך היא הנוסחא בש"ס, וכתב הרי"ף שהיא נוסחא מבעל ה"ג וכתב עליו הרא"ש ולא נהירא דמשמע דהא דאכיל מר בר רב אשי קפריסין לאו משום דהלכה כר' עקיבא אלא משום דהמיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ וכיון דבא"י פירא הוא, בחו"ל לברכה נמי פירא הוא וכו'. פירוש דבריו דלא נראה לו לברך על הקפריסין בורא פרי האדמה משום דהאי דאכיל מר בר רב אשי לאו משום דהלכה כר' עקיבא וכו' אלא משום דהמיקל וכו' וכדקאמר בפירוש בש"ס ונמצא דס"ל דפרי הוא והיאך יברך בורא פרי האדמה ואה"נ דאי הוה ס"ל דהוי פרי שפיר מברך בורא פרי העץ והא בהא תליא אי חייב בערלה הוי פרי ומברך בורא פרי העץ ובהא ליכא פלוגתא דכולא סוגיא הכי מוכחא דהא בהא תליא וכמו שנראה ממאי דמותיב הש"ס מרב יהודה אמר רב וכן ממאי דמותיב הש"ס לקמן גבי מ"ש רבא כס

פלפלי וכו' מברייתא דר' מאיר יעו"ש.

אשר ע"פ הדברים האלו אני תמיה על מ"ש הרשב"א ז"ל בסוגיין ד"ה ר' אליעזר אומר וכו' והסכים עם הגירסא של בה"ג וכדעת רבינו דעל הקפריסין מברך בורא פרי העץ ושוב כתב וז"ל אבל הראב"ד כתב דאינו מלשון הש"ס אלא מבעל ה"ג ולעולם לענין ברכה מברכין אקפריסין בורא פרי העץ ואינו מחוור כמ"ש דא"כ לא הוה מותיב למר בר רב אשי (ט"ס הוא וצ"ל לר' יהודה אמר רב) עכ"ל, ומאי קשיא ליה עליה דהראב"ד הא לא כתב הראב"ד דאינו תלוי זה בזה אלא דבגירסא זאת פליג מכח קושיית הרא"ש ולא פליג אלא אקפריסין דסובר דמברך בורא פרי העץ כיון דלגבי ערלה בארץ ישראל פרי הוא ברם מודה דכל שהוא פרי גבי ערלה מברך בורא פרי העץ וכמ"ש לדעת הרא"ש וזה פשוט גם יש להקשות אמאי לא השיגו בהל' ערלה דלא חילק רבינו בין א"י לחו"ל וכתב סתם זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין והו"ל להשיגו דזה אינו אלא בחו"ל משום כל המיקל בארץ וכו'.

וכתב הרא"ש ובערלה אי לא הוה כתיב ביה אכילה הו"א בלא קרא שמשקה היוצא ממנו נקרא פרי וכו'. פירוש דבריו דכל מקום דכתיב אכילה הוי דוקא אכילה וכדאיתא פרק העור והרוטב דף ק"כ ע"א אלא המחה את החלב וגמעו וכו' יעו"ש כל הש"ס, ותמוהים דבריו דא"כ מה יענה למה שהקשה הרשב"א בחידושיו שם גבי הא דתניא הטבל והחדש וכו' משקין היוצאין מהן כמותן מנא לן וכו', וז"ל קשה הא למה לי קרא הא בכל הני דלעיל לא איצטריך קרא אלא משום דכתיב אכילה אבל בהני דלא כתיב אכילה קרא למה לי, ועוד קשה אכולה שמעתין למה לי קרא כלל בחד מינייהו דהא שתיה בכלל אכילה וכו', ותירץ וז"ל וי"ל דהתם דוקא בדברים שדרכן לשתותן אבל הני בדברים שדרכן באכילה ולא בשתיה עכ"ל. והשתא הרא"ש ז"ל דאינו מחלק בהכי וס"ל דלעולם אכילה הוי דוקא ולא הוי שתיה בכלל קשה קושיית הרשב"א, גם התוס' שם ד"ה לרבות האי דשתיה בכלל אכילה וחילקו בין יין דדרכו הכי לשאר דברים יעו"ש וכ"כ שם בע"ב ד"ה הביא ענבים וז"ל אע"ג דשתיה בכלל אכילה בענבים וזיתים, לענין הבאת בכורים לא כתיבה אכילה דתהוי שתיה בכלל פרי עכ"ל. ולכאורה קשה לי בדבריהם ז"ל שכתבו דהא דאיצטריך ריבויא דמביא משום דלא כתיב ביה אכילה דא"כ גבי ערלה דכתיב ביה אכילה אמאי איצטריך שם בש"ס לילף מבכורים ותרומה לחייב לשותה יין ערלה הא אכילה כתיב בה ושתיה בכלל אכילה. ואחר העיון לא קשה כלל כי הוצרך הגזירה שוה ללמוד דדוקא יין ושמן הוא דחייב הא שאר דברים דומה ליין ושמן דדרכן

להיות משקין כגון דבש תמרים וחומץ סיתוניות וכיוצא אינן חייבין עליהן משום ערלה אף דבעלמא שתיה בכלל אכילה גלי קרא דדוקא יין ושמן.

הלכה ז

הפלפלין וכו'. הכי איתא דף ל"ו אמר רבא כס פלפלין וכו' עד ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה. ומן התימה על רבינו אמאי השמיט הך דינא דפלפלין חייבין בערלה שם בדיני ערלה.

הלכה ח

הפת וכו' והנובלות וכו'. הכי איתא במתני' דף מ' על החומץ ועל הנובלות אומר שהכל נהיה בדברו ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין ושקיל וטרי בש"ס בפירוש דנובלות דאיכא מ"ד דהיינו בושלי כומרא ואיכא מ"ד דהיינו תמרי זיקא ומסיק בש"ס דנובלות סתמא דמתני' היינו בושלי כומרא ופירש רש"י בושלי כומרא כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו וכו'. והר"ש בפי' המשנה דדמאי פירש וז"ל בושלי כומרא כלומר מניחין אותו באילן להצטמק מלשון עורנו כתנור נכמרו וזה דלא כפי' רש"י דלרש"י היינו שרופי חמה ונתייבשו ולא מרצון בעל השדה ונגרעו לא כן להר"ש דהיינו שמניחין אותן באילן להצטמק והיינו בישול ולא שרוף ודלא כהרב בעל שער אפרים סי' כ"ג שכתב דפי' הר"ש היינו פי' רש"י.

עוד כתב הר"ש וז"ל ויש מפרשים שאין מתבשלין באילן אלא תולשן ועושה אותן כומר בארץ ומתבשלין עכ"ל. וקשה לי דכפי ב' פירושים אלו דהר"ש מאי האי דקאמר בש"ס בשלמא למ"ד בושלי כומרא היינו דקרי ליה מין קללה והיאך הוי מין קללה וכי משום שהניחן להצטמק באילן הוי מין קללה מה קללה יש כאן, גם לפירוש ב' שתולשן ומניחן בארץ וכי זו היא מין קללה מה קללה יש כאן ובשלמא לפי' רש"י מ"ט וע"כ שנשרפו מן החמה ונתייבשו והיינו מין קללה.

והטור סימן ר"ב כתב וז"ל ועל הנובלות והן מין תמרים שאינן מתבשלין על האילן וכו' ורבינו ירוחם הביאו מרן שם כתב וז"ל נובלות שהוא מין פרי ולא נגמר בישולו מברך שהכל נהיה בדברו וכתב עליו מרן שלא דק שבש"ס אמרו דנובלות היינו בושלי כומרא ופי' רש"י כמו שרופי חמה וכו' והם אינן ענין לשלא נגמרו בישולן עדיין עכ"ל. והב"ח השיגו למרן ז"ל וכתב שלא דק בהשגה זאת ופי' זה דרבינו ירוחם הוא פי' רבינו יונה והרמב"ם והטור, ופירש הסוגיא ברצונו ליישב לאצילי רברבי הללו יעו"ש. ותמוהים דבריו טובא אי מצד לשון הש"ס אי מצד מ"ש רבינו בפירוש המשנה דברכות וז"ל ונובלות הם הפירות ומ"ש ר' יהודה כל שהוא מין קללה ר"ל הארבה והפירות שנפלו

קודם (הפירות) [בישולם] עכ"ל, והנה אפי' למ"ד דאפי' בתמרי דזיקא פליגי מוקי למתני' דאמר כל שהוא מין קללה לפי' הנובלות ובושלי כומרא, כ"ש למאי דמסיק הש"ס דכו"ע לא פליגי בנובלות סתמא דהוי בושלי כומרא פירוש חוץ מפירות הנושרים לדרך הב"ח וא"כ שפיר יתיישב כל שהוא מין קללה לפירות הנושרים ובושלי כומרא ואמאי הלך לו לארבה, גם לפחות הו"ל להזכיר בושלי כומרא ג"כ בצידם דבזה איירי ת"ק לכו"ע ומה גם בחיבורו דהו"ל לכלול בדין זה שכתב והנובלות שהם פגים והי"ל לומר ובושלי כומרא ג"כ.

אך מה שהקשה היד אהרן נר"ו על הב"ח ממ"ש רבינו בפירוש המשנה דדמאי וז"ל נובלות תמרה פירוש שנשרן הרוח מן הדקל דהיינו תמרי דזיקא וכו' ואי כפי דעתו דנובלות תמרה אליבא דכו"ע פירות הנושרים פגים מן האילן ותמרי דזיקא נמי בכלל א"כ רבינו לא הו"ל למינקט מה שנכלל בנובלות תמרה ולמישבק פירות דהיינו פירות שנפלו פגין מן האילן וכו' אלו תוכן דבריו. לק"מ דמ"ש רבינו כן הוא לרמוז ההפרש דמאי שנא דבברכות נקט תנא נובלות סתם ובדמאי נובלות תמרה משום דבדמאי דכולל נמי תמרי דזיקא נקט נובלות תמרה לא כן בברכות דאינו נכלל תמרי דזיקא נקט נובלות סתם, והוא מ"ש בש"ס בשלמא וכו' אלא למ"ד וכו' קשה ולכן לנובלות סתמא שהם פירות שנפלו לא הוצרך להזכירם בדמאי ומ"מ אף דאין זו קושיא להב"ח אין מקום לדבריו מאנפי אחריני. עוד כתב היד אהרן נר"ו להשיב על הב"ח שכתב על מ"ש בשו"ע וכן על הנובלות וכו' כתב כן לפי מה שהבין בתחילת הסימן וכו', וז"ל ואיני יודע מה השגה היא זאת וכו'. ואפשר דר"ל שכ"כ ולא כלל ג"כ לפירות שנפלו דאזיל לשיטתיה דלעיל וק"ל.

גם ראיתי להרב שער אפרים שם שלא ישרו בעיניו דברי הב"ח בזה וז"ל הנה מה שהשיג על הב"י במה שהשיג על ר' ירוחם יפה כיון ולא מטעמיה וכו' ואישתמיטתיה מ"ש הרא"ש בפירוש המשנה דדמאי וז"ל בושלי כומרא וכו' וי"מ שאין מתבשלין באילן אלא תולשין ועושין אותן כומר בארץ ומתבשלין וכו' וזה פירוש ר' ירוחם והרמב"ם והטור ודלא כפירוש רש"י וכו' זה תוכן דבריו. הנה מ"ש לדעת הטור ורבינו ירוחם האמת אתו שכן דייקי דבריהם שכתבו שהן מין וכו' שאין מתבשלין וכו' כלומר דזה הוי מין מיוחד שכך הוא בישולו אחר השרתן מן האילן ולא ככל פירות הנושרין, ברם למה שעירב לרבינו עימם אחר נשיקת ידיו ורגליו ליתא שכתב בפירוש המשנה ונובלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פגים קודם שיתבשלו וכו' ומדבריו משמע דבכל הפירות איירי ולא במין אחד והיינו ודאי מ"ש בש"ס תמרי דזיקא. גם מ"ש בחיבורו משמע כן יעו"ש

וא"כ קשה מ"ש בדמאי וז"ל נובלות הם התמרים הנופלים מן הדקל כשהרוח מנשבת וכו' עכ"ל, ונמצא דפירוש ב' המשניות אחד וקשה כקושיית הש"ס אמאי שינה התנא הלשון מכאן דתני נובלות והתם נובלות תמרה, גם היאך פירש כאן פירות שנפלו דהיינו תמרי זיקא והא אסיק בש"ס דכו"ע לא פליגי בנובלות דהכא דהיינו בושלי כומרא כי פליגי בנובלות תמרה יעו"ש.

וראיתי להש"ך ביו"ד סי' רצ"ד דס"ל דמ"ש רבינו בפירוש המשנה פירות שנפלו היינו בושלי כומרא, ולא זכיתי להבינו וכמ"ש לקמן בס"ד. ואפשר להליץ על מרן במה שהשיג על רבינו ירוחם דודאי לא נעלם ממנו פי' הר"ש אלא דכוונתו להשיג דפי' רש"י שפיר נאה ומתקבל מהש"ס לא כן הב' פירושים דהר"ש דלא אתו כהש"ס וכמ"ש לעיל ופי' רש"י מוכרח ודוחק.

תנן במס' ערלה סוף פ"א מ"ח ענקוקלות וכו' והנובלות כולן אסורות עכ"ל. ופירש רמב"ם ז"ל והנובלות מן האילנות מן הפרי קודם שיגמר בישולו אסור בכל ר"ל בערלה וברבעי ובאשרה ובנזיר עכ"ל. והטור ביו"ד סימן רצ"ד כתב והתמרים שאינן מתבשלין וכו' חייבין בערלה ופטורים ברבעי. וכתב עליו מרן אבל הרמב"ם פירש דגם הנובלות אסורות ברבעי עכ"ל. והב"ח כתב ליישב דלא פליגי הטור עם רבינו יעו"ש ודבריו תמוהים, ושוב ראיתי להש"ך שם עמד על דבריו יעו"ש אלא שגם בדבריו יש מן הקושי אחד במ"ש דמה שכתב רבינו בפי' המשנה דברכות דנובלות הם פירות שנפלו מן האילן קודם שיתבשלו היינו בושלי כומרא וחוץ שהוא זר מצד הסברא ולא ראינו מי שפירש כן קשיא טובא דא"כ מאי מקשה תלמודא למ"ד תמרי זיקא ודאן חייב הפקרא נינהו ולמ"ד בושלי כומרא ניחא וכו' הא גם למ"ד בושלי כומרא קשיא ודאן חייב הפקרא נינהו דהא לפי' ר"מ ז"ל הוי פירות הנופלים ומה בין תמרי לשאר פירות. גם מ"ש שלא השגיח הב"ח לראות פירוש המשנה דערלה ליתא דראה מ"ש רבינו ז"ל אלא דס"ל דפי' דבריו הם תמרי דזיקא כפשט דבריו.

והרא"ש כתב בהלכות ערלה וז"ל והנובלות פ' כיצד מברכין מאי נובלות רב אילעא ור' זירא חד אמר תמרי דזיקא וחד אמר בושלי כומרא. ודבריו תמוהים דבנובלות סתם כו"ע לא פליגי דהוי בושלי כומרא וכדאיתא שם בברכות יעו"ש. וראיתי להש"ך סימן רצ"ד ס"ק ה' שכתב לתרץ לזה וז"ל ונהי דהרא"ש מפרש לה בין בתמרי זיקי בין בבושלי כומרא וצ"ל לדעתו דהא דקאמר הש"ס התם בנובלות סתמא כו"ע לא פליגי דבושלי כומרא הוא וכו' היינו נובלות דכיצד מברכין אבל נובלות סתמא דמתני' אחריתי זיקי נמי משמע וכו'. ואחר נשיקת ידיו ורגליו אין זה מספיק דא"כ כשלא הונח להש"ס לאוקמא

פלוגתא דאמוראי במתני' דברכות למה הלך לאוקמי פלוגתייהו במתני' דדמאי כי היכי דתיקשי למ"ד בושלי כומרא וסלקא בקושיא לוקמא פלוגתייהו במתניתין דערלה ולא קשיא. וא"ת דגם אי הוה מוקי פלוגתייהו במתני' דערלה הוה קשיא למ"ד תמרי זיקא להיפך אמאי לא שני תנא בלישניה דהכא דהוי בושלי כומרי קרי להו נובלות והכא דהוי תמרי זיקא קרי להו נובלות ליתא דקושיא זאת למ"ד תמרי זיקא ג"כ בערלה איתא לפי' הרא"ש וכמ"ש הש"ך ולמה להש"ס לאוקמא פלוגתייהו במתני' דדמאי כי היכי דתיקשי גם למ"ד בושלי כומרא וכן ראיתי להרב יד אהרן נר"ו הקשה כן לרבינו ירוחם יעו"ש סי' ר"ב הגהת ב"י.

הדרן לסוגיא דידן דמוקי לפלוגתא דאמוראי במתני' דדמאי דקאמר בש"ס בשלמא למ"ד בושלי כומרא היינו דקתני הקלין שבדמאי ספיקא הוא דפטור הא ודאן חייב אלא למ"ד תמרי זיקא ודאן חייב הפקרא נינהו וכו', הנה מכאן משמע דס"ל לש"ס דידן דהני דתני מתני' דפטירי היינו בספקן ולא בודאן דלא כר' יוחנן דאמר בירושלמי דאפילו אומר העם הארץ בפירוש אינן מעושרין דפטירי אלא כריש לקיש דפליג עליה שם, ומן התימה על רבינו הל' מעשר פי"ג ה"א דפסק כר' יוחנן יעו"ש דלא כסתמא דש"ס דילן דאף בודאן פטירי דודאי מפקר להו. וי"ל חדא דריש לקיש ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ואע"ג דסתמא דש"ס דילן כאן נראה דקאי כריש לקיש מ"מ איכא דוכתא אחריתי בריש אלו עוברין דף מ"ב דמוכחא כר' יוחנן דתניא התם אמר ר' יהודה ביהודה בראשונה הלוקח חומץ מעם הארץ צריך לעשר שחזקה מן היין ורמי בש"ס מר' יהודה לר' יהודה ומשני בתירוץ ב' הא בדרווקא הא בדפורצני ופי' רש"י דברייתא קמייתא דפוטר ר' יהודה היינו משום דפטור ממעשר ומתני' דדמאי דתני חומץ שביהודה נמצא דדמו כולהו לחומץ ונמצא דמתני' אפילו בודאן פוטר ותירוץ בתרא עיקר ועיין להר"ש במתני' דדמאי ודוק.

והחומץ. שם במשנה ודע דהאי חומץ שכתב רבינו הוא מזוג דאילו חומץ חי אינו מברך כלל דהרי פסק רבינו פ"ב דשביעית עשור ה"ה וז"ל וחומץ חי אפילו שתה הרבה פטור שתה מזוג במים חייב. והא בהא תליא אי חייב ביום הכיפורים חייב לברך ואי פטור פטור מלברך וכדאמרינן גבי פלפלי יבישתא דהושוו ברכה ליוה"כ לעיל דף ל"ו יעו"ש, וא"כ על כרחך רבינו דכתב דמברך איירי במזוג ולא הוצרך לבארו משום דכבר כתב לעיל דעל משקים דאינן ראוים לשתיה אינו מברך כלל וחומץ חי אינו ראוי לשתיה וכמ"ש בהלכות שביעית עשור דאם שתה ביוה"כ דפטור וכאן לא נחית אלא לאשמועינן דברכת החומץ הויא שהכל נהיה בדברו והיינו היכא דשייך לברך ברכה דהיינו במזוג וה"ט דש"ס בברכות דלא קאמר על הך מתני' דמני בכלל מאי דמברך שהכל נהיה בדברו מתני'

מני רבי היא דתניא רבי אומר חומץ משיב את הנפש וכו' וכמ"ש בפרק יום הכפורים דף פ"א יעו"ש, דליכא הוכחה מהך מתני' דמדקאמר מברך שהכל נהיה בדברו דהויא רבי דכאן מתני' לא נחית לאשמועינן אלא דחומץ ברכתו שהכל והיינו היכא דשייך דלרבנן דרבי צריך שיהיה מזוג, ועיין בהרא"ש שם בפרק כיצד מברכין.

הלכה יא

לקח כוס של שכר וכו'. עיין להרשב"א ז"ל שהביא גירסא אחרת על שם הגאונים וז"ל אבל הגאונים ז"ל גרסי נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח ובריך בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא וכו' (אלא) [א"נ] נקיט דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא (מאי א"נ) [יצא אלא] פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא מאי וכו' עכ"ל. ורבינו גריס כגירסת הגאונים ומאי דקשיא ליה להרשב"א לגירסתו היינו משום דמפרש לה להאי גירסא דפתח היינו בא"י אמ"ה בורא פרי הגפן דהיינו הברכה בשלמות ושוב מסיים שהכל נהיה בדברו וע"ז קשיא ליה דזה הוי דבר רחוק ודחוק וכמ"ש שם יעו"ש אבל רבינו אינו מפרש לה כן אלא דומיא דפירוש רש"י דהיינו דהתחיל בא"י אמ"ה אדעתא דלסיים בורא פרי הגפן וסיים שהכל נהיה בדברו וכן על זה הדרך בכולהו בבי והשתא הבעיא הויא הכי היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה ופתח בא"י אמ"ה אדעתא דלסיים שהכל נהיה בדברו וסיים בורא פרי הגפן אי אזלינן בתר פתחא או בתר סיומא ולא איפשיטא ולקולא וזה הוא שפוסק רבינו בג' חלוקות הללו וכיון דפסק בזו דלא איפשיטא לקולא כ"ש הנך דפשיטא נינהו בש"ס ולפי גירסא זאת הראיה שמביא הוא מפתח ואמר יוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא וכמ"ש הרשב"א וגם כתב שהם גורסים בדחיית הראיה זו של יוצר אור שאני הכא דהא בריך ולפירוש רבינו הכי פירושו שאני הכא בפתח ואמר יוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא משום דהא בריך פי' דבריך סיום דלבסוף שאינה כתקונה בין הכוונה ובין הברכה לכך לא יצא לא כן בברכה קצרה דליכא חתימה ואיכא כוונה שלימה בפתיחה יש להסתפק. ועיין למרן כ"מ פ"א מ"ש דאין צריך לדבריו דכל שמצינו דצודק דינו עם איזה גירסא הנמצא בראשונה לא בדינן גירסא מלבנו.

וכתב הראב"ד כל מ"ש וכו'. וכתב עליו המגדל עוז שדקדק יפה לפסוק שהולכין אחר עיקר הברכה שהיא הזכרת שם ומלכות מדמקשה הש"ס הניחא וכו' אלא למ"ד כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וכו' אלמא מדמקשה הכי בפשיטות מכלל דהכי קי"ל. ולכאורה דבריו תמוהים דהראב"ד לא כתב עיקר ברכה שאינה שם ומלכות אלא דלא אזלינן בתר הכוונה בשם ומלכות.

הלכה יג

היו לפניו מינין הרבה. הכי איתא התם דף מ"א היו לפניו וכו' אבל אין שוות וכו', וכתבו התוס' ד"ה אבל וז"ל פי' רש"י וכו' עד מודה לרבים יעו"ש. ואין להקשות דאמאי לא הכריעו לדבריהם דאמרינן בש"ס לקמן בשלמא וכו' אלא וכו' במאי פליגי וכו' והא גם לאותו מ"ד קשיא דמאיזה טעם כו"ע מודו באין ברכותיהם שוות דמין שבעה קודם אלא ודאי דידע הא דלהקדים וא"כ מאי קשיא ליה לאותו מ"ד אלא ודאי כמ"ש התוס' דלאותו מ"ד באין ברכותיהם שוות כו"ע מודו דאיזה שירצה יקדים דמה שצידדו התוס' הוא לפום מסקנא דש"ס דידעינן האי טעמא דלהקדים ברם לקא ס"ד דלא ידע האי טעמא דלהקדים אה"נ דלכו"ע איזה שירצה יקדים ודוק.

כתבו [התוס'] עוד ומ"ש בה"ג וכו' עד המסקנא דלקמן וכו'. לא זכיתי להבין היאך אתי אפי' לאותו מ"ד דהא אפי' לאותו מ"ד דפליג ר' יהודה גם באין ברכותיהן שוות היינו טעמא דר"י דמין שבעה עדיף ולאו משום דבורא פרי העץ קודם ונפק"מ אי איכא חיטה או שעורה עם פירות העץ לפניו חטה ושעורה קודם שהוא משבעת המינים אף שהיא בורא פרי האדמה וא"כ גם אי היה לפניו פירות העץ עם פירות האדמה ואינם משבעת המינים איזה שירצה יקדים דלא תלה הקדימה ר"י אלא במין שבעה וכל דליכא מין שבעה מה שירצה יקדים ואינו תלוי הקדימה בהיות פרי העץ או פרי האדמה ויש ליישב ועיין בהרא"ש. עוד בש"ס ר' יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה וכתב הרשב"א וז"ל ומאן דס"ל אף וכו' פליגי מתרץ לה חסורי מיחסרא וכו' אלא דאכתי קשיא לי וכו' עד מ"ש כנ"ל יעו"ש, לא יכולנו להלום דבריו מה פי' ותנא היכא קאי וחשבתי לפרש דבריו על צד הדחק שט"ס נפל וצ"ל אלא דאכתי י"ל, ור"ל שהוא בא לתרץ למאי דק"ל למאי דפירש בסמוך דגם לאותו מ"ד צ"ל חסורי מיחסרא וא"כ המקשה אמאי הקשה לעולא ולא לבר פלוגתיה ויהי כמשיב דהמקשה דקאי בשיטת בר פלוגתיה דעולא לא קשה כ"כ משום דהם סוברים דבחלוקה דאין ברכותיהן שוות פליגי בתרתי דלרבנן איזה שירצה יקדים וגם אי הקדים ברכת פרי האדמה יצא ידי חובתו מלברך גם על פרי העץ ולר' יהודה יברך על מין שבעה תחילה ואין זה פוטר את זה והשתא לא קשה מהברייתא אלא דלרבנן קשה דהברייתא תני לרבנן מברך על הצנון כנראה שהוא מוכרח ואילו להאי אמורא לרבנן איזה שירצה יקדים ונמצא קשה לו מרבנן לחוד ברם רבי יהודה אתי שפיר עם מאי דתני בברייתא ומשום דלעולם קשה מרבנן ור' יהודה הקשה וכו' וזה טעם למקשה ויעו"ש בלשונו ותראה דזה הוא כוונתו ואף דצריך להגיה איזה תיבות.

ולענין הלכה כתב הרא"ש משם בה"ג דהלכה כר' יהודה וכתב עוד משמו וז"ל וכ"כ עוד דבורא פרי העץ קודם לבורא פרי האדמה ולדידיה הא דקאמר אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז לא בא להשמיענו דין הקדימה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו וכו' עכ"ל. ונראה דהוצרך לומר הכי ולא לומר דבה"ג קאי למ"ד דפליגי אף באין ברכותיהם שוות וכמ"ש התוס' ז"ל דניחא ליה לאוקמא בהכי כי היכי דלפסוק כמ"ד דדוקא בברכותיהן שוות פליגי דעולא קאי כוותיה וכמ"ש הרשב"א על שם רב האי דפוסק כן מהאי טעמא וכן פוסק הרא"ש גופיה כר' יהודה וכעולא יעו"ש שכן נראה בסוף הלשון.

עוד כתב הרא"ש וז"ל ואין להביא ראיה לדבריהם מהא דאמרינן לקמן כל המוקדם וכו' ולכאורה לא נודע לנו מה זו ראיה לרש"י והרי"ף מאחר דהם סוברים דאיזה שירצה יקדים והיאך הוי ראיה ואדרבא הבה"ג גופיה בספרו ראיתי שהרגיש מזה ויישב כמו שיישב הרא"ש ז"ל.

עוד יש לומר במ"ש הרא"ש בסוף דבריו וז"ל וחטה וזית שכל אחד ראשון לארץ חטה קודמת וכן וכו'. דבמה הסכים הרא"ש אי במה שתירץ וז"ל דאיכא למימר דמיירי שעשאו פת או דייסא וכו'. א"כ למה הצריך כאן לטעמא דנכתבו בפסוק תחילה תיפוק ליה דברכת המוציא או בורא מיני מזונות חשיב מבורא פרי העץ, ולעיל לק"מ דשם דאיירי בכולל שהוא בפירוש הש"ס דכל הקודם מפני שהוא קושטא דמילתא דחטה קודמת לכל ברם לאו מהאי טעמא, ברם הכא קשה ואי ס"ל כמו שתירץ בשנית וז"ל וי"ל כך כל המוקדם בפסוק הזה בדברים שברכותיהן שוות וכו', אם כן כאן שאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים ולמה קודם חטה או שעורה. ובקצור פסקי הרא"ש נראה ז"ל שרצה להסכים דבריו לתירוץ קמא וז"ל וחטה קודם לזית ושעורה לדבש והיינו כשעשאן תבשיל וכו'. אבל לשון הרא"ש קשה כמ"ש ושם בסוף הלשון יש ט"ס וצ"ל אבל כוסס את החטה שמברך בורא פרי האדמה איזה שירצה יקדים שכך היא מסקנת הרא"ש. והנה לקושיא הב' מצאתי מנוח דמשו"ה כתב דחטה קודמת לפי שנכתבו בפסוק אף דבלאו הכי קודם דנפק"מ לברכה אחרונה היכא דאכל חטה בתבשיל שמברך בורא מיני מזונות, ופי' וכוללן בברכה אחרונה ואומר על המחיה ועל הכלכלה ועל העץ וכו' דקודם בקרא וכמ"ש הטור סי' רי"א דגם בזה יש קפידא ברם קשה מה שהקשינו ראשונה.

ושוב אתנח לי דבריו אלו וגם מ"ש לעיל ואין להביא ראיה וכו', והוא דעד כאן לא כתב הרא"ש ז"ל דכשאין ברכותיהן שוות דאיזה שירצה יקדים אלא היכא דחד מיניהו משבעת המינין וחד משאר מינין דכיון דעל כל אחד מברך מה לי ברכה זו או זאת

וכמ"ש הרא"ש לא כן בשבעת המינין גופייהו דקפיד קרא בקדימתן זו קודם זו והטיל ארץ באמצע כדי לחלקן נמצא דקפיד קרא בקדימתן אז ודאי כל המוקדם בפסוק קודם בין שיהיה ברכתו בורא פרי האדמה בין בורא פרי העץ והרא"ש סובר דחטה ושעורה דקרא היינו כוסס וכמ"ש לעיל ואף שכתב לעיל ואף אם יתרצה להעמידה וכו' כנראה דלא ס"ל הכי, לא כתב כן אלא לדעת בה"ג דבחיבורו כתב התירוץ הא' דהיינו דקרא אייריי בעשאו פת וכו' שכן ראיתי בספרו והוא סיים ואפי' וכו' ברם לדידיה ס"ל דקרא אייריי בכוסס ולא כתב לעיל דכשאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים אלא היכא דהוי חד משבעת המינין וחד שלא משבעת המינין ברם היכא דשניהם משבעת המינים כל הקודם בפסוק קודם לברכה בין שיהיה בורא פרי העץ בין בורא פרי האדמה וז"ש לעיל ויש להביא ראיה לדבריהם דהיינו לרש"י ורב האי דאילו לבה"ג. קשה דכיון דס"ל דבעלמא בורא פרי העץ קודם היאך כאן בשבעת המינים הקדים קרא לחטה ושעורה שהם בורא פרי האדמה כל בתר איפכא, לא כן להרא"ש דס"ל דאיזה ברכה שירצה יקדים בין בורא פרי העץ בין בורא פרי האדמה ואין קפידא בעלמא כאן שהקדים קרא לחטה ושעורה קפיד דחטה קודם לגפן ותאנה ואין זה היפך מבעלמא ותירץ מה שתירץ, ונמצא דהיא ראיה לרש"י ורב האי, ושוב ראיתי להמג"א ז"ל דכתב כן ויש תוספת בדברינו. ולפי קדימתנו זאת לק"מ מה שהקשה הב"ח סי' ריי"א סק"ד על מ"ש הטור כל הקודם בפסוק וכו' ארץ חטה וכו' קודם לברכה אפי' אם המאוחר חביב עליו יותר וכו' והקשה הב"ח וז"ל יש להקשות הלא בצנון וזית אם חפץ עתה בצנון לאכלו מברך על הצנון תחילה אע"פ שהזית הוא חביב עליו ברוב הפעמים וכו' ותירץ וז"ל וי"ל דרבינו כאן לא אייריי אלא כשברכותיהן שוות כגון תמרי ורמוני וכו' יעו"ש. ותירוץ זה תמוה דבהדיא כתב הטור על מ"ש תחילה כל הקודם בפסוק חטה וכו' אפי' המאוחר חביב עליו וכו' וקאי לכל הכתוב גם סיים הלכך זית קודם לשעורה וקאי למ"ש לעיל אפי' המאוחר חביב והרב גופיה הרגיש בזה ונדחק יעו"ש. גם מ"ש בסוף דבריו וז"ל אבל כשאין ברכותיהן שוות תופס הרא"ש תירוץ של הר' שמעיה וכו', אחר המחילה רבה ליתא דהרא"ש גופיה כתב דאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים כי אין מעלה בקדימה זאת דעל שניהם הוא מברך ועיקר קושייתו לא קשיא ע"פ מה שהקדמנו דכששניהם משבעת המינים אף דאין ברכותיהן שוות הקודם בפסוק קודם בברכה בין בורא פרי העץ בין בורא פרי האדמה ולכן כתב הטור אפי' המאוחר חביב לא כן כשאחד הוא מחמשת המינים ואחד הוא משאר מינים ואין ברכותיהן שוות כגון זית וצנון איזה שירצה יקדים.

וע"פ האמור יש מקום עיון עוד מ"ש הטור סוף סי' הנזכר וז"ל אבל לסברת א"א ז"ל שהן

שוות אפשר דאיירי אף בכוסס את החטה עכ"ל, וכבר הקדמנו דס"ל כן בהכרח גמור כדי שיובנו דברי הרא"ש בב' מקומות וגם הב"ח הכריח כן מטעמא אחרינא יעו"ש. וכתב מרן סי' הנזכר על מ"ש המרדכי וז"ל והלכך הביאו להם שני מינים והאחד מין שבעה בין ברכותיהן שוות בין אינן שוות מין שבעה קודם לברכה דס"ל דמאי דאמר עולא אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה היינו דרבנן מודו לר' יהודה דמין שבעה קודם יעו"ש וכן פי' הב"ח ג"כ יעו"ש סוף ס"ק ג' ולא ידעתי מי הכריחם לפרש כן ולא שנאמר דפוסק כמ"ד דאף בשאין ברכותיהם שוות מחלוקת ומשו"ה פוסק דאף באין ברכותיהם שוות שבעת המינין קודם וכמ"ש התוס' לדעת בה"ג יעו"ש.

פרק ט

הלכה ג

הביאו לפניו שמן והדס וכו'. וכתב מרן ופסק הרי"ף כבית הלל וכו' יעו"ש וכתבו התוס' דמשמע דלא היה בספרו ולא היא ונ"ל דאע"פ דישנו בספרו לא רצה לפסוק כרבן גמליאל משום דלאו מכריע הוא אלא נותן טעם לדברי בית שמאי וכו' יעו"ש. והן הן דבריו אלו דברי הרא"ש ממש שם בברכות ונראה דט"ס יש וצ"ל וכתב הרא"ש וכו' ולפי דברי הרא"ש והוא האמת דזה לא הוי מכריע מאי דאמר ר' יוחנן הלכה כדברי המכריע הוא לשון מושאל והאי מכריע הוא מכריע לדינו דהיינו שנתן טעם לדברי ב"ש ובב"י סי' רי"ו כתב מרן וז"ל ואע"ג דר' יוחנן פוסק הלכה כר"ג וכו' דעת הפוסקים לפסוק כבית הלל עכ"ל ודבריו עניים שם ור"ל דעת הפוסקים לפסוק כב"ה מטעמא דכתב בכ"מ.

הלכה ד

היו לפניו בושם וכו'. וכתב מרן על שם הטור וז"ל יראה לי שאם היו לפניו עצי עצמו ועשבי עצמו ומיני בשמים ובירך מיני בשמים פטר הכל שהכל מיני בשמים וכו' אבל רב עמרם כתב היו לפניו שלשה מינים מברך על כל אחד בפני בשמים עכ"ל. וכתב מרן בב"י כלומר שלכתחילה יברך מיני בשמים ויפטרו השאר אבל ר"ע כתב דלכתחילה יברך על כל אחד ואם בדיעבד בירך על מיני בשמים וכיון לפטור את השאר יצא. והב"ח ז"ל חלק עליו וכתב דדעת הטור הוא דלכתחילה מיהא צריך לברך על כל המינין אלא דאי ברך על מיני בשמים יצא וכן דעת הרמב"ם אלא דדעת ר"ע אפילו בדיעבד אם כיון לא יצא אלא צריך על כולן כאחד בפני עצמן. ואחר נשיקת ידיו ורגליו אין זה עולה על הדעת דאי כיון לפטור לכולן היכא דבירך מיני בשמים דלא יצא, דלמה לא יצא ויברך שנית ברכה לבטלה אשר מזה הוכרח מרן לפרש כמו שפירש והוא פשוט.

עוד כתב בכ"מ וכן בב"י שם וז"ל והשתא י"ל דרבינו ורב עמרם לא פליגי דלא נקט בדוקא עץ ועשב דה"ה אם היה ביניהם דבר שאינו לא עץ ולא עשב דלכתחילה אין אחד פוטר את חברו עכ"ל. ולענ"ד אין צריך לומר דלאו דוקא מ"ש רבינו אלא בדוקא ויושוו רבינו עם ר"ע והכי פירושו היו לפניו עץ ועשב אין אחד פוטר את חברו אפילו בדיעבד אלא צריך לברך על כל אחד לעצמו הא אם יש לפניו גם מיני בשמים ובירך עליו וכיון לפטור את השאר בדיעבד יצא והיינו כרב עמרם.

הלכה ו

הורד ומי הורד וכו' בורא עצי בשמים. וכתב מרן ע"ש הראב"ד דעל מי הורד מברך בורא מיני בשמים נראה דעל הורד עצמו ס"ל כרבינו דמברך בורא עצי בשמים ברם הרשב"א בשיטת ברכות דף מ"ד הביא על שם הראב"ד דמברך הנותן ריח טוב בפירות וכן הסכים הוא והוסיף מכחו דגם על מי הורד מברך הנותן ריח טוב בפירות וכ"כ הרשב"א בתשובה על שם הראב"ד והסכים עמו הביאה מרן הל' ברכות סי' רט"ז והיא בסי' שצ"ז וכן דעת גאון הביאו הטור סי' הנזכר, נמצא דעת הרשב"א כהראב"ד דהורד חשוב פרי ונראה שזה שכתבו הראב"ד והרשב"א היא משנה ראשונה ברם למשנה אחרונה ס"ל דיברכו בורא עצי בשמים שכתוב בתשובה הביאה מרן בבדק הבית ביו"ד סי' רצ"ד וכן החבי"ב שם על שנשאל על הורדים משום איסור ערלה והשיב שזה נשאל ממנו והשיב שערלה נוהגת בהם אלא שהראב"ד מתיר ובשם שיטת למסכת נידה הביא על שם הראב"ד דערלה נוהג בהם אלא שכתב דלא ראה מי שנוהג בהם ערלה ושמא משום דהזרע הוא הפרי והעלין הוו שומא לפרי ואע"ג דמספקא לן אי שקלת להו כשהן סמדר אי לקי פירא או לא, לא החמירו. וכן בתשובה אחרת הביאה החבי"ב שם בתשובה שהשיב דערלה נוהג בו ושוב כתב מאשר חסתי להתירו כי הוא צריך לבריות וחקרתי ומצאתי להראב"ד שנסתפק ואמר שהזרע הוא הפרי והעלין כמי שאינן וכו' הנה שהרב הגדול שיודע לטהר את השרץ מן התורה וכו' לו שומעין שהוא רב מובהק וכו', כן אמרתי לכאורה ברם אחרי קצת התבוננות הכל הוא משנה אחת והוא דלעולם ס"ל דהוא פרי וחייב בערלה אלא דהוורדים הנאכלין הן העלין דוקא שהן הפרחים ולזה כתב דאף דמספיקא אי שקלת להו כשהן סמדר אי לקי פירא לא החמירו ופטירי מערלה אבל לגבי ברכת הריח דמריח בכולה כמות שהיא והריח בא משניהם דגם בפרי עצמו אית ביה ריחא וכן במימיהן שמברך בברכה אחת [גם על] המים יוצאים [ידי חובה], ודאי דמברכין הנותן ריח טוב בפירות. ולפי"ז נפקא מינה דאי מריח בעלין לחודייהו אינו מברך הנותן ריח טוב בפירות אלא בורא עצי בשמים ואי מברך בגוף הפרי מברך הנותן ריח טוב בפירות וכן במימיהן

לפי הענין ובאכילת העלין המרוקחות מברך בורא פרי האדמה כמ"ש הטור סי' ר"ד דמברך בורא פרי האדמה כיון שאינן עיקר הפרי כמ"ש סי' רט"ז על שם הרא"ש, וטעם דבריו כתב מרן שם יעו"ש, וה"ה לדעת הרשב"א והראב"ד דס"ל דלאו פרי נינהו. ועוד נ"ל טעם שיברכו לדעתם בורא פרי האדמה יען מידי ספיקא לא נפקא אי חייבין בערלה דאינהו גופייהו חשיבי פרי הא מיהא לברך בורא פרי האדמה.

ומן הכתוב אין מובן אחר נשיקת ידיו ורגליו למ"ש מרן החבי"ב ז"ל בכנסת הגדולה סי' ר"ד על דברי הטור שכתב דעל הורדים מברך בורא פרי האדמה דלא כתב כן אלא על ורדים שגזעם מחליף אבל על הרו"זה מברך עליהם בורא פרי העץ מדנוהג בהם דין ערלה כמ"ש הרשב"א וכו' יעו"ש, דעד כאן לא כתב הרשב"א דנוהג דין ערלה אלא בגרעין אבל לא בעלין דהוא התירו על שם הראב"ד דאינן פרי וכמ"ש משמו ודוק. ברם מה שראיתי במכתב לחכם בני הי"ו שהקשה לדברי החבי"ב אלו וז"ל ודבריו תמוהים דאיך הכריח לדברי הטור מדעת הרשב"א הא עד כאן לא כתב הרשב"א אלא משום דס"ל שהוא פרי כמ"ש גבי ריח שמברך הנותן ריח טוב בפירות א"כ מינה שמברך באכילתו בורא פרי העץ אבל הטור ס"ל שמברך בריח בורא עצי בשמים כאביו הרא"ש כמ"ש בסי' רט"ז מברך בורא פרי האדמה אלו דבריו, לק"מ דלא כתב החבי"ב דהרשב"א כתב דיברך בורא פרי העץ ומינה למד לדעת הטור כדי שנקשה לו דאין ללמוד מדעת הרשב"א לדעת הטור, אלא דהרשב"א כתב דחייב בערלה ומדחייב בערלה ודאי פרי עץ דודאי הטור לא יחלוק בזה דחייב בערלה אך קשה עליו כמו שהקשה דעד כאן לא כתב הרשב"א אלא בגרעין ולא בעלין, וכן קשה עוד עליו מה שהקשה חכם בני הי"ו וז"ל ועוד תימה מאד דהטור כתב שאינן עיקר הפרי כדבעינן למכתב קמן והוא מ"ש סי' רט"ז על שם אביו יעו"ש וצ"ע. ומתוך תשובות הרשב"א אלו שהזכרנו תברא למ"ש הרדב"ז בחדשות סי' מ"ד דאין בוורדים אלו דין ערלה כיון שאינו מאכל בריאים ואין אוכלין אותו למזון וכו' דהא כמה חתרו הרשב"א והראב"ד למצוא היתר מערלה עד שאמרו בדוחק דהעלין לאו פרי נינהו וכן הקשה לו חכם בני הי"ו במכתב.

ונמצא לפי דברינו דגם הרשב"א והראב"ד מודו דיברכו באכילתן בורא פרי האדמה וכדעת הרא"ש לדעת הטור והכלבו לי"א בתרא ומרן בשו"ע סי' ר"ד כיון דהעלין לאו פרי נינהו אלא הזרע שלו הוי הפרי וכן הריטב"א בחי' סוכה פ' לולב הגזול דף ל"ה החליט המאמר דהוורדים הללו העלין לאו פרי נינהו אלא הזרע שלו יע"ש שכ"כ בפשיטות ונמצא לכו"ע ברכת אכילת הוורדים בורא פרי האדמה ואין מכאן סתירה למה שהסכמתי בס' אגורה באהלך ריי"ז על הפ'לור מנאראנג'אש שמרקחין בדבש שיברכו באכילתן

שהכל נהיה בדברו כיון דלאו פרי הוי דלפי הכתוב יברכו בורא פרי האדמה דומיא דוורדים דלאו פרי נינהו וברכתו היא בורא פרי האדמה דשאני הוורדים דנהי דלאו פרי נינהו מ"מ כיון דהפרי אינו נאכל והעלין נאכלין חשיב כפרי האדמה וכמ"ש מרן וגם כמ"ש בעניותי דאיכא ספיקא אי הוי גם זה פרי דאפשר בהיותו סמדר אי יסירו העלין לקי הפרי ונמצא חשיב פרי לזה נחתינן דרגא וחשבינן ליה פרי האדמה משא"כ בפ'לור מנאראנג'אש שהוא ידוע שהפרי הוא בתוכו והפ'לור אינו פרי והפרי שבתוכו נאכל אז ודאי לא חשבינן העלין שבחוץ פרי כלל לא של עץ ולא שלא אדמה ולכן ברכתו שהכל.

הלכה ט

היה מהלך חוץ לכרך וכו'. הכי איתא פ' אלו דברים דף נ"ג יעו"ש. ובמחצה על מחצה נראה דמברך דנעשה דיוקא דרישא כדינא דסיפא ועיין במ"ש פרק כ"ט מהלכות שבת.

פרק י

הלכה ח

ארבעה צריכין להודות וכו'. רבינו לא נקט לא כסדר הש"ס ולא כסדר הכתוב אלא נקט הסימן וכל החיים יודוך סלה ר"ת חולה יסורין ים מדבר.

וצריכים להודות בפני עשרה ושנים מהם חכמים וכו'. וכתב מרן ואע"ג דאסיקנא בקשיא פסקו כמר זוטרא דמילתא דרבנן היא ולקולא. וכתבו התוס' ואימא ביה עשרה ותרי רבנן ועבדינן לחומרא ואפילו ליכא תרי רבנן וכו' ודבריהם תמוהים ועיין בזהב שיבה דף ל' ול"א מ"ש ביישוב דבריהם, גם הרב בשיירי [כנה"ג] סי' רי"ט יעו"ש. והטור כתב סי' רי"ט כתב רב אלפס צריך לאודויי בפני עשרה וכ"כ הרמב"ם אבל התוס' כתבו וכו'. והקשה הרב בשיירי כנסת הגדולה הגהת הטור דלמה לא הזכיר לאביו הרא"ש, ובהגהת ב"י אות ב' תירץ לזה ע"פ מ"ש הרב בזהב שיבה דלחומרא דכתב הרא"ש קאי לעיל וכיון דדברי הרא"ש הם מסופקים לא הזכירם וכו'. ודבריו תמוהים דבין שנפרש לחומרא מעלה או מטה לעולם לדברי הרא"ש הדין הוא דבעי י"ב ותרי מינייהו רבנן.

עוד כתב מרן שם ע"ש הרשב"א וז"ל ואע"ג דבעיא היא בירושלמי מהו לברך אניסא דרביה ולא פשטוה איכא למיפשטא מהא דרב חנא וכו' לפי שהיה רבם וכו'. וקשיא לי דמי זאת אמר שהיה רבם לעולם לא היה רבם ומאי דפשיט הרשב"א היינו במכל שכן ומשום דמצא הבעיא ברביה בירושלמי נקטיה הוא בהכי ואה"נ בדכוותא שהוא אוהבו. עוד שם לקמן וז"ל כתב הר"ד אבודרהם וכו' וז"ל אורחות חיים ההולך תחת קיר נטוי וכו' יברך הגומל אחר שעבר ויש אומרים כיון דדבר קצר וכו' כצ"ל וק"ל.

הלכה ט

הרואה וכו' לעבדך. וכתב מרן שכתב הטור וז"ל וכתב הרמב"ם ואומרם בשתיהם וכו' עד סוף הענין. ואין דבריו מכוונים דהא לדברי הכל צ"ל כשם שעקרת וכו' ולא הוי דברי יחיד אלא מ"ש לבסוף ותשב לב עובדיהם וכו'. וכתב עליו הב"ח סי' רכ"ד הדבר פשוט דעל סוף דברי הרמב"ם קאי ושארי ליה מאריה וכו'. ועליה דידיה צריך להתפלל, דדברי מרן מכוונים דלשון הטוב והישר הוא כמ"ש בב"י יעו"ש ולא להתחיל מלשון רבינו ואה"נ דהוא ידע כונת הטור אלא שצידד בב"י למצוא מנוח לכוון הלשון כמ"ש.

פרק יא

הלכה א

כל הברכות וכו'. ורואה קברי ישראל מאלו שהן דרך שבח והודאה וכו'. ועיין במ"ש מרן, וכן יש עוד ברכת הלבנה שכתב רבינו עצמו בפרקין דלעיל והן דרך שבח והודאה.

הלכה ה

העושה וכו'. עיין להרב בעל ש"ך ביו"ד סי' י"ט ולהפר"ח שם מה שפלפלו בזה והסכים [הפר"ח] עם האור זרוע דיכול לברך אח"כ ובהל' פסח סי' תל"ב הסכים להיפך וכדעת רבינו יעו"ש.

הלכה ט

כל מצוה וכו' וכן כל מצוה שהיא קנין וכו'. וכתב מרן תוספתא דברכות ע"כ. ואתמהא דאיך ציין תוספתא דרבינו מטעם קנין נגע בה כמו קנה כלים חדשים והתוספתא מטעם מצוה וכך הם דברי מהר"י אבוהב שהביא מרן באו"ח סי' כ"ב דהתוספתא היא מטעם מצוה יעו"ש וכן בספרו הקצר יעו"ש דמורה כדברינו.

וכן מצוה שאינה תדירה וכו'. עיין להשיירי כנסת הגדולה סי' כ"ב שהקשה על תירוץ מהר"י אבוהב דמילה ופדיון הבן דכיון דלא קביע להו זמן לא יברך שהחיינו ואילו ר"י בעל הטורים ביו"ד סי' רס"ה כתב מחלוקת בברכת שהחיינו ובסי' ש"ה כתב על פדיון הבן דיברך שהחיינו מטעם דאינה תדירה וחשיבא כמזמן לזמן ונדחק באומרו דמילה הוי לשמונה ימים ופדיון הבן לשלושים ואחד יעו"ש, ולפי דברי רבינו הכא דמברך שהחיינו מטעם דאינה תדירה וחשיבא כמזמן לזמן אין מובן לקושייתו וא"צ לדוחקו דמאן דס"ל דאינו מברך שהחיינו אלא במצוה שהיא מזמן לזמן מברך גם אפדיון הבן והמילה כיון דלא תדירה חשיבא כאתי מזמן לזמן.

הלכה י

אחד העושה מצוה לעצמו וכו'. מהך דכתב רבינו הכא אין מקום למ"ש המג"א סי' תל"ב סק"ו על מ"ש מרן ואם בעל הבית אינו יכול לטרוח וכו' על סמך הברכה וכו', וז"ל משמע דאם בעה"ב אינו בודק רק מצוה לאחר לבדוק אותו האחר מברך וצ"ע דהיאך יברך הא אין המצוה מוטלת עליו וצ"ל דמ"מ מצוה קא עביד דומיא דמילה דהמצוה על אבי הבן והמל מברך, וחוץ דמה שהביא ממילה אינה ראיה דשאני מילה דחייבין בי"ד וכל ישראל למולו אם לא מלו אביו וכמ"ש רבינו ריש הל' מילה משא"כ בשאר מצוות עוד זאת וכי לא מצא כי אם מצות מילה שמברך השליח הא כל המצוות דשייכי ע"י שליח השליח שעושה המצוה מברך וכמ"ש רבינו הכא והיינו טעמא דכל ישראל הן ערבין זה לזה.

אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו. נסתפק השיירי כנסת הגדולה סי' תקפ"ה הגהת ב"י אות ג' אי דוקא העושה לאחרים אינו מברך אבל מברך היוצא ידי חובתו או דילמא אף היוצא אינו מברך. ולענ"ד נראה להכריח דהיוצא ידי חובתו מברך מדקדוק לשון רבינו שכתב אבל אינו מברך שהחיינו אלא העושה לעצמו ומדכתב אבל מורה דקאי לתחילת דבריו ור"ל הוא אינו מברך אבל היוצא ידי חובתו מברך ולא כאפשר לפרש השני שכתב, דלא יבוא לשון אבל וכמ"ש הרא"ם סדר תצא על דברי רש"י שכתב אבל אם נשאה וכו' דמכח תיבת אבל לא פי' דברי רש"י בדרך מרווח והגון יותר ודברי טעם הם למדקדק היטב. ועיין למרן ב"י או"ח סי' תקפ"ה מה שדקדק מדברי רבינו אלו משם מצאתי כתוב וסיים נראה שכן דעת התרומת הדשן דבסמוך וכו' עכ"ל. ודבריו תמוהים וכבר קדמוני החבי"ב והפר"ח במים חיים ואי לא דמסתפינא הו"א דמ"ש שכן דעת התרה"ד לאו לשווינהו לגמרי קאמר כי אם למקצת דהיינו לברכת שהחיינו דלתרה"ד במכל שכן אתי ברם לברכת המצוה עצמה לאו שוים נינהו ומדוקדק בדברי מרן שכתב ונראה דזה כדעת תרה"ד ומאי ונראה שייך כאן והו"ל לומר וכן דעת תרה"ד, ועוד מאי כדעת בכ"ף הדמיון והו"ל למימר וכן דעת תרה"ד, ועוד דא"כ הו"ל להסמיך דעת רבינו עם תרה"ד ולא להרחיקם עד הכא, אשר מכל הני הכרחי נראה לפרש כן דברי מרן על צד הדחק או אפשר דמ"ש וכן נראה דעת תרה"ד הוא ממש להשוות דעת רבינו עם ההיא דתרה"ד שכתב דשורת הדין הוא דלא יברך אלא השומע ומ"ש רבינו דיברך המשמיע היינו לפי מה שאנו נוהגים וז"ש מרן בסוף דבריו ואין נוהגים כן כלומר משו"ה כתב הרמב"ם ז"ל דיברך העושה מעשה וכתב כן לדעת רבינו ממה שראה מ"ש לענין שהחיינו דהוי מודה במקצת להרב תרה"ד ולולי הביא

מרן דברי המצאתי כתוב היינו יכולים להשוות דברי רבינו עם תרה"ד בחילוק שחילק הוא בסוף דבריו לענין אחר מדבר שיש בו מעשה לדבר שאין בו מעשה וכן יש לחלק בענין זה דמ"ש רבינו דיברך העושה מעשה היינו במצות שיש בהן מעשה לא כן במצות דאין בהן מעשה דיברך השומע, והיינו טעמא דבאותם שיש בם מעשה היוצא ידי חובתו יוצא מכח שאחד עושה המעשה והוי כשלוחו ולכן מברך העושה לא כן מצוה דקול דשומע דהוי המצוה לשמוע נמצא דהשומע עושה המצוה ולכן יברך והוי היפך הכנה"ג בפירושו לדברי מרן.

עוד כתב מרן שם בב"י וז"ל ואפשר דהרמב"ם לא איירי אלא במצוה שיש בה מעשה וכו'. פירוש דבריו דאתי לומר דסברת רבינו הוי היפך מ"ש המצאתי כתוב דאילו להמצאתי כתוב המקדש לאחרים לא יברך שהחיינו ולדידיה מחלק דעד כאן לא כתב הרמב"ם אלא מצוה שיש בה מעשה וכו' וא"כ במקדש יודה הרמב"ם דמברך המקדש שהחיינו דהוי מצוה דלית בה מעשה והוי ממש מ"ש בכ"מ כאן על דברי הרמ"ך שהקשה על רבינו ממה שאנו נוהגים לקדש לאחריני ולברך שהחיינו ושכן ראוי לעשות, וכתב עליו מרן וז"ל ומ"ש וכן ראוי לעשות דבר פשוט הוא וגם רבינו יסבור כן. ופירוש דבריו הוא דכן דעת רבינו בקידוש לפי שהיא מצוה דלית בה מעשה אלא דיבור לא כן במצוה דמעשה והוי ממש מ"ש בב"י. ושוב ראיתי להכנה"ג מהדורא בתרא בנימוקיו על רבינו פי' דבריו שבכ"מ כן אך תמה עליו דלמה לא הקשה על המצאתי כתוב כמו שהקשה על הרמ"ך ז"ל ולא ידעתי איך, אחר שפירוש דבריו שבכ"מ ע"פ דבריו שבב"י הקשה כן והכל אחד, ונמצא הקושיא (להרמ"ך) [להמ"כ] כמו שהקשה בכ"מ וכמ"ש בתחילת דברי.

הלכה טו

נטל את הלולב וכו'. וכתב הראב"ד הנה לדבריו וכו'. ולכאורה דבריו תמוהים דאה"נ דקושטא דמילתא הכי הוא דיש לחלק ביניהם וכן רבינו לעיל הל' ה' כתב להתעטף בציצית אחר שנתעטף וא"כ מאי משיג עליו וכן הרב מגדל עוז תמה כן על דברי הראב"ד, ומרן כתב על דברי הראב"ד וז"ל דעת הראב"ד וכו' ודעת רבינו דלא שנא ואין בזה הכרע ומגדל עוז הפליג דעת הראב"ד לדברים אחרים עכ"ל. ודבריו תמוהים דאיך כתב דהמגדל עוז הפליג דעת הראב"ד לדברים אחרים הא בין להמג"ע בין למרן פירוש דברי הראב"ד הוא שרוצה לחלק בין תפילין וציצית לנטילת לולב אלא דלדעת המ"ע גם רבינו הכי ס"ל ולמרן אין הכרע כמ"ש מפשט לשון מרן וצ"ע.

גם במ"ש ודעת רבינו דלא שנא ואין בזה הכרע, דבריו תמוהים דאיך ס"ל דאין כן דעת רבינו לחלק כמ"ש הראב"ד והרי לעיל הל' ה' כתב בפירוש להתעטף וכו' אף לאחר

שנתעטף, ואם דלא מבחין רבינו בלשון בין על ללמ"ד דקאי אעיקרא אי יברך או לא וכמ"ש מרן לדעת רבינו הל' י' גבי אקב"ו לעשות וכו', חוץ דיש לחלק בניהם ועוד דא"כ הו"ל לומר כן בהך דינא דעיטוף דקדים. ולענ"ד נראה בכוונת מרן דהוא ס"ל לדעת הראב"ד לדעת רבינו דמ"ש להתעטף לאו בדוקא אתמר ולא נחית רבינו אלא אי יברך או לא ומוכרח הוא דאל"כ מאי משיג עליה הראב"ד ואהא אתי מרן לומר דאין בזה הכרח אלא לשון רבינו שם בלהתעטף בדוקא ורבינו והראב"ד לענין דינא שוין ושיעור הלשון כך הוא דעת הראב"ד וכו' ודעת רבינו כלומר לדעת הראב"ד וכו' ואין בזה הכרע וכו' ודוק. ואי לא דמסתפינא הו"א בכוונת הראב"ד דלאו להשיג על רבינו אתא אלא לפרש, והכי פירושו הנה לדבריו וכו' ר"ל לכאורה כך נראה ואינו כן דלא דמי הא להא ויש לחלק.

הלכה טז

כל דבר שיסתפק וכו'. וכתב מרן קשה שהרי כתב רבינו פ"ב מהל' ק"ש ספק קרא וכו' והרי מספק חוזר וקורא וי"ל וכו' ומה שיש לדקדק עוד בזה וכו'. פי' דעדיין קשה לפי חילוק זה ממילת אנדרוגינוס, וכן שאלו להרשב"א ממילת וכו' יתבאר שם ואהא השיב הרשב"א הביאו (הטור) [הכ"מ] הלכות ק"ש, כלומר ומוכרח תירוץ הרשב"א כדי ליישב מכל המקומות ועיין מ"ש בחידושי על הטור הל ק"ש על דברי הרשב"א. ועיין להרב המגיד פ"ג מהל' חנוכה הל' ה' מ"ש לדעת רבינו ליישב מה שהשיג עליו הר"א ז"ל דהשיג דהלכה כרבא דאמר דאין הטעם לדמאי אלא מפני שרוב עמי הארץ מעשרין וקשיא טובא דבהלכות מילה השיגו וז"ל אם אנדרוגינוס ספק מברך עליו ועל ספק דאורייתא מברכין וכו' מכלל דעל ספק דרבנן אין מברכין ולפי טעמו גם בספק דרבנן מברכין אלא דמאי שאני מפני שרוב עמי הארץ מעשרין. ולכאורה אמרתי דמ"ש במילה הוא אפי' אליביה דרבינו דעל ספיקא דוקא בעי ברוכי כמו ק"ש קשה דיברך באנדרוגינוס שהוא ספק תורה, ולדידיה הלכתא כרבא כמ"ש בהל' חנוכה. ברם בלא"ה צריך להתבונן בדברי הראב"ד במילה מרישיה לסיפיה ודוק.

והלח"מ שם בהל' חנוכה האריך בפרטים אלו וראשונה הקשה על הרב המגיד שכתב שם דלא פליגי וכו' וז"ל וא"כ לא צריכנא ביו"ט טעמא דלא לזלזלו ביה שהרי ביו"ט עיקר תקנתו על הספק וכו', ועוד קשה וכו' יעו"ש. ולענ"ד דברי הרה"מ ברורין ור"ל דלא פליגי לענין דינא דלא נפקא לן מידי דלא מצינו נדון בזה כי היכי דניפוק מינה לענין דינא והם לא באו אלא ליתן טעם בדמאי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה וכיון דלא נפק"מ לענין דינא לא חשש רבינו לתפוש טעמא דרבא אלו פי' דבריו בקיצור.

עוד כתב הלח"מ וז"ל ונ"ל לתרץ וכו' אינו ר"ל שיש לו ג"כ ספק בברכות וכו'. יפה הקשה החכם השלם יעקב איש תם דלפי פי' זה קשיא על רבינו דידיה אדידיה דמדיוקא דרישא נפקא כמ"ש הלח"מ דאי ברור לו שקרא ק"ש אע"פ שקראה בלא ברכה לא יחזור ויקראנה בברכותיה ואילו מדיוקא דסיפא משמע בהיפך דוקא אי נסתפק אי בירך או לא בירך לא יחזור הא ברור שלא בירך חוזר וקשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא. ועוד קשיא ליה דעדיין מה תיקן בזה דגם עכשיו קשיא מאי שנא דכשברור לו שלא אמרן הברכות וספק קרא ק"ש קורא בברכות וגבי מילה הוא ספק אי חייב במילה ודאי שלא בירך והוי דומה בדומ' ואם נפשך לחלק כמו שחילק הכנה"ג בהל' ק"ש סי' ס"ו יעו"ש ולזה כיון הלח"מ, א"כ א"צ לפרש פי' חדש בדברי רבינו אלא להניח הפי' כפשטיה וכעת צריך להתיישב.

עוד כתב וז"ל והר' יונה כתב פרק מי שמתו וכו' עד והרי הוא דומה לכוי וכו' עכ"ל. ונראה לענ"ד לחלק דשאני כוי ממעשר דמאי דכוי כל אדם מסתפק בו והוי ספק דאורייתא לא כן דמאי דאי לאו רבנן מהימנינן לעם הארץ דעד אחד נאמן באיסורין וכן מדאורייתא אזלינן בתר רובא ורוב עמי הארץ מעשרין אלא דרבנן לא הימנוהו ונמצא ספק זה מדבריהם וק"ל.